

EKONOMSKA DIPLOMACIJA ŠVICARSKE KONFEDERACIJE U KONTEKSTU GLOBALNE OBAVJEŠTAJNE REVOLUCIJE

Latković, Nikola

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:124:473893>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-26**

Repository / Repozitorij:

[REFST - Repository of Economics faculty in Split](#)

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
EKONOMSKI FAKULTET - SPLIT**

DIPLOMSKI RAD

**EKONOMSKA DIPLOMACIJA ŠVICARSKE
KONFEDERACIJE U KONTEKSTU GLOBALNE
OBAVJEŠTAJNE REVOLUCIJE**

Mentorica:

izv.prof. dr. sc. Silvia Golem

Student: Nikola Latković

Matični broj: 2160862

Split, rujan 2019.

SADRŽAJ:

1. UVOD	3
1.1. Problem i predmet istraživanja	3
1.2. Istraživačka pitanja.....	10
1.3. Cilj, svrha i doprinos istraživanja	11
1.4. Metode istraživanja.....	11
1.5. Struktura diplomskog rada.....	12
2. KONCEPT EKONOMSKE DIPLOMACIJE	13
2.1. Pojam diplomacije i značaj diplomatske povijesti	13
2.2. Odnos vanjske politike i diplomacije	16
2.3. Ekonomska sredstva vanjske politike.....	16
2.3.1. Ekonomske sankcije	18
2.3.2. Ekonomska ili razvojna pomoć	19
2.4. Ekonomska diplomacija: novi trend međunarodne ekonomije	20
2.4.1. Područje djelovanja i sadržaj ekonomske diplomacije.....	25
2.4.2. Modeli ekonomske diplomacije	26
3. EKONOMSKE, POLITIČKE I SIGURNOSNE IMPLIKACIJE GLOBALNE OBAVJEŠTAJNE REVOLUCIJE	29
3.1. Tri dimenzije ekonomskih izvjesnica.....	33
3.2. Ekonomska diplomacija i ekonomski obavještajni sustav	35
4. ŠVICARSKA KONFEDERACIJA KAO „PARADIGMA INTEGRACIJE“	42
4.1. Temelji razvoja strategije ekonomske i vanjske politike	45
4.2. Švicarska ekonomija i vanjska trgovina.....	49
4.3. Model ekonomske diplomacije Švicarske Konfederacije.....	55
4.4. Izazovi švicarske neutralnosti i ekonomije u kontekstu novih tehnologija i globalne obavještajne revolucije.....	63
5. ZAKLJUČAK.....	68
LITERATURA	70
POPIS GRAFIKONA, SLIKA I TABLICA	85
SAŽETAK.....	86
SUMMARY.....	87

1. UVOD

1.1. Problem i predmet istraživanja

U današnjem vremenu tranzicije i difuzije moći (Nye, 2011), svijet se suočava sa geopolitičkim i geoekonomskim promjenama te, prema World Economic Forum Overview (2019), ulazi u novu fazu globalne suradnje - *Globalizacija 4.0*, a prema Rugge (2018) i u fazu suvremenog suvereniteta (engl. *Contemporary Sovereignty*), te je predvođen četvrtom industrijskom revolucijom (engl. *The Fourth Industrial Revolution*, akronim 4IR) i tehnologijama nove generacije.

Trenutni tip globalizacije temeljen na GATT sporazumu (engl. *General Agreement on Tariffs and Trade*, akronim GATT) i Bretton Woods sistemu – kojima se, među ostalim, željelo spriječiti ekonomsko ratovanje (engl. *Economic Warfare*) – suočen je s fragmentacijom i polarizacijom među društvima i ekonomijama.

Iako je aktualni američki predsjednik Donald Trump u „Strategiji nacionalne sigurnosti“ iz prosinca 2017. godine naglasio važnost korištenja alata ekonomske diplomacije, trgovinskih sporazuma i saveza, protekcionizam i prepreke kojima smo svjedočili u svibnju 2018. kada su Sjedinjene Američke Države s porezima na željezo i aluminij „udarile“ na Europsku uniju, Kanadu i Meksiko, neodoljivo podsjećaju upravo na ekonomsko ratovanje i prijete svjetskom ekonomskom rastu u 2019. godini (Rios, 2019).

Prema Bazdan (2010), u globalnim relacijama se pokazalo da bez ekonomske diplomacije¹ nema optimalnog ekonomskog rasta i društvenog razvoja te da bi ona trebala biti važna za državu i političke elite, ali i za uprave ekonomskih subjekata koji žele proboj na tržišta međunarodne ekonomije.

U suvremenim globaliziranim, multipolarnim i konkurentnim uvjetima, male države se ekonomskom diplomacijom nastoje pozicionirati na najbolji mogući način, kako bi osigurale svoj ekonomski razvoj i politički utjecaj (Kavvadia et al., 2018).

¹ Profesor Bazdan koristi termin „gospodarska diplomacija“, međutim, u ovom radu termine „ekonomska diplomacija“ i „gospodarska diplomacija“ smatramo sinonimima. Također, termin „economic diplomacy“ prevoditi ćemo terminom „ekonomska diplomacija“. Naime, Mujanović, Sadžak i Tutnjević (2008) smatraju da je to zapravo termin kojim se adekvatno može pokriti cijeli spektar područja koja se odnose na ekonomsko-komercijalne aktivnosti diplomacije.

Također, prema Svetličić (2011), ekonomska diplomacija ima relativno veću važnost za male države nego za velike, prije svega zato što moraju biti mnogo intenzivnije integrirane u globalnu ekonomiju, a njihove tvrtke mnogo više internacionalizirane.

Autori koji se bave ekonomskom diplomacijom su suzdržani u definiranju samog pojma i naglašavaju da je to disciplina koja se neprestano mijenja i razvija kao što se ubrzano mijenjaju i odnosi u međunarodnoj ekonomiji i međunarodnim političkim odnosima (Žirovčić, 2016).

Profesori Nicholas Bayne i Stephen Woolcock definiraju ekonomsku diplomaciju kao način na koji države vode svoje ekonomske odnose (na početku 21. stoljeća), kako donose odluke na nacionalnoj razini i kako (potom) pregovaraju na međunarodnoj sceni (s drugim međunarodnim subjektima), te kako se ta dva procesa međusobno prožimaju (Bayne i Woolcock, 2007, u Žirovčić, 2016, pp. 13-14).

Prema Moons (2017), ekonomsku diplomaciju karakterizira:

- Promocija trgovine i ulaganja. To uključuje promicanje uvoza i izvoza. Nadalje, promicanje prekograničnih ulaganja te prikupljanje i dostavu informacija, brendiranje nacije i savjetodavne zadatke (Lee i Hudson, 2004; Saner i Yiu, 2003, u Moons, 2017, p. 2);
- Osiguranje imovinskih prava i stabilnost ekonomskih odnosa. To uključuje pregovore o bilateralnim sporazumima o ulaganjima i bilateralnim trgovinskim sporazumima. Cilj je jačanje prednosti povoljnih političkih odnosa čime se smanjuje rizik od međunarodnih tokova;
- Utjecanje na donošenje stranih nacionalnih politika u korist domaćih multinacionalnih poduzeća (Bergeijk et al., 2011a; Saner i Yiu, 2003, u Moons, 2017, p. 2). Te aktivnosti uključuju korištenje bilateralnih kontakata usmjerenih na rješavanje specifičnih prepreka koje kočje komercijalni interes međunarodno aktivnih domaćih tvrtki;
- Održavanje povoljnog okruženja međunarodne politike. To uključuje vladine multilateralne napore za očuvanje funkcioniranja globalnog sustava upravljanja trgovinskih i financijskih tokova.

Upravo ove karakteristike ekonomske diplomacije možemo prepoznati u ekonomskoj i vanjskoj politici države koja je predmet ovog istraživanja: Švicarske Konfederacije.

U današnjim turbulentnim i nepredvidivim društvenim, političkim i ekonomskim okolnostima Europa je pozicionirana između dva ekonomska bloka i kapitalistička sustava. Onaj zapadni, koji predstavljaju Sjedinjene Američke Države želi zadržati svoju hegemoniju na globalnoj sceni dok onaj istočni, koji predstavljaju Rusija i Kina želi preuzeti primat na istoj. U samom središtu, u srcu Europe nalazi se Švicarska Konfederacija, država koja sigurnošću svojeg društva, neutralnošću svoje politike i snagom svoje ekonomije doista predstavlja tzv. Sonderfall, odnosno „poseban slučaj“.

Žirovčić (2016, p. 205) opisuje Švicarsku kao „mirno, prosperitetno i moderno tržišno gospodarstvo s niskom stopom nezaposlenosti, visokokvalificiranom radnom snagom i BDP-om *per capita* među najvišima u svijetu. Gospodarstvo se uglavnom bazira na visokorazvijenom sektoru usluga, koje predvodi financijski sektor, i tehnološki vrhunskoj industriji koja je oslonjena na proizvodnju kojom dominira znanje. Politička i gospodarska stabilnost, transparentan pravni sustav, izvrsna infrastruktura, učinkovito tržište kapitala i niski korporativni porezi čine Švicarsku jednom od najkonkurentnijih zemalja na svijetu“.

Iako, prema podacima The World Factbooka (2018), po geografskim (41,277km²) i demografskim (8,292,809 stanovnika) parametrima spada u male države te nije članica Europske unije, Švicarska svoju integraciju na europskoj i globalnoj razini ostvaruje, među ostalim, dubokom ekonomskom povezanošću korištenjem alata ekonomske diplomacije poput bilateralnih trgovinskih sporazuma.

Naime, švicarske tvrtke tradicionalno su prisutne na ključnim tržištima u inozemstvu kako bi proširile svoje ograničeno domaće tržište. Kao rezultat toga, Švicarska je postala važan igrač u međunarodnoj trgovini s politikom promicanja otvorenog globalnog trgovinskog sustava temeljenog na pravu. Specijalizirana je za izvoz visokokvalitetnih roba i usluga te ima jednu od najviših izvoznih stopa u postotku BDP-a (Swiss-U.S. Economic Relations, 2019).

2018. godina je bila rekordna godina za vanjsku trgovinu Švicarske. Unatoč globalnim ekonomskim neizvjesnostima, upravo je vanjska trgovina postavila visoke standarde u oba smjera u 2018. godini: izvoz je rastao po svojoj najjačoj stopi (+5,7%) od 2010. u nominalnom iznosu i tako dosegao novu najvišu razinu. Isto vrijedi i za uvoz, koji je čak na godišnjoj razini porastao za 8,6% i time premašio iznos od 200 milijardi franaka. Trgovinska bilanca pokazuje suficit od 31,3 milijarde CHF (Federal Department of Finance, 2019).

Kada je riječ o trgovinskim odnosima između Švicarske i Europske unije, s više od 507 milijuna stanovnika, EU je daleko najvažniji trgovinski partner Švicarske. Švicarska izvozi više od polovice svojih dobara u EU, a gotovo tri četvrtine švicarskog uvoza dolazi iz EU. S druge strane, Švicarska je važan trgovinski partner EU, zauzimajući četvrto mjesto nakon Sjedinjenih Američkih Država, Kine i Rusije (Switzerland and the European Union, 2016).

Gledajući po zemljama, nakon Njemačke, SAD je drugo najvažnije izvozno tržište Švicarske. Izvoz u SAD je porastao u prosjeku 10% godišnje tijekom posljednjih 10 godina. U 2016. godini izvoz robe dosegao je novi vrhunac sa 37,7 milijardi dolara, a izvoz usluga iznosio je 23,7 milijardi dolara. Obujam bilateralne trgovine robom i uslugama između Švicarske i SAD-a dosegao je ukupno 110 milijardi dolara (Swiss-U.S. Economic Relations, 2019).

Prema Switzerland's Investment Treaty Policy (2016), Švicarska je potpisala preko 120 bilateralnih sporazuma o poticanju i zaštiti ulaganja (engl. *Bilateral Investment Promotion and Protection Agreements*, akronim BITs) te, prema Konferenciji Ujedinjenih naroda o trgovini i razvoju (engl. *United Nations Conference on Trade and Development*, akronim UNCTAD), ima treću najveću mrežu takvih sporazuma u svijetu nakon Njemačke i Kine. Sklapanje ovih bilateralnih sporazuma poboljšava pravnu sigurnost, investicijsku klimu te na taj način povećava atraktivnost destinacije kao lokacije za međunarodna ulaganja (Switzerland's Investment Treaty Policy, 2016).

Također, treba spomenuti dva sporazuma o slobodnoj trgovini i ekonomskom partnerstvu (engl. *Free Trade and Economic Partnership Agreement*) koje je Švicarska potpisala s Japanom i Kinom, a koji predstavljaju eklatantan primjer ekonomske diplomacije na djelu.

Sporazum o slobodnoj trgovini koji su Švicarska i Japan potpisali 2009. godine predstavlja *prvi* takav sporazum Japana s europskim partnerom (Paroz, 2019). Potpisivanjem sporazuma o slobodnoj trgovini s Kinom, švicarskim tvrtkama je omogućen povlašten pristup velikom i brzorastućem kineskom tržištu. Sporazum je stupio na snagu 1. srpnja 2014. godine, a Švicarska je *prva* kontinentalna europska država s kojom je Kina sklopila sporazum o slobodnoj trgovini (Economiesuisse, 2016).

Ako razmislimo o ovim konkretnim potezima ekonomske i vanjske politike Švicarske Konfederacije sa sigurnošću možemo reći da švicarski slogan o „*ekonomskoj povezanosti*“ (Nünlist, 2018) najbolje reflektira temelje njene globalne integracije.

Nakon kratkog uvodnog presjeka tema relevantnih za naš rad, vratimo se na ranije spomenutu četvrtu industrijsku revoluciju (4IR) i njene implikacije. Naime, 4IR obuhvaća inovacije koje promiču nove poslovne modele i ubrzavaju rast te odražava promjene koje su nastale pod utjecajem naprednih računalnih i komunikacijskih tehnologija i stvorile skok u razvitku nove industrijske paradigme (Lider Media, 2018).

Prema The Global Innovation Index (2018), upravo Švicarska u 2018. godini osmi put zaredom osvaja svjetsko zlato u globalnom inovacijskom indeksu (engl. *Global Innovation Index*, akronim GII) što je stavlja u odličnu poziciju iskoristiti sve prednosti 4IR, naročito ako uzmemo u obzir činjenicu da su državne operacije sve više „virtualne“, a ulaganja u znanje i inovacije primarni izvor moći (Gori, 2018).

Međutim, tehnologija – koja predstavlja jednu od dvije temeljne karakteristike 4IR – osim pozitivnih, oslobađa i niz negativnih učinaka. Naime, međuovisnosti između tehnoloških sustava globalne komunikacije i računalstva, informacijskih tokova i ekonomske infrastrukture na kojima počiva globalna ekonomija, naglo se povećavaju i postaju sve složenije (Ravich, 2015). Ove međuovisnosti potvrđuje i činjenica da gotovo sve poslovne evidencije, rezultati istraživanja i druge osjetljive ekonomske ili tehnološke informacije sada postoje prvenstveno u digitalnom obliku (Foreign Spies Stealing US Economic Secrets in Cyberspace, 2011).

S obzirom da ekonomske aktivnosti danas ovise o informacijskoj tehnologiji i internetskoj povezanosti, potencijalni ekonomski ulozi su prilično visoki. Uspon globalne, elektronski umrežene ekonomije i rastuća prekogranična integracija i međuovisnost proizveli su mogućnosti za različite aktere da razvijaju nove metode i strategije ekonomskog ratovanja. Prema Ravich (2015), ovu novu vrstu sigurnosnih prijetnji nazivamo „ekonomskim ratovanjem u kibernetičkom prostoru“ (engl. *Cyber-Enabled Economic Warfare*). Spomenimo i da je više od trećine švicarskih malih i srednjih poduzeća (eng. *Small and Medium-Sized Enterprises*, akronim SMEs) pogođeno kibernetičkim napadima (engl. *Cyberattack*) (Information Security Society Switzerland, 2018).

Također, neki od rezultata 4IR poput računalstva u oblaku (engl. *Cloud Computing*), velikih podataka (engl. *Big Data*) te interneta stvari (engl. *Internet of Things*, akronim IoT) koncepti su koji mijenjaju navike ljudi, potrošača i tvrtki (The Big Data Revolution: The (Fundamental) Role of Data Centers, 2015). Do 2020. godine više od 50 milijardi pametnih uređaja (engl. *Gadget*) kontinuirano će razmjenjivati informacije (Fletcher, 2016) koristeći navedene sustave. Upravo su informacije/podatci valuta digitalnog doba (Shaping Switzerland's Digital Future, 2016) i predstavljaju drugu temeljnu karakteristiku 4IR. U današnjem vremenu kada se ponuda informacija znatno povećala, moć pripada onome koji u prikladno vrijeme najbrže uspije prikupiti, analizirati i sintetizirati podatke i informacije dostupne u konkurentskom okruženju (Ivan, 2013).

Uostalom, kineski general i pisac Sun Tzu je još prije 2500 godina rekao: „Tko ima informaciju, ima i moć.“, a profesor Stevan Dedijer u jednom od mnogobrojnih intervjuua zaključio: „Kada su to shvatile uprave kompanija počele su osnivati centre za obavještajnu službu koji su postali radari svake pametne kompanije.“ (Klasan, 2011).

Takav centar za prikupljanje, sortiranje, obradu i korištenje informacija o „neprijateljskoj strani“, *prva u svijetu* osnovala je Dubrovačka Republika. Zapravo, njezin Senat je na svojoj sjednici od 12. kolovoza 1301. formirao tri centra, i to: *Centar za fortifikacije i sigurnost*, *Centar za naoružanje* i *Centar za obavještajnu službu* koji je nazvan *Centar za sakupljanje vijesti i informacija*. Ključni ljudi ovog posljednjeg centra bili su plemići: Miho Procula, Pero Prodanelli i Marin Držić. Republika je uskoro imala 1400 agenata, koji su u trećim državama prikupljali vojne, političke i ekonomske informacije (Dedijer, 2002, u Bazdan, 2009, p. 59).

Danas, kada svjedočimo proliferaciji informacija i rastućoj digitalizaciji poslovanja sa sigurnošću možemo reći da ovaj proces prikupljanja, sortiranja, obrade i korištenja informacija postaje sve kompleksniji i sofisticiraniji – proces koji Bazdan (2009) naziva globalnom obavještajnom revolucijom (engl. *Global Intelligence Revolution*).

Prema studiji Broadgroup/IWSB-a iz 2012. godine, Švicarska je bila na drugom mjestu u Europi po gustoći podatkovnih centara, odmah iza Irske (Switzerland's Digital Future, 2016). Moramo uzeti u obzir i činjenicu da je švicarsko gospodarstvo jedno od najinovativnijih u svijetu, a mnoge međunarodne tvrtke imaju svoje sjedište ili važne podatkovne centre upravo u Švicarskoj. Švicarska je također dom mnogih međunarodnih organizacija i često je domaćin međunarodnih pregovora, ato je čini privlačnom metom za

cyber špijunažu (engl. *Cyber Espionage*) (National strategy for the protection of Switzerland against cyber risks 2018-2022, 2018) kao i za ekonomsku špijunažu (engl. *Economic Espionage*).

Informacije od krucijalne važnosti u ovom procesu su tzv. ekonomske izvjesnice² (engl. *Economic Intelligence*). Prema Małecki (2017), jednu od tri dimenzije ekonomskih izvjesnica čine ofenzivne operacije, a njihov primarni cilj je utjecati na jačanje prisutnosti državnih i nacionalnih subjekata u globalnoj ekonomiji. S obzirom da ekonomska diplomacija u širem smislu može značiti „prikupljanje izvjesnica“ te može služiti obavještajnoj funkciji kako bi se proširio „utjecaj“ (Bouyala Imbert, 2017), njen strateški značaj postaje sve jasniji.

Razmišljajući o svim navedenim društvenim fenomenima koji se međusobno naslanjaju jedni na druge, shvaćamo važnost onog što je bivši američki potpredsjednik Al Gore predvidio kada je rekao: „Nema prethodnog razdoblja promjene koje imalo podsjeća na ono što će čovječanstvo iskusiti. Nikad nismo prošli kroz revolucionarnu promjenu tako punu opasnosti i mogućnosti, niti smo iskusili toliko istodobnih revolucija“ (Fletcher, 2016, p. 108).

Kako temelji ekonomije postaju sve više ukorijenjeni u digitalnim tehnologijama (National Cyber Strategy of the United States of America, 2018), moramo biti spremni suočiti se s 21. stoljećem i prepoznati nove prijetnje i mogućnosti (National Intelligence Strategy of the United States of America, 2019) s ciljem poboljšanja stabilnosti i poticanja povjerenja, suradnje i transparentnosti među državama (Rugge, 2018), ali i transformacije ekonomskih dobitaka u politički utjecaj korištenjem alata ekonomske diplomacije koji će rezultirati snažnijom integracijom među društvima i ekonomijama.

U svjetlu prethodne rasprave, glavni istraživački problem i predmet ovog rada je analiza međuovisnosti prožimanja društvenih fenomena ekonomije i diplomacije, te elaboracija sigurnosnih i ekonomskih implikacija po Švicarsku Konfederaciju.

Glavni cilj rada je metodom analize slučaja (engl. *Case Study Method*) opisati ekonomski fenomen Švicarske Konfederacije te odgovorima na konkretna pitanja u što je moguće većoj mjeri ponuditi teorijske postavke novog pristupa integracijama korištenjem alata ekonomske diplomacije u kontekstu suvremenih sigurnosnih prijetnji 21. stoljeća.

²Izraz „izvjesnica“ koristimo u istom značenju što ga ima engleski naziv *intelligence* (Tuđman, 2002).

1.2. Istraživačka pitanja

Specifičnost teme koja obuhvaća nekoliko društvenih fenomena, a koji se međusobno prožimaju, zahtjeva holističku analizu i interdisciplinarni pristup pisanju rada. Naime, umjesto klasičnog postavljanja hipoteze, metodom analize slučaja istraživanje će nastojati odgovoriti na sljedeća pitanja:

- Koji su ključni alati ekonomske diplomacije općenito, te konkretno na primjeru Švicarske Konfederacije?
- Kako male države općenito, te konkretno Švicarska Konfederacija, mogu proširiti svoj utjecaj alatima ekonomske diplomacije kako bi ojačale svoju prisutnost u globalnoj ekonomiji?
- Zahtjeva li rastuća digitalizacija poslovanja i nova industrijska paradigma novi pristup globalnim ekonomskim integracijama općenito, te konkretno na primjeru Švicarske Konfederacije?
- Ako ekonomski sustav postavimo kao okvir i referencu sigurnosti države (Ivan, 2013), što je ključna prijetnja u kontekstu globalne obavještajne revolucije?
- Mogu li države s više meke moći (engl. *Soft Power*) – u našem slučaju Švicarska Konfederacija – alatima ekonomske diplomacije ostvariti konkretne ekonomske rezultate (Rose, 2016)?

1.3. Cilj, svrha i doprinos istraživanja

Glavni cilj istraživanja je na jasan i koncizan način predstaviti model ekonomske diplomacije na primjeru Švicarske Konfederacije te rizike i prijetnje s kojima se ta zemlja suočava u kontekstu rastuće digitalizacije poslovanja i proliferacije informacija, odnosno globalne obavještajne revolucije. Sekundarni cilj istraživanja je bolje upoznati ekonomsku diplomaciju kao nedovoljno istraženu praksu međunarodne ekonomije i sredstvo vanjske politike te, unutar toga konteksta, Švicarsku Konfederaciju kao društveni, politički i ekonomski fenomen. Istraživanje će pokušati doprinijeti razvoju novog pristupa vođenju ekonomske i vanjske politike u kontekstu novih sigurnosnih prijetnji suvremenom suverenitetu države. Također, pokušati će doprinijeti razvoju postojeće literature koja se bavi istim ili sličnim temama.

1.4. Metode istraživanja

Osnovna metoda koja će se koristiti pri pisanju istraživanja je metoda analize slučaja. Prema Tkalac Verčić, Sinčić Ćorić, i Pološki Vokić (2011, p. 94) „studija (analiza) odabranih slučajeva podrazumijeva korištenje različitih metoda kako bi se detaljno analizirao jedan ili više odabranih slučajeva koji se odnose na istu ili sličnu temu odnosno problem istraživanja. U analizi slučajeva odabiru se slučajevi koji su bogati informacijama i obilježjima koja se promatraju, a analiza je holistička i uvažava kontekst. Metoda analize slučaja koristi se kako bi se bolje razumjela suština problema, razvile općenitije teorijske tvrdnje o pravilnostima u analiziranoj strukturi i procesu, stvorila tipologija ili kategorije koje se odnose na društvene pojave ili razvile hipoteze koje se u kasnijem istraživačkom radu provjeravaju“.

Također, pregledom relevantne teorijske i empirijske literature predstaviti će se osnovni pojmovi i teorijske postavke predmeta i problema istraživanja.

1.5. Struktura diplomskog rada

Diplomski rad će se sastojati od pet osnovnih poglavlja.

U prvom, uvodnom poglavlju, definirati će se problem i predmet istraživanja te postaviti istraživačka pitanja. Također, definirati će se cilj, svrha i doprinos istraživanja te predstaviti metode istraživanja i struktura diplomskog rada.

U drugom poglavlju rada pojasniti će se pojam diplomacije i značaj diplomatske povijesti te analizirati ekonomska sredstva vanjske politike. Zatim će se definirati koncept ekonomske diplomacije kao novi trend međunarodne ekonomije.

Političke, sigurnosne i ekonomske implikacije globalne obavještajne revolucije biti će predstavljene u trećem poglavlju.

Četvrto poglavlje će sadržavati analizu Švicarske Konfederacije s naglaskom na vanjsku politiku i princip ekonomskih integracija. Također, analizirati ćemo alate i djelovanje ekonomske diplomacije Švicarske Konfederacije te izazove s kojima se suočava u kontekstu novih tehnologija i globalne obavještajne revolucije.

U zaključnom, petom dijelu rada, iznijeti će se glavni zaključci i spoznaje do kojih se došlo istraživanjem.

2. KONCEPT EKONOMSKE DIPLOMACIJE

2.1. Pojam diplomacije i značaj diplomatske povijesti

Diplomacija, kao vještina pregovaranja i razvijanja međunarodnih odnosa, veoma je staro područje ljudske aktivnosti, mnogo starije od njezina relativno novog naziva, pa čak i od postojanja diplomatske profesije. U svojem širem smislu, kao sposobnost rješavanja konfliktnih situacija u svakodnevnom životu pojedinca, ona je stara koliko i sama ljudska vrsta. Nije stoga neobično što postoje bezbrojne definicije i opisi te vještine i njezinih metoda (Nick, 2010).

Bekić (2016) tvrdi da diplomatska povijest – kao specijalizirana grana povijesne znanosti – bez sumnje izrasta iz političke povijesti, ali ona nije *l'histoire evenementielle* (tj. događajna povijest, događajnica), nego je usredotočena na povijesni kontinuitet nastojanja društvenih zajednica da međusobne odnose i prijepore riješe miroljubivo i konstruktivno, dijalogom i nagodbom. Već u osvit civilizacije ljudi su naučili misliti i djelovati politički, najprije u obiteljskom, a zatim i u interesu širih društvenih zajednica u kojima su živjeli. Međutim, te su se društvene zajednice s vremenom širile i postupno oblikovale u države, pa je političko mišljenje, pamćenje, dakle i politička povijest počela obuhvaćati i povijest odnosa s okolnim državama. Ti su se odnosi rješavali ratovima, ili su uređivani pregovaranjem, tj. diplomatskom aktivnošću.

Dok su se norme i praksa moderne diplomacije formirali između razdoblja renesansne Italije (u 15. stoljeću) i stvaranja Vestfalskog sistema (u 17. stoljeću), osnovni oblik onoga što danas podrazumijevamo pod terminom „diplomacija“ postojao je još otkako su se pojavile i međusobno djelovale prve društvene zajednice i politički kolektivi (Kurizaki, 2011).

Kao što Nicolson (1963, u Kurizaki, 2011, p. 3) primjećuje, „podrijetlo diplomacije leži zakopano u tami koja prethodi onome što nazivamo ‘zorom povijesti’,“ a dostupni dokazi upućuju na to da se najranije zabilježena diplomatska aktivnost dogodila prije 3400 godina između osamnaeste dinastije Egipta (Novo kraljevstvo) i drugih velikih sila drevnog Bliskog istoka.

Veliki grčki povjesničari Herodot, Tukidid i Ksenofont autori su klasičnih djela koja su opisivala unutarnju povijest Atene, odnosno Sparte, grčke ratove s Perzijskim Carstvom,

ali i „diplomatske“ odnose između grčkih gradova-država koji su nastali stvaranjem Peloponeskog Saveza. Na toj konceptualnoj osnovi, tj. kontinuitetu ili promjenama vladara i dinastija, na usponu ili propasti država zbog unutarnjih pobuna ili u srazu sa stranim osvajačima, povijesna se znanost razvijala sve do početka 18. stoljeća kada su objavljena prva historiografska djela koja su u središte pozornosti postavila diplomaciju (Bekić, 2016).

Riječ diplomacija ima svoj izvoru grčkoj riječi *diplōma*, što je bio naziv za dvostruko savijeno pismo, odnosno pismo preporuke koje je diplomatski izaslanik donosio vladaru pri kojem je bio akreditiran, a koje je dokazivalo da je on osoba opunomoćena od svog vladara da djeluje u njegovo ime pri vladaru zemlje primateljice (Vukadinović, 1995, u Žirovčić, 2016, p. 19).

Berridge (2007, p. 7) objašnjava da je diplomacija „u biti, politička aktivnost te valjano osmišljena i vješta, važna sastavnica moći. Glavna joj je svrha omogućiti državama da ostvare ciljeve svojih vanjskih politika ne pribjegavajući sili, propagandi ili zakonu. Odatle proizlazi da se diplomacija sastoji od komunikacije među dužnosnicima koji su zaduženi za promicanje vanjske politike formalnim sporazumijevanjem ili prešutnim prilagođavanjem. Premda obuhvaća i zasebne aktivnosti poput prikupljanja informacija, objašnjavanja namjera i stvaranja naklonosti, ne začuđuje to što je sve do 1796. godine, kada je Edmund Burke sve te aktivnosti zajednički nazvao diplomacijom, obično bila poznata kao pregovaranje – prema kardinalu Richelieu kao *négociation continuelle*. Diplomacija nije samo ono što čine profesionalni diplomatski agenti. Nju provode i ostali dužnosnici i privatne osobe pod vodstvom dužnosnika. Ona se ostvaruje, osim preko uobičajenoga stalnog poslanstva, posredovanjem brojnih drugih kanala. Zajedno s ravnotežom moći, koju i učvršćuje i odražava, diplomacija je najvažnija institucija našeg društva državâ“.

White (2005, u Žirovčić, 2016, pp. 19-20) razumijeva diplomaciju u dva različita konteksta:

1) Diplomacija u sklopu međunarodnih odnosa

Diplomacija u sklopu međunarodnih odnosa je proces komunikacije različitih aktera u međunarodnoj zajednici, koji na taj način surađuju. Takvi odnosi su se kroz povijest razvijali i institucionalizirali. White povijesno dijeli diplomaciju na tradicionalnu i

suvremenu. Watson (1982) vidi diplomaciju kao sredstvo kojim država komunicira s vanjskim svijetom, a Feltham (1996) vidi temeljnu odrednicu diplomacije u razmjeni ideja, mišljenja i prijedloga (komunikaciju) između vlada pojedinih zemalja.

2) Diplomacija kao (političko) sredstvo vanjske politike

White pod tim misli na diplomaciju kao na jedno od sredstava vanjske politike (ostala sredstva su ekonomska i vojna). Slično zaključuje i Benko (1997) koji, uz diplomaciju, smatra da su sredstva vanjske politike još ekonomska i vojna. White uvodi i termin tzv. miješane diplomacije, odnosno upotrebu svih triju sredstava (diplomatskih, ekonomskih i vojnih) služeći se postojećim komunikacijskim kanalom.

Također, prema Bekić (2016, p. 17), većina se definicija svodi na isti sadržaj: „diplomacija je sredstvo vanjske politike ili zbir vještina i aktivnosti usmjerenih prema ostvarivanju vanjskopolitičkih interesa neke države“.

Slovenski profesor Jazbec (2004, u Žirovčić, 2016, p. 20) daje prilično obuhvatnu definiciju prema kojoj je diplomacija „sredstvo za obavljanje posrednog i formalnog dijaloga između država i ostalih subjekata međunarodnog javnog prava. Diplomatska organizacija, sastavljena od ministarstava vanjskih poslova i diplomatsko-konzularnih predstavništava povezanih u predstavničku mrežu, izvodi sve radnje i postupke za ostvarenje vanjske politike i svojom djelatnošću pribavlja potrebne informacije za nosioce vanjskopolitičkih odluka“.

Bitno je naglasiti moderno shvaćanje diplomacije prema kojem, kako pojašnjava Bekić (2016, p. 17) „njezini subjekti i nositelji mogu biti i „transnacionalni“ subjekti izvan okvira klasične „nation-state“, pa čak i „non-state“ subjekti kao što su, primjerice, multinacionalne kompanije i sl. U skladu s tim i pregovaračka aktivnost predstavnika neke „poddržavne jedinice“ (*sub-state entity*), odnosno „vlade sastavnice“ (*constituent government*) neke federacije, konfederacije ili bilo koje druge *sui generis* državne zajednice (primjerice Europske Unije!) također se drži diplomatskom aktivnošću“.

2.2. Odnos vanjske politike i diplomacije

Iako se diplomacija često poistovjećuje s vanjskom politikom moramo razlikovati ta dva pojma jer oni nisu sinonimi.

Naime, Pičuljan (2007) tvrdi da bi diplomaciju kao fenomen bilo teško promatrati i razumjeti bez shvaćanja okruženja u kojem je nastala i u kojem se razvija. Diplomacija je u svojoj biti vezana uz međunarodne odnose, uz procese koji se odvijaju u međunarodnoj zajednici te ona kao samostalna i specifična djelatnost mora uvažavati interakciju i povezanost međunarodnih odnosa i vanjske politike. Klasični pristup pojmovnog određenja diplomaciji iznalazi osnovni smisao i ulogu u realizaciji ciljeva vanjske politike država.

Profesor Vukadinović (1989, u Žirovčić, 2016, p. 25) definira vanjsku politiku kao „organiziranu aktivnost države kojom ona nastoji maksimalizirati svoje vrijednosti i interese u odnosu spram drugih država i ostalih subjekata koji djeluju u vanjskom okruženju“.

Prema Nicolson (1963, u Žirovčić, 2016, p. 24), vanjska politika i diplomacija dijele isti cilj: prilagođavanje nacionalnih interesa međunarodnim. Vanjska politika temelji se na općem oblikovanju nacionalnih interesa koji proizlaze iz potrebe za opstankom, javnog mnijenja i promjenama podložnih ekonomskih i strateških okolnosti. Diplomacija, s druge strane, nije sama po sebi svrha ili cilj, nego je sredstvo ili metoda postizanja sporazuma, razmjene mišljenja i sprečavanja nastanka konflikta. Vanjska politika nastoji preko diplomacije postići svoje ciljeve i zaštititi nacionalne interese na miroljubiv način, umjesto sukoba i bez upotrebe vojnih sredstava.

2.3. Ekonomska sredstva vanjske politike

Kraj Hladnog rata, tehnološka revolucija, dramatičan pomak prema organiziranju ekonomske aktivnosti kroz tržišta, uspon Kine kao ekonomske sile, nagli rast vrijednosti svjetskih vrijednosnih lanaca te poplava regionalnih i bilateralnih sporazuma o trgovini i ulaganjima naglašavaju duboku ekonomsku prirodu modernih vanjskih odnosa (Rogowsky, 2014).

Saner i Yiu (2003) govore o globalizaciji koja rezultira povećanjem složenosti međunarodnih ekonomskih odnosa, a koju karakterizira složen skup međusobnih povezanosti i međuovisnosti s povećanim brojem aktera koji se natječu u utjecaju na ishod tih odnosa.

Žirovčić (2016) vidi upravo ekonomska sredstva kao značajnu polugu utjecaja i kontrole procesa i događaja u današnjem svijetu globalizacije.

Kao dio pokretačkih sila procesa globalizacije tvrtke su se angažirale u brzom ekspanziji putem spajanja i preuzimanja (engl. *Mergers and Acquisitions*, akronim M&A) i drugih oblika zajedničkog ulaganja, dok su istodobno intenzivirale napore kako bi utjecale na domaću i međunarodnu politiku u svoju korist. Također, i države su uključene u žestoko nadmetanje za ekonomske dobitke, ali istodobno traže suradnju s drugim državama kako bi oblikovale regulatorne institucije u svoju korist. Zemlje se međusobno natječu kako bi privukle izravna strana ulaganja, potaknule druge zemlje da ostvare pristup tržištu za svoje nacionalne tvrtke i pokušaju zaštititi svoja domaća tržišta prikrivenim ili otvorenim trgovinskim preprekama. Istovremeno, zemlje produbljuju svoju suradnju i sa međuvladinim institucijama kao što su Svjetska trgovinska organizacija (engl. *World Trade Organization*, akronim WTO) i Međunarodna telekomunikacijska unija (engl. *International Telecommunications Union*, akronim ITU) ili u kontekstu regionalnih ekonomskih sporazuma kao što je Sjevernoamerički sporazum o slobodnoj trgovini (engl. *North American Free Trade Agreement*, akronim NAFTA) (Saner i Yiu, 2003, pp. 1-2), koji je zamijenjen (ali ne i ratificiran u Kongresu!) novim, moderniziranim sporazumom 21. stoljeća između Sjedinjenih Država, Meksika i Kanade (engl. *United States – Mexico – Canada Agreement*, akronim USMCA) (Meter, 2018).

Tako „ekonomsko državištvo“ o kojem Baldwin 1985. govori kao o najvišem obliku ekonomskog državnog angažmana, koji obuhvaća unutarnju i vanjsku politiku (Baldwin, 1985, u Žirovčić, 2016, p. 30), dolazi u središte pozornosti.

Prema Žirovčić (2016, pp. 30-31), ekonomska sredstva vanjske politike možemo grubo podijeliti u dvije skupine:

- 1) sredstva koja se upotrebljavaju kad su odnosi normalni i kad se neka zemlja „nagrađuje“, odnosno prima razne oblike ekonomske pomoći ili „nagrade“, i

- 2) prisilna ekonomska sredstva kojima se pojedina zemlja nastoji „disciplinirati“, odnosno navesti na neki od poželjnih oblika ponašanja.

U prvu skupinu svrstavamo *inozemnu pomoć* (pokloni, zajmovi, krediti itd.), *pomoć u razvoju* (razvoj poljoprivrede, industrije, obrazovnog sustava itd.), *korištenje trgovinskih sporazuma i usmjeravanje trgovine* itd. U drugoj skupini su tzv. prisilna ekonomska sredstva kojima se države nastoje upozoriti da se moraju pridržavati nekih pravila koja im nameće međunarodna zajednica. Tu možemo svrstati mjere kao što su *bojkot, embargo i/ili prekid ekonomske pomoći*.

2.3.1. Ekonomske sankcije

Svijet nakon raspada Sovjetskog Saveza i prekida tzv. socijalističkog polja oblikuje globalizacija ekonomskih i političkih odnosa te sukobljenih interesa njegovih aktera, zahtjevajući od njih kompatibilno ponašanje u obrani tih interesa u multilateralnom političkom sustavu. Savezi se osnivaju kako bi to učinili, bilo da su – ili ne – institucionalizirani u paktovima i/ili udrugama, obično na regionalnim osnovama. Ono što je tada u igri nije jedinstvena međunarodna politika, već politika geopolitičkih interesa, koja u svom središtu ima borbu za političku hegemoniju ili vodstvo u međunarodnim poslovima. Upravo ta borba definira arenu u kojoj se primjenjuju međunarodne ekonomske sankcije, jednostrano – od strane jedne zemlje – ili multilateralno – od strane grupe savezničkih zemalja (Pomeranz, 2017).

Masters (2017) ekonomske sankcije definirao povlačenje uobičajenih trgovinskih i financijskih odnosa za potrebe vanjske i sigurnosne politike. One mogu biti sveobuhvatne, zabranjujući komercijalnu aktivnost u odnosu na cijelu zemlju, poput dugogodišnjeg embarga SAD-a na Kubu, ili mogu biti ciljane, blokirajući transakcije s određenim poduzećima, grupama ili pojedincima.

Prema J. Blanchardu, N. Ripsmanu i Shambaughu, strategija ekonomskih sankcija poseban je oblik prisilne vanjske politike u kojoj država narušava svoje normalne ekonomske odnose s drugom državom kako bi ostvarila jedan od sljedećih ciljeva: (1) potaknuti ciljanu državu da promijeni svoje ponašanje; (2) generirati pritisak javnosti na vladu zbog kojeg bi ona promijenila svoju politiku; ili (3) izazvati državni udar ili pobunu koja bi dovela do uspostavljanja nove vlade koja će djelovati u skladu sa željama države

koja je sankcije uvela (Blanchard i Ripsman, 2000; Shambaugh, 1999, u Sedliar, 2017, p. 20).

Kaempfer i Lowenberg (2007) objašnjavaju da ekonomske sankcije uključuju trgovinske sankcije tj. ograničenja priljeva kapitala u ciljanu zemlju; investicijske sankcije, koje uključuju ograničenja priljeva kapitala ili, u nekim slučajevima, obvezno dezinvestiranje; i uže usmjerene, tzv. „pametne“ sankcije, poput zamrzavanja offshore imovine pojedinih članova vladajuće elite ciljane zemlje, ili zabranu putovanja vladinim dužnosnicima i stranačkim kadrovima.

2.3.2. Ekonomska ili razvojna pomoć

Ekonomska ili razvojna pomoć predstavlja transfer sredstava vlade ili javne agencije jedne države, ili skupine država, prema vladi ili javnoj agenciji druge države. Smatra se da je takav prijenos pomoć isključivo u slučaju kad ne uključuje nikakav oblik uzajamnosti, odnosno kupnje ili povrata sredstava (Economides i Wilson, 2001, u Žirovčić, 2016, p. 32).

Također, Economides i Wilson (2001, u Žirovčić, 2016, p. 33) navode četiri razloga zbog kojih se države odlučuju za razvojnu pomoć drugim državama:

- 1) Politički i strateški planovi, npr. Marshallow plan, najopsežniji plan razvojne pomoći kojim je SAD između 1948. i 1952. zapadnoeuropskim zemljama dodijelio oko 17 milijardi USD, a cilj je bio da te zemlje postanu čim više ekonomski ovisne o SAD-u, ali i stvoriti uvjete za ekonomsko udruživanje Europe radi opasnosti od Sovjetskog Saveza. Američki cilj je bio ekonomski i strateški (Benko, 1997).
- 2) Poticanje međunarodnog ekonomskog razvoja (nakon Drugog svjetskog rata mnoge su zemlje dobile pomoć kako bi se što prije oporavile od ratnih razaranja i potom započele surađivati u liberalnom trgovinskom sustavu na korist razvijenih zemalja koje su pomoć pružale).
- 3) Humanitarna pomoć (pomoć u slučajevima prirodnih katastrofa velikih razmjera) obično nije vezana uz neke obaveze.
- 4) Pomoć kao sredstvo za postizanje palete drugih ciljeva (borba protiv korupcije, borba za ljudska prava, razvoj demokratskih institucija i učinkovitog upravljanja u tranzicijskim zemljama, kao i MMF-ova politika „strukturnog“ prilagođavanja u

cilju preuzimanja zapadnih ekonomskih i političkih vrijednosti, kulture i načina razmišljanja i djelovanja).

2.4. Ekonomska diplomacija: novi trend međunarodne ekonomije

Neoklasična ekonomska teorija obično ima tendenciju da pridaje malo ili nimalo pozornosti javnoj politici u kontekstu bilateralnih ekonomskih odnosa. Zapravo, većina udžbenika o međunarodnoj ekonomiji ne obraća pozornost na inherentni politički karakter međunarodne ekonomske razmjene (van Bergeijk i Moons, 2009).

Ipak, strateško iskorištavanje ekonomskih, monetarnih ili finansijskih sposobnosti u ostvarivanju vlastitih geopolitičkih ciljeva definiralo je aspekte vanjskopolitičkog ponašanja gotovo svake zemljopisne cjeline tijekom povijesti (Baldwin, 1985, u Olsen, 2018, p. 42). Verhagen i Bleker (2011) ističu da je ekonomska snaga uvijek bila glavni pokretač političkog utjecaja na duge staze. S druge strane, politički čimbenici oduvijek su igrali važnu ulogu u međunarodnoj ekonomskoj razmjeni (van Bergeijk, 1995).

Možemo reći da su se ekonomija i diplomacija razvijale ruku pod ruku jer su vanjskotrgovinske misije bile uzrok i posljedica uspostavljanja službenih diplomatskih veza među vladama tijekom 18. i 19. stoljeća (Lohmann, 2018).

Diplomacija je poput politike motivirana interesima, a ekonomska diplomacija je motivirana ekonomskim interesima. Kada bi ekonomsku komponentu uklonili iz današnje diplomacije ona ne bi mogla riješiti nijedan gorući svjetski problem i konflikte koji oni stvaraju. To je uočio Guy Carron de la Carrière (1998, u Buntak, Globočnik Žunac i Grgurević, 2017, p. 359) koji govori o ekonomijama pojedinih zemalja koje postaju sve otvorenije, a međunarodna podjela rada toliko se intenzivira da uloga ekonomske diplomacije postaje sve važnija i potiskuje tradicionalne oblike rješavanja konflikta među državama. Ekonomski faktori stalno dobivaju na važnosti u vanjskoj politici svih zemalja.

Stara grčka poslovice, koju su Mujanović, Sadžak i Tutnjević (2008) reinterpetirali u kontekstu svoje knjige – *trgovina, voda i (ekonomska) diplomacija, uvijek nađu put* – govori mnogo o ulozi, značenju i potencijalnim ulogama i značenjima koje može imati ekonomska diplomacija u suvremenim svjetskim političko-ekonomskim odnosima.

Rana i Chatterjee (2011) objašnjavaju da je vanjska razmjena, u rudimentarnoj formi, počela kada su stanovnici različitih naselja, regija i gradova međusobno razmjenjivali proizvode i nudili usluge jedni drugima. Najstariji dokumentirani zapisi o trgovačkim razmjenama među kraljevstvima su pisma iz Amarne, glinene ploče Srednjeg Egipta iz razdoblja 1460. pr. Kr. – 1220. pr. Kr. koja detaljno opisuju veliku trgovinu koja je u to doba postojala među zemljama i civilizacijama Egipta i Zapadne Azije. Drugdje, Put svile Indije-Kine i Kine-Europe odnosno zapadne rute koje su prelazile Srednju Aziju i istočni i južni put koji je prolazio kroz današnji Mianmar, pružaju slične dokaze o razmjeni dobara, vjerskih artefakata i rukopisa među narodima i kulturama razdvojenim velikim udaljenostima i geografskim preprekama.

Prvi profesor političke ekonomije Kautilya oko 475 godina prije Krista u svojoj knjizi „*Arthashastra*“, što u prijevodu znači „Umijeće stvaranja bogatstva“ (Škare, 2017), donosi opsežne reference o upravljanju ekonomskim poslovima (Rangarajan, 1992, u Rana i Chatterjee, 2011, p. 5). Čvrsto je vjerovao u prednosti međunarodne trgovine koja može povećati prosperitet zemalja te je snažno poticao vanjsku trgovinu i slao stručnjake da proučavaju strana tržišta tako da se roba može svrstati u izvozne i uvozne skupine (Singha Roy, 2018).

Tijekom povijesti trgovina je bila jedan od prvih impulsa za međudržavne kontakte i dogovore, kao i rat i osvajanja. Trgovina je također bila pokretačka snaga u širenju kolonijalizma. Trgovina je odvela Vasca da Gamu na put u Indiju 1498. i rezultirala europskim „otkrićem“ bogatstva Istočnih Indija te motivirala putovanja Kristofora Kolumba u Ameriku. Zastava je često slijedila trgovinu (Rana i Chatterjee, 2011).

Klasični ekonomisti Adam Smith i David Ricardo bavili su se utvrđivanjem principa i zakonitosti koji vladaju u međunarodnoj razmjeni, ali i utjecajem politike na te zakonitosti. Upravo je Adam Smith prvi opisao slobodnu trgovinu u svom djelu *Bogatstvo naroda* (1776) te argumentirao da su slobodno tržište, i ekonomija bazirana na tim principima, najbolji i najučinkovitiji za boljitak pojedine zemlje i društva. U djelu *O načelima političke ekonomije i oporezivanja* (1817) David Ricardo je razvio teoriju komparativnih prednosti, koja nam kao primjer nudi „prirodnu trgovinu“ koja dovodi do toga da Portugal izvozi vino u Englesku, a ova izvozi tkaninu u Portugal. Međutim, treba napomenuti da trgovina vinom i tkaninom nije bila rezultat samo prirodnih zakonitosti i „nevidljive ruke tržišta“ (Žirovčić, 2016) već je, kako objašnjavaju van Bergeijk i Moons

(2009), ta trgovina prije svega bila rezultat ekonomske diplomacije i dogovora u kontekstu Methuenskog sporazuma, vojnog i komercijalnog sporazuma između Portugala i Engleske, potpisanog 1703. u sklopu rata za španjolsku sukcesiju. Portugal zbog sporazuma nije razvio druge poljoprivredne proizvode i prerađivačku industriju te je propustio impulse industrijske revolucije. Međutim, jasna politička korist bila je činjenica da je sporazum pridonio očuvanju baze moći u Brazilu, najvažnijoj portugalskoj koloniji. Osim toga, sporazum je pomogao uspostaviti trgovinske odnose između Engleske i Portugala. Trgovinski ugovor koji je bio dio sporazuma postavio je nultu tarifu na englesku vunenu tkaninu i smanjio carine na portugalska vina za trećinu, dajući Portugalu jasnu konkurentsku prednost u odnosu na Francusku.

Tu je, dakle, na djelu utjecaj politike na ekonomiju, odnosno oblik ekonomske diplomacije (Žirovčić, 2016), te je jasno da je komparativna prednost samo jedna strana medalje i da ekonomska diplomacija i ekonomska sigurnost mogu biti pokretači trgovinskih obrazaca (van Bergeijk i Moons, 2009).

Prema mišljenju profesora Bazdana (2010; 2011), prva država koja je koristila ekonomsku diplomaciju u svijetu bila je dugovječna Dubrovačka Republika, koja je 1301. osnovala već spomenuti centar za obavještajnu službu, koji je nazvan Centrom za sakupljanje vijesti i informacija. Dubrovačkim plemićima-političarima bio je glavno uporište njihove merkantilističke ekonomske diplomacije. U tom su cilju osnovali jednu od najrespektabilnijih mreža diplomatskih predstavništva. Najdalja dva diplomatska predstavništva su osnovali u 16. stoljeću u svojoj koloniji u Goi i Gvendolinu u Indiji. U vrijeme uspona Dubrovačke Republike u prvoj polovini 16. stoljeća, raspolagali su na Ponentu sa 44, a na Levantu sa šest konzulata. A u drugoj polovini 18. stoljeća, kada Dubrovačka Republika bilježi svoj najveći uspon u međunarodnoj trgovini i pomorstvu, taj se broj popeo na preko 80 konzulata. Važno je znati da je senjorija Dubrovačke Republike tražila od svojih poklisara da u inozemstvu prije svega potiču razvoj trgovine i pomorstva. Ekonomska diplomacija bila je nesumnjiv razlog velikoga ekonomskog uzleta Republike. Knez i senatori u Gradu te diplomati i konzularni predstavnici u inozemstvu – svi su bili u funkciji merkantilističkog modela ekonomskog rasta Dubrovačke Republike. U međunarodnoj trgovini poticali su korištenje dubrovačke valute, uz napomenu da je dubrovačka kovnica neprestano radila u dugom razdoblju od 1297. do 1803. godine.

Također, Mitić (1966) ističe da Dubrovačka Republika 1510. godine sklapa trgovački ugovor sa egipatskim sultanom, a malo vremena iza toga (oko 1516. g.) osniva se dubrovački konzulat u luci Aleksandriji koji je bio ujedno i prvo službeno predstavništvo Republike u sjeverno-afričkim zemljama. Mitić objašnjava kako se Dubrovnik sredinom 16. stoljeća pokušava odmetnuti od francuske zastave (Francuska je dobila posebne povlastice za trgovanje na Levantu) da bi, koristeći povlastice koje je ranije nego Francuska uživao na području Turske, učinio od svog konzulata u Aleksandriji stjecište trgovine ostalih mediteranskih zemalja jer je osim povlastica zajedničkih sa Francuskom, kao povlaštena, tributom vezana Republika, plaćao na području turskog carstva 2% carine, dok su drugi narodi plaćali 5% carine od uvezene ili izvezene robe.

Prema Bazdan (2010), prvo djelo iz područja ekonomske diplomacije (Instrukcije za francuske ambasadore), napisano je 1648. u vrijeme vladavine Luja XIV. Među tim instrukcijama posebno su bile one koje su se odnosile na Englesku, tada već prvu merkantilističku državu i glavnog francuskog rivala u međunarodnim odnosima. Potom tek u 20. stoljeću u Njemačkoj u okviru Ministarstva vanjskih poslova, osamostaljuje se resor vanjske trgovine. U njemačkim veleposlanstvima nastupaju atašei za trgovinu, financije, poljoprivredu i šumarstvo. Godine 1924. u SAD-u, za vrijeme administracije Calvina Coolidgea, na prijedlog Johna Jacoba Rogersa, kongresnika iz Massachussetsa, prihvaća se tzv. Rogersov zakon (The Rogers Act), kojim se objedinjuje diplomatska i konzularna služba te stavlja pod nadležnost Bijele kuće s tim da dobiva zadaću i „zaštite nacionalnih ekonomskih interesa u inozemstvu“. Prvo djelo koje je u naslovu imalo sintagmu „ekonomska diplomacija“ napisao je 1985. ruski znanstvenik Igor A. Ornatski. Drugo djelo iz ovog područja napisao je 1998. ranije spomenuti francuski znanstvenik Guy Carron de la Carrière pod naslovom „Ekonomska diplomacija – diplomat i tržište“.

Iako iz svega navedenog proizlazi da je ekonomska diplomacija prisutna od samih početaka organizacije društvenih zajednica u političke subjekte (gradovi-države, kraljevstva, carstva itd.), zanimanje autora za ekonomsku diplomaciju postaje aktualno početkom 2000-ih, kada se ekonomska diplomacija pojavljuje u istraživanjima kao interdisciplinarno polje u području međunarodne ekonomije, međunarodne političke ekonomije i međunarodnih odnosa (Rana, 2000; Bayne i Woolcock, 2011, Okano-Heijmans, 2011, u Radolović, 2016, pp. 28, 41).

Prema Okano-Heijmans (2011), preustroj geoekonomske moći koji je trenutno u tijeku potiče vlade diljem svijeta da preispitaju učinkovitost i primjerenost svoje nacionalne i vanjske politike – uključujući one na sučelju međunarodne politike i ekonomije. Kina se vraća na međunarodnu scenu i predstavlja sve veći izazov hegemoniji Sjedinjenih Država i svjetskom poretku koji su izgradile transatlantske sile nakon 1945. godine. Washington će morati napraviti sve više mjesta za pregovaračkim stolom – čak i ako ostane najmoćniji akter na međunarodnoj sceni u narednim desetljećima. Činjenica da su se izazivači tek priključili međunarodnom sustavu s institucijama u kojem dominiraju zapadne zemlje, naglašava sve veću važnost ekonomske diplomacije. Te države imaju fundamentalno različite ideje o odnosu privatnog i javnog sektora i slijede pristup vanjskoj politici koji naglašava ekonomske alate kao i političke alate za ekonomske svrhe. Stoga, pomak u globalnoj ravnoteži moći potiče vlade da preispitaju svoju nacionalnu i vanjsku politiku – uključujući i političko-ekonomsku frontu – i interese u međunarodnim institucijama. U novonastajućem multipolarnom sustavu, koji je povijesno bio nestabilniji od bipolarnih ili čak unipolarnih sustava (Global Trends 2025: The National Council's 2025 Project, 2008, u Okano-Heijmans, 2011, p. 14), ekonomska diplomacija je koristan način kojim se mirnim sredstvima mogu ostvariti nacionalni interesi.

Primjerice, politički ekonomist John Stuart Mill (1840, van Bergeijk i Moons, 2009, p. 3) je primjetio: „Trgovina čini rat zastarjelim, jačajući i umnožavajući osobne interese koji su mu prirodno suprotstavljene“. Također, van Bergeijk i Moons (2009) ističu da su teorije o odnosu između međunarodne politike i međunarodne ekonomije empirijski testirane, a ekonometrijske studije su bile uvjerljive u odnosu na tri ključna teoretska stajališta:

- 1) povećanje konfliktnog ponašanja (tj. upotreba vojnih sredstava, negativna diplomatska razmjena, međunarodni terorizam) značajno smanjuje trgovinske tokove;
- 2) povećanje kooperativnog ponašanja (tj. pozitivnih i konstruktivnih diplomatskih razmjena i sporazuma) povećava bilateralne trgovinske tokove;
- 3) povećanje međunarodne ekonomske razmjene (trgovina, investicije, pomoć itd.) smanjuje sukobe (ratovi, transnacionalni terorizam itd.).

Naime, otkako je američki predsjednik Trump povukao Sjedinjene Države iz iranskog nuklearnog sporazuma u svibnju 2018. godine, Europa ga očajnički pokušava održati na životu nastavljajući što je moguće više trgovati s Iranom kako bi Iran imao poticaj da ostane u sporazumu. Stvoren je poseban financijski mehanizam za olakšavanje humanitarne trgovine s Iranom, a koji se ne suprostavlja sankcijama SAD-a (Gordon, 2019), koje su uglavnom usmjerene na glavni strani izvor prihoda Irana u obliku izvoza sirove nafte (RTÉ, 2019).

Melissen, Okano-Heijmans i van Bergeijk (2011) ističu da je vjerojatnije da će vlade koristiti ekonomska sredstva u ostvarivanju vanjskopolitičkih interesa kada se legitimitet i moć postojećih struktura međunarodne suradnje smanje, a Okano-Heijmans (2011) tvrdi da su ranija istraživanja pokazala da ekonomska diplomacija zauzima istaknutije mjesto u vanjskoj politici u razdobljima kada se čini da se međunarodno društvo mijenja. Stoga, s obzirom na pojavu novih središta ekonomske i političke moći, te pad relativne važnosti transatlantskih sila, ne iznenađuje da je ekonomska diplomacija u posljednjih nekoliko godina dobila na značaju.

Možemo reći da je koncept ekonomske diplomacije novi trend u međunarodnoj ekonomiji čija je evolucija, kako vjeruju Stopford, Strange i Henley (1991, u da Ponte Neiva, 2016, p. 10) dovela do snažnije veze između vlada i tvrtki, ali i trend koji može dati svoj doprinos, prema Okano-Heijmans (2011), u mirnom preostroju svjetskog poretka 21. stoljeća koji će, ako pitamo Henryja Kissingera, biti naoko proturječan: s jedne strane obilježen fragmentacijom, a s druge globalizacijom (Čehulić Vukadinović, 2010).

2.4.1. Područje djelovanja i sadržaj ekonomske diplomacije

Baš kao i kada je riječ o klasičnoj diplomaciji, postoje mnogobrojne definicije i opisi ekonomske diplomacije. Na početku rada smo spomenuli dvije prilično obuhvatne definicije, međutim, spomenimo još neke s obzirom da je razumijevanje termina „ekonomska diplomacija“ sve šire te se konstantno mijenja i razvija.

Naime, prema Žirovčić (2016), ekonomska diplomacija je sredstvo ekonomske vanjske politike, a u njenom provođenju sudjeluju državni (diplomacija, državni dužnosnici i djelatnici itd.) i nedržavni akteri (transnacionalne tvrtke, nevladine organizacije, sindikati, poslovni lobiji itd.). Područje u kojem djeluju ovi akteri veoma je široko i obuhvaća

nacionalnu ekonomiju, međunarodnu ekonomiju (međunarodnu trgovinu, poslovanje, financije itd.) i međunarodne organizacije (u sustavu UN-a, vladine i nevladine itd.).

Da Ponte Neiva (2016), ekonomsku diplomaciju smatra skupom praksi kojima je cilj poboljšati ekonomske interese neke zemlje u inozemstvu. Internacionalizacija ekonomije, promicanje izvoza i brendiranje zemlje te privlačenje stranih ulaganja okosnica su ekonomske diplomacije.

Potter (2004, u Boromisa, Raditya-Ležaić i Tišma, 2012, p. 13) definira pet osnovnih područja djelovanja ekonomske diplomacije:

- 1) promocija trgovine,
- 2) poticanje izravnih stranih ulaganja,
- 3) suradnja u znanosti i tehnologiji, uključujući istraživanje i razvoj,
- 4) promocija turizma i
- 5) zagovaranje interesa nacionalne poslovne zajednice.

Definirane su i potporne aktivnosti koje omogućavaju ostvarivanje osnovnih aktivnosti. Te potporne aktivnosti su:

- 1) poslovno obavještanje, izviđanje (engl. *intelligence*),
- 2) umrežavanje i odnosi s javnošću, što uključuje sudjelovanje u brendiranju i stvaranju imidža,
- 3) podrška za pregovaranje i provedbu ugovora,
- 4) rješavanje problema.

2.4.2. Modeli ekonomske diplomacije

Bayne i Woolcock (2011) drže da vlade usvojim modelima ekonomske diplomacije pokušavaju pomiriti tri vrste tenzija, tako da se njihove politike međusobno dodatno pojačavaju, umjesto da se međusobno sukobljavaju. Te tenzije su:

- prvo, tenzije između ekonomije i politike;
- drugo, tenzije između međunarodnih i domaćih pritisaka;
- treće, tenzije između vlada i drugih aktera.

Buntak, Globočnik Žunac i Grgurević (2017) ističu da ne postoji univerzalno rješenje i jedinstveni model ekonomske diplomacije. Svaka država ima vlastiti model, a profesor Kishan Rana (2000, u Boromisa, Raditya-Ležaić i Tišma, 2012, pp. 17-19) opisuje uobičajenu klasifikaciju sljedećih pet modela:

- 1) *Unificirani model* jest model u kojemu ministarstvo vanjskih poslova potpuno upravlja i ujedinjava pitanja povezana s vanjskim poslovima i vanjskom trgovinom. Predstavništva u inozemstvu obavljaju diplomatske poslove i promiču komercijalne interese. Takav model primjenjuje Brazil, a ključni je akter ministarstvo vanjskih poslova. Isključivo ministarstvo vanjskih poslova ima ovlasti pregovarati s trećim zemljama. Pojavom novih subjekata na međunarodnoj razini ministarstvo osniva novi odjel. Brazil je jedna od rijetkih zemalja koju u WTO-u zastupa ministar vanjskih poslova. Diplomatska služba obavlja ekonomske aktivnosti u inozemstvu.
- 2) *Djelomično unificirani model* podrazumijeva model u kojem ministarstvo vanjskih poslova i ministarstvo gospodarstva ili trgovine zajedno uspostavljaju jedan poseban odjel koji se bavi trgovinom i investicijama i djeluje u sklopu diplomatskih predstavništava. Takav model primjenjuje Tajland, ali i Ujedinjeno Kraljevstvo. Umjesto uobičajenih veleposlanika, koji su upravljali diplomatskim osobljem ministarstva vanjskih poslova u inozemstvu, Tajland je uveo tzv. direktore-veleposlanike koji upravljaju osobljem ministarstva vanjskih poslova, ali i svih državnih tijela (drugih ministarstava i agencija) u državi primateljici.
- 3) *Model treće agencije* jest model u kojem se ministarstvo vanjskih poslova uopće ne bavi trgovinskim pitanjima. Neovisna tijela koja djeluju pod nadzorom ministarstva koja su zadužena za trgovinu preuzimaju poslove povezane s trgovinom. Njihovi predstavnici mogu djelovati u predstavništvima ministarstva vanjskih poslova i surađivati s veleposlanicima i drugim diplomatima, no njihovi se poslovi prema ovome modelu nikada ne preklapaju. Primjer ovoga modela je Singapur. Međunarodno poduzeće Singapur (International Enterprise Singapore – IES) promiče izvoz proizvoda i usluga te mobilizira sve aktere ekonomske diplomacije, tzv. singapursku ekipu.
- 4) *Model natjecanja* jest model u kojem se zadaci ministarstva vanjskih poslova i drugih ministarstava preklapaju, bez jasne podjele poslova, i to ne samo onih koji se odnose na vanjsku trgovinu i investicije, nego i onih koji su povezani sa

sudjelovanjem na sastancima međunarodnih organizacija. Prema Žirovčić (2016, u Žirovčić, 2016, p. 78), ovaj model karakterističan je za ekonomsku diplomaciju SAD-a koji ima velik broj državnih tijela i agencija čije se aktivnosti preklapaju i dupliraju.

- 5) *Model prepuštanja* podrazumijeva da se ministarstvo vanjskih poslova potpuno odriče pitanja povezanih s trgovinom i investicijama i prepuštaju ih drugim ministarstvima. Drugim riječima, ministarstvo vanjskih poslova nema nikakvu ulogu u ekonomskim pitanjima države. Takav se model primjenjuje u Kini, gdje ministarstvo vanjskih poslova ne obavlja ništa što se odnosi na trgovinska pitanja. Ekonomsku diplomaciju provode Ministarstvo gospodarstva i druga ministarstva ili agencije koje su pod izravnom koordinacijom Politbiroa Komunističke stranke. Koordinacija između ministarstava vrši se na razini zamjenika ministra.

Bashkurti (2002, u Radolović, 2016, p. 29) tvrdi da je uspostava i primjena relevantnog modela djelovanja ekonomske diplomacije važna za promociju svake zemlje na globalnom tržištu, jačanje poslovne suradnje te za suradnju s domaćim institucijama i organizacijama.

3. EKONOMSKE, POLITIČKE I SIGURNOSNE IMPLIKACIJE GLOBALNE OBAVJEŠTAJNE REVOLUCIJE

Da bismo razumjeli implikacije globalne obavještajne revolucije, moramo razumjeti njeno izvorište, pa tako Hundley et al. (2003) tvrde da je obavještajna revolucija³ dio šire tehnološke revolucije, ali s još dubljim posljedicama.

Na početku rada smo spomenuli 4IR, odnosno digitalnu transformaciju od krucijalne važnosti u razvoju nove industrijske paradigme, a u čijem središtu leži još jedan fenomen – Internet. Međutim, da li je transformativna moć Interneta bila dovoljno prepoznata od početka?

Dobitnik Nobelove nagrade za ekonomiju Paul Krugman je za *New York Times Magazine* 1998. godine izjavio sljedeće: „Do 2005. postati će jasno da utjecaj Interneta na ekonomiju nije bio veći od faks uređaja.“

Naravno, dogodilo se upravo suprotno te je Internet doživio svoj „boom“ kada je u pitanju rast korisnika i prihoda od kasnih 1990-ih. Iako je faks uređaj bio ključna inovacija koja je povećala brzinu i dostupnost komunikacije, ekonomski učinci Interneta – koji su počeli igrati središnju ulogu u gotovo svakom aspektu života u svakoj razvijenoj zemlji – bili su ništa manje nego transformativni. Također, autori Freakonomicsa Steven D. Levitt i Stephen J. Dubner ističu da je „dok ovo pišemo, tržišna kapitalizacija Googlea, Amazona i Facebooka veća od 700 milijardi dolara, što je više od BDP-a svih, osim osamnaest zemalja“ i „ako dodamo Apple, koji nije internetska tvrtka, ali bez njega ne bi mogao postojati, tržišna kapitalizacija iznosi 1,2 bilijuna dolara. Moglo bi se kupiti mnogo faks uređaja“ (Emery, 2018).

Prognoziranje trendova je nezahvalan zadatak i danas je očito da je Paul Krugman pogriješio.

Prema Vukasović (2018), danas glavnu priču vode digitalni transformatori koji nisu postojali prije dvadesetak, dapače troje njih ni prije 10 godina: Airbnb (najveći globalni pružatelj smještaja koji nema nijednu nekretninu), Uber (najveća svjetska ‘taksi’-služba koja nema nijedan automobil), Alibaba (najveća svjetska maloprodaja koja nema

³ Autori koriste termin „informativna revolucija“ kojeg smo reinterpetirali u kontekstu ovog rada.

inventuru), Facebook (globalno najveći medij koji sam ne kreira sadržaj), Netflix (najveći svjetski TV provider koji nema nijedan svoj kabel...) ili Instagram (najveća fotografska kompanija koja nema nijedan fotoaparatus). Što nam to govori? Novo vrijeme, nova pravila, a u današnjem hiperpovezanom svijetu donedavno najveće globalne kompanije zamijenili su neki drugi igrači, novi lideri – Apple, Alphabet, Microsoft, Amazon, Facebook – i svi imaju isti digitalno-transformativni predznak.

Ersek (2019) primjećuje da je od recesije, 60 najvećih svjetskih ekonomija usvojilo više od 7000 protekcionističkih mjera. Ipak, ističe da je unatoč tim protekcionističkim trendovima, upravo tehnologija ta koja mijenja ravnotežu moći i preoblikuje ekonomiju dopuštajući pojedincima da izgrade svoje vlastite globalne mostove. Rad McKinsey Global Instituta o digitalnoj globalizaciji pokazuje kako mala poduzeća diljem svijeta postaju „mikro-multinacionalne tvrtke“ koristeći digitalne platforme kao što su WU EDGE, eBay, Amazon i Alibaba za povezivanje s kupcima i dobavljačima u drugim zemljama. Uz to, više od 900 milijuna pojedinaca ima međunarodne veze na društvenim medijima.

Drugim riječima, svjedoci smo elektronski umrežene ekonomije – digitalne ekonomije omogućene Internetom.

S druge strane, sociopolitički aspekt karakterizira narušavanje konvencionalne ideje o nacionalnom suverenitetu koja postoji od kada je koncept moderne nacionalne države uspostavljen nakon Vestfalskog sporazuma 1648. godine. Ove revolucije ruše sve unutarnje i međunarodne granice i prepreke, vrijednosti nacionalnog identiteta građana različitih društava i stvaraju „globalnog građanina“, čije orijentacije, ideje i načela više ne oblikuje lokalno okruženje i kultura, već vanjske ideje i vrijednosti koje se stalno emitiraju na društvenim medijima i na Internetu (Al Suwaidi, 2018).

Kada je riječ o sigurnosnim implikacijama, a koje su također usko vezane i za ekonomiju, u uvodnom dijelu rada smo rekli da su informacije/podatci valuta digitalnog doba i digitalne ekonomije te jedna od dvije temeljne karakteristike 4IR, čija proliferacija predstavlja jedan od uzroka globalne obavještajne revolucije.

Američki profesor Joseph S. Nye (2013), autor koncepta „meke moći“ (engl. *Soft Power*), tvrdi da su se vlade uvijek brinule o protoku i kontroli informacija, a naše doba nije prvo koje je pod snažnim utjecajem dramatičnih promjena informacijske tehnologije.

Naprimjer, Gutenbergova tiskara odigrala je važnu ulogu u protestantskoj reformaciji i ratovima u Europi koji su uslijedili. Danas, međutim, mnogo veći dio stanovništva, kako unutar tako i među zemljama, ima pristup moći koja proizlazi iz informacija. Trenutna globalna revolucija temelji se na brzom tehnološkom napretku koji je dramatično smanjio troškove stvaranja, pronalaženja i prijenosa informacija.

Točne i trenutne informacije koje prenose pojedinci o ponudi, potražnji i cijenama su ključne za sve tvrtke, a posebno za industriju financijskih usluga jer olakšavaju kretanje trgovine sve većom brzinom. Protok informacija, usporedno s međunarodnim protokom roba i usluga, postaje sastavni dio ekonomskih sustava (Lambert, 2017).

Bilandžić i Lucić (2018) ističu jednu vrlo zanimljivu rečenicu američkog profesora i stručnjaka iz područja statistike i menadžmenta Williama E. Deminga, inače jednog od ključnih aktera zaslužnih za nagli ekonomski rast i razvoj Japana nakon Drugog svjetskog rata, koji je rekao: „Bogu vjerujemo; svi drugi moraju donijeti podatke.“ Aludirajući na službeni moto Sjedinjenih Američkih Država (*In God We Trust*), s jedne strane, Deming je ukazao na važnost prikupljanja podataka, odnosno podastiranja činjenica, s druge strane.

Važnost informacija i digitalne ekonomije naglašava i „Nacionalna kibernetička strategija“ SAD-a iz rujna 2018. koja ističe da „slobodan Internet podržava slobodan protok informacija koji poboljšava međunarodnu trgovinu, potiče inovacije i jača nacionalnu i međunarodnu sigurnost“ te da će „Sjedinjene Države nastaviti voditi primjerom i boriti se protiv neopravdanih prepreka slobodnom protoku podataka i digitalnoj trgovini“ (National Cyber Strategy of the United States of America, 2018, pp. 15, 24-25), a još 2009. godine tadašnji predsjednik Barack Obama američku digitalnu infrastrukturu proglašava „strateškom nacionalnom imovinom“ (Vuković, 2012).

Uostalom, ekonomisti George A. Akerlof, A. Michael Spence i Joseph E. Stiglitz dobitnici su Nobelove nagrade za ekonomiju 2001. godine za istraživanja u području teorije asimetrije informacija prema kojoj razlika u informiranosti dovodi do nesrazmjera u pregovaračkim pozicijama, narušava poslovne odnose i dugoročno vodi u gubitničko stanje cijele grane tržišta (Varga, 2017).

Małeckı (2017) tvrdı da s obzirom na funkciju modernih država, geoeconomija postupno postaje dominantna paradigma i zamjenjuje geopolitiku zbog nepredvidive prirode svijeta i multipolarnosti u međunarodnoj politici, a Gagliano (2018) ističe temeljno načelo političke ekonomije prema kojem je tržište jedini put do moći.

Francuski pisac, političar i senator Treće Francuske Republike Victor Hugo je prilikom otvaranja Pariškog mirovnog kongresa 21. kolovoza 1849. izjavio da će „doći dan kada će jedina bojna polja biti tržišta koja se otvaraju trgovini i umovi koji se otvaraju idejama“ (Mora Tebas, 2016).

Danas, točno 170 godina od te proročanske rečenice, možemo se složiti da su tržišta, kako tvrde Blackwill i Harris (2016, u Lohmann, 2018, p. 13), postala jedna od glavnih bojišta na početku 21. stoljeća, a upravo su informacije, prema Bonucci (n.d.), glavni „instrument“ napada i obrane, pomoću kojih se ostvaruje konkurentska prednost (Ivan, 2013).

Ako se Clausewitzov aforizam da je rat politika koja se provodi drugim sredstvima jednom činio valjanim, danas možemo reći da je politika (i ekonomija) rat koji se provodi informacijama (Gagliano, 2018).

Također, Gagliano (2018) ističe da je današnja prijetnja asimetrična, različita i stalno se mijenja. Putuje Internetom, neposredna je, a prije svega ugrožava cijeli sustav. Ona nije usmjerena na vojne ili političke ciljeve, nego na komercijalne, industrijske, znanstvene, tehnološke i financijske interese.

U tom smislu, spomenimo ekonomsku i industrijsku špijunažu koja se u sve većoj mjeri događa u kibernetičkom prostoru (engl. *Cyberspace*) – koji uključuje i Internet – odražavajući dramatične tehnološke, ekonomske i društvene promjene koje su posljednjih godina utjecale na način na koji se ekonomske, znanstvene i druge osjetljive informacije stvaraju, koriste i pohranjuju. Danas su gotovo svi poslovni zapisi, rezultati istraživanja i drugi osjetljivi ekonomski podaci digitalizirani i dostupni na mrežama širom svijeta (Foreign Spies Stealing US Economic Secrets in Cyberspace, 2011).

Naglasimo i da je kibernetički prostor područje u kojem ne postoji relevantnost teritorija i ne postoje granice – koje predstavljaju kritični element sigurnosti.

Stoga, ako uzmemo u obzir činjenicu da se tradicionalne prijetnje ekonomskoj sigurnosti države iz dana u dan nadopunjuju novim sredstvima, uloga ekonomske diplomacije u neutraliziranju tih prijetnji očito raste (Manasserian, 2017). „Strategija nacionalne sigurnosti“ SAD-a iz prosinca 2017. ističe da „poštena i uzajamna trgovina, investicije i razmjena znanja produbljuju naše saveze i partnerstvokoji su potrebni za uspjeh u današnjem konkurentnom geopolitičkom okruženju. Trgovina, promocija izvoza, ciljane uporaba inozemne pomoći i modernizirani alati za financiranje razvoja mogu promovirati stabilnost, prosperiteti političke reforme, te izgraditi nova partnerstva na načelu reciprociteta“, a predsjednik Trump smatra da je „ekonomska sigurnost - nacionalna sigurnost“ (National Security Strategy of the United States of America, 2017, pp. 17, 34).

Manasserian (2017) drži da upravo ekonomska diplomacija ima važnu ulogu u pružanju informacijsko-analitičke potpore tijelima državne vlasti, a Gagliano (2018) tvrdi da ekonomske izvjesnice – koje smo u uvodu rada naveli kao informacije od krucijalne važnosti u procesu prikupljanja, sortiranja, obrade i korištenja istih – pružaju potreban odgovor svijetu u kojem nestaju granice prostora i vremena, gdje su informacije neposredne, a vrijeme reakcije sve kraće.

3.1. Tri dimenzije ekonomskih izvjesnica

Još 1970. godine, bivši izvršni direktor američkog Savjetodavnog odbora za vanjsku obavještajnu djelatnost ukazao je da je ekonomskim izvjesnicama dodijeljen strateški prioritet jednak onom prikupljanju tradicionalnih diplomatskih, vojnih i tehnoloških izvjesnica (Campbell, 1999; Porteous, 1995, u Rudner, 2002, p. 5). Također, profesor Rudner (2002) ističe da vlade prikupljaju ekonomske izvjesnice kako bi identificirale mogućnosti i upozorile na prijetnje makroekonomskim, trgovinskim ili znanstveno-tehnološkim interesima.

Malecki (2017) tvrdi da su svi subjekti uključeni u ovaj proces spojeni u dobro organiziranu strukturu poznatu kao ekonomski obavještajni sustav (engl. *Economic Intelligence System*). Sustav se sastoji od javnih institucija (kao što su posebne službe, diplomacija, agencije za vanjsku trgovinu i njihove podružnice u inozemstvu); multinacionalne korporacije; mala i velika poduzeća (u državnom i privatnom vlasništvu); znanstvenika i stručnjaka. Jedan od primarnih ciljeva korištenja ekonomskih izvjesnica je

razviti konkurentnost kroz potporu ekonomskim procesima pružanjem savjetodavnih usluga. Nadalje, ekonomske obavještajne informacije trebale bi osigurati i proširiti utjecaj zemlje i utjecaj tvrtki koje se nalaze na njezinom teritoriju na međunarodnoj razini. Dakle, ekonomske izvjesnice su alat za stjecanje znanja, koji se može koristiti za optimiziranje donošenja odluka i poboljšanje strategije pozicioniranja poduzeća kako bi se osigurao prosperitet i sigurnost građana.

Operacije prikupljanja i korištenja ekonomskih izvjesnica odvijaju se u tri dimenzije (Małecki, 2017):

- 1) S obzirom na važnost strateških informacija u procesima donošenja odluka vezanih uz ekonomiju, financije, trgovinu i industriju, *aktivna dimenzija* je od primarne važnosti; obuhvaća različite metode prikupljanja strateških podataka u skladu sa svim zakonima i propisima. Sustavni pristup vjerodostojnom znanju o procesima i fenomenima koji su ključni za ekonomski interes države, omogućuje da se minimizira nesigurnost u donošenju odluka i time poboljša ekonomska konkurentnost država i poduzeća u globalnoj ekonomiji.
- 2) Druga dimenzija ekonomskih izvjesnica odnosi se na *sigurnost*, što u osnovi znači praćenje strateških sektora ekonomije. Nadalje, ekonomske izvjesnice trebale bi neutralizirati prijetnje učinkovitosti ekonomske politike, kao što su negativni vanjski čimbenici koji utječu na globalna financijska tržišta i ometaju pravilno funkcioniranje tržišnih mehanizama. Sustav ekonomske obavještajne službe također je ključan za suzbijanje negativnih učinaka transnacionalnog organiziranog kriminala i terorizma.
- 3) *Ofenzivne operacije* predstavljaju treću dimenziju ekonomskih izvjesnica. Kao što smo naveli u uvodu, njihov primarni cilj je utjecati na jačanje prisutnosti državnih i nacionalnih subjekata u globalnoj ekonomiji, posebno na tržištima od strateškog značaja i drugima, koji su iz nekog razloga presudni za nacionalni interes. S obzirom na razumijevanje fenomena, tendencija i ekonomskih procesa koje pruža sustav obavještajne ekonomije, država je sposobna neke od njih stimulirati korištenjem zakonskih metoda kako bi se poboljšala učinkovitost nacionalne ekonomije, natjecala se za tržišta, prirodne resurse i ulaganja u globalnu ekonomiju.

3.2. Ekonomska diplomacija i ekonomski obavještajni sustav

Gagliano (2017) tvrdi da nacije pokušavaju modificirati uvjete natjecanja i transformirati odnose temeljene na ekonomskoj moći ne samo s ciljem održavanja radnih mjesta, već prije svega zbog osiguravanja njihove dominacije kada je riječ o tehnologiji, trgovini, ekonomiji, a time i njihove političke dominacije. Promjena djelovanja država prije svega proizlazi iz transformacije pojma moći koji se inicijalno može podijeliti na tvrdu (engl. *Hard Power*) i ranije spomenutu meku moć (engl. *Soft Power*), odnosno korištenje sile ili utjecaja. U novoj geoeconomiji s visokom stopom konkurencije koju su u posljednja tri desetljeća obilježili fenomeni poput deregulacije, tehnološke revolucije i globalizacije financija, dolazak novih igrača na tržište pomiješao je karte na stolu i poremetio relativni poredak koji je uspostavljen. Korištenje utjecaja dobiva na važnosti i manifestira se u obliku ekonomskog ratovanja te stoga i ekonomsko stanje nacije postaje sve važnije.

Gagliano smatra da će današnju politiku moći karakterizirati subvencije poduzećima koje će im omogućiti konkurentniju poziciju na međunarodnim tržištima, pružajući potporu za zapošljavanje tako da delokalizacija ne šteti domaćem tržištu te ekonomska diplomacija usmjerena na nabavu oskudnih resursa. U kontekstu ekonomskog ratovanja, današnja politika moći podrazumijeva sljedeće ciljeve za državu: osiguranje neovisnosti kada je riječ o resursima, sposobnost samoobrane od komercijalne ili financijske prijetnje koju predstavljaju druge nacije te sposobnost u prikupljanju izvjesnica, neophodnog resursa u današnjem komunikacijskom društvu. Trenutni scenarij ekonomskog ratovanja gdje se nacije konstantno natječu za resurse svake vrste možemo pripisati povratku merkantilizma, naravno u suvremenom tumačenju, u onoj mjeri u kojoj se moć izražava prvenstveno u obliku izvoza. Blisku povezanost između količine izvoza i ekonomske moći na rang listi vodećih svjetskih izvoznika nije teško primjetiti, s Njemačkom (odgovorna za 9,5% svjetskog izvoza) na vrhu koju slijede Kina i Sjedinjene Države, a zatim vodeće G7 sile (Japan, Francuska, Italija, Velika Britanija i Kanada) i različite zemlje u razvoju (Južna Koreja, Rusija, Hong Kong, Singapur) među prvih petnaest. Isti lideri svjetske ekonomije također su njegovi najveći uvoznici, poput Sjedinjenih Država, Njemačke, Kine, Japana, Velike Britanije, Francuske, Italije, Kanade, Španjolske, Hong Konga, Južne Koreje i Singapura što nam demonstrira temeljnu ulogu koju razmjena igra u ekonomskoj moći.

Uostalom, studija Međunarodnog trgovinskog centra iz 2016. godine (engl. *International Trade Center*, akronim ITC) potvrdila je da jedan US dolar potrošen na promociju izvoza generira 87\$ dodatnog izvoza. Također, studija je potvrdila da promocija izvoza ima spin-off učinke na domaću ekonomiju. Poduzeća koja profitiraju promocijom izvoza stvaraju neizravne spin-off učinke koji pozitivno djeluju na produktivnost i konkurentnost onih sektora koji ne izvoze. Studija dalje zaključuje da povećanje financiranja izvoza od 1% generira porast BDP-a od 0,065%. To je ekvivalent povećanju BDP-a za 384\$ za svaki dodatni dolar potrošen u promociji izvoza (International Trade Centre, 2016).

Upravo tu, smatra Svetličić (2011), ekonomska diplomacija postaje sve važnija jer je poduzećima, naročito malim i srednjim, potrebna pomoć vlade u otkrivanju i ulasku na međunarodna tržišta. Prema Gagliano (2017), da bi države u tome uspjele, potrebno je poznavanje trenutne razine tehnologije, referentnog tržišta, partnera i konkurenata; ukratko, potrebno je znanje o ekonomskoj poslovnoj strategiji i „neprijateljskim“ nacijama, a strateško oružje su naravno ekonomske izvjesnice, čije je tržište, kako tvrdi Peruško (2004, u Svetličić, 2011, p. 156) procijenjeno na 2 bilijuna dolara godišnje.

Prema Bazdan (2011), ako se pitamo gdje leže uzroci ekonomskog rasta i društvenog razvoja najrazvijenijih zemalja, onda sa sigurnošću možemo utvrditi da je jedan od razloga vezan i za ekonomsku diplomaciju. Ali, i za sve one ustanove na koje se ona naslanja – a to su prije svega obavještajne službe koje ih opskrbljuju poslovnim informacijama. Te informacije mogu biti iz otvorenih, poluotvorenih i zatvorenih izvora. Otvoreni izvori informacija se odnose na sve one informacije koje se nalaze u tzv. bijeloj zoni. U ovoj skupini se nalaze i informacije koje diplomatska predstavništva mogu slati matičnoj državi⁴. To su javni, otvoreni i svima dostupni podatci do kojih se dolazi *etičnim i legalnim sredstvima*. Takav način prikupljanja obavještajnih podataka iz svima dostupnih legalnih izvora – najčešće Internetom – naziva se i „obavještajnom službom otvorenih izvora“ (engl. *Open Source Intelligence*, akronim OSINT).

Međutim, Klasan (2011) tvrdi da je problem s vrijednošću informacija pronađenih na Internetu povezan s Paretovim zakonom koji kaže da 80% informacija dostupnih na

⁴Prema Bečkoj konvenciji o diplomatskim odnosima, koja je potpisana u ožujku 1961., a stupila je na snagu u travnju 1964., u članku 3.d je navedeno: „obavještavaju, svim dozvoljenim sredstvima, o uvjetima i razvoju događaja u državi kod koje se akreditira i podnošenju izvještaja o tome vladi države koja akreditira“ (Zbirka konvencija iz međunarodnih odnosa, 1991, u Bazdan, 2011, p. 108).

Internetu imaju 20% vrijednosti za donositelje odluka⁵. Suprotno tomu, onih 20% inoformacija koje nisu dostupne na Internetu ima vrijednost 80% i one spadaju u tzv. sivu zonu.

To su poluotvoreni izvori informacija u koje se ubrajaju *važni legalni podatci*, a u ovoj zoni se dolazi do informacija na neetičan, ali legalan način. Npr. osoba sakupljač informacija može nastupati tako da prikrije svoj identitet jer, prikupljajući za „sirove“ podatke, ne koriste svoje, nego tuđe računalo (Bazdan, 2011).

Na kraju, Bazdan (2009; 2010; 2011) navodi zatvorene izvore informacija koje se odnose na sve one izvore informacija koje se nalaze u crnoj zoni. U zatvorene izvore ubrajaju se *poslovne tajne*. U pitanju su tajne informacije do kojih se dolazi na *neetičan način i ilegalnim sredstvima* – korištenjem ljudi. Inače, način prikupljanja informacija korištenjem ljudi naziva se „ljudskom obavještajnom službom“ (engl. *Human Intelligence*, akronim HUMINT). A u naše doba satelita, drugi glavni oblik špijunaže, tj. „tehnička obavještajna služba“ (engl. *Technical Intelligence*, akronim TECHINT), napredovala je divovskim koracima i stvorila mogućnost ratovanja za informacije preko Interneta, odnosno u uvodu rada spomenutog ekonomskog ratovanja u kibernetičkom prostoru, a profesor Bazdan navodi tri sustava:

- 1) ECHELON je najveći globalni sustav satelitske i kozmičke špijunaže. Sastoji se od 120 špijunskih satelita i pet prislušnih centara koji se nalaze na teritorijima država članica i od četiri tisuće prijemnih stanica, postavljenih na svih sedam kontinenata. Može hvatati tj. presresti, slušati i analizirati baš svaki telefonski razgovor, e-mail i poruke s mobilnog telefona bilo gdje u svijetu uključujući i Internet. Pretpostavlja se da je osnovan 1948., i to sporazumom između vlada SAD-a i Velike Britanije kojima su se kasnije pridružile Australija, Kanada i Novi Zeland, nazvanim Sporazum UKUSA. ECHELON kontrolira američka Agencija za nacionalnu sigurnost, a u njemačkom selu Bad Aiblingu, nedaleko Münchena, nalazi se posebna američka prislušna stanica za elektronsku ekonomsku špijunažupod kodnim imenom Velike uši. Poznato je da države osnivači ovog sustava servisiraju informacijama „njihove“ gospodarske subjekte pomažući im da se održe i ekspaniraju na području međunarodne ekonomije.

⁵Izvorno Pareto zakon glasi: „80% of your sales come from 20% of your clients.“, ali ima više tumačenja od kojih je jedno i ono gore navedeno (Klasan, 2011).

- 2) WATSON⁶ SYSTEM je američki moćni suvremeni programski softver. Analitički je sustav za elektronsku špijunažu, dekodiranje i analizu svih vrsta digitalne i mobilne komunikacije. Zadaća ovog sustava je regionalna kontrola komunikacijskih sustava centralnog i južnog dijela Europe.
- 3) GALILEO je satelitski sustav Europske unije i Europske agencije za svemirska istraživanja. Nastao je kao reakcija na spoznaju o ECHELONU, izraz je nastojanja oslobađanja pozicije jednostavnog korisnika američke tehnologije te želje za uspostavom stvarnog suvereniteta nad europskim prostorom. Jedan dio podataka bio bi za javnu upotrebu i besplatan. Drugi dio podataka bio bi rezultat narudžba pa bi se kao takav naplaćivao, dok bi se treći dio podataka koristio za svrhe Europske unije i bio bi kriptografiran. Ta skupina, koja je prekrivena velom tajne i koja se ne nalazi na listi „službene kategorije“, biti će na raspolaganju samo državama Europske unije. Ipak, procurilo je u javnost: u toj skupini će se nalaziti „nacionalna obrana, obavještajne službe i ekonomska špijunaža“. Također, kako ističe Čizmić (2018), od 2018. sustav Galileo je bogatiji za još četiri satelita i svoj će puni kapacitet dosegnuti 2020. godine te će biti najprecizniji satelitski navigacijski sustav na svijetu. Prilikom lansiranja satelita potpredsjednik Europske komisije Maroš Šefčovič je izjavio: „Učinjen je još jedan korak prema potpunoj operativnoj sposobnosti sustava Galileo 2020. Svemir postaje novi prostor za gospodarsko širenje jer je neraskidivo povezan sa sve brojnijim sektorima i pokreće njihovu korjenitu modernizaciju. Više od 10% BDP-a EU-a ovisi o uslugama koje se temelje na svemirskoj tehnologiji. Stoga moramo nastojati dovesti Europu u vodeći položaj i postići njezinu stratešku autonomiju.“

Prema Maćecki (2017), Francuska i Japan nesumnjivo su najkreativnije i najinovativnije zemlje kada je riječ o ekonomskim obavještajnim sustavima. Postoje određene razlike između francuskog i japanskog modela, ali u oba sustava je naglasak u podržavanju međunarodne ekspanzije domaćih tvrtki.

Maćecki tvrdi da je japanski ekonomski obavještajni sustav, čija se jezgra i temelji baziraju na Ministarstvu međunarodne trgovine i industrije (engl. *Ministry of International Trade and Industry*, akronim MITI), zasigurno jedan od najrazvijenijih i najkoherentnijih sustava u cijelom svijetu. Sustav je razvijen u sedam strateških dimenzija koje su strogo

⁶Nazvan je po prezimenu pomoćnika Sherlocka Holmesa (Bazdan, 2010).

koordinirane „od vrha do dna“ (vertikalno). Sustav se sastoji od privatnih i javnih institucija; tvrtki, multinacionalnih korporacija i vladinih agencija. Strateške dimenzije japanskog ekonomskog obavještajnog sustava su sljedeće:

- 1) Globalni i lokalni pristup tržištima (tzv. globalizacija);
- 2) Strategije trgovine koje su precizno prilagođene ekonomskom i kulturnom kontekstu svake zemlje;
- 3) Dugoročna ekonomska strategija;
- 4) Precizna i detaljna informacijska politika koju primjenjuju i privatne tvrtke u skladu sa sustavom dnevnog izvještavanja;
- 5) Integracija i koordinacija ekonomskih centara;
- 6) Selektivna distribucija informacija na temelju razine pristupa;
- 7) Korporativni programi obuke za mlade stručnjake usmjereni na pružanje i poboljšanje specifičnih vještina, uključujući razumijevanje lokalne kulture i jezika, ovisno o tvrtkama i njihovim lokacijama.

Vodećim ekonomskim obavještajnim službama zajednička je koordinacija i integracija aktivnosti poduzetih na državnoj (administrativnoj), korporativnoj i individualnoj razini (uključujući akademsku razinu). Stoga bi se ekonomski obavještajni sustav trebao shvatiti kao zajednički napor svih aktera koji su uključeni u ekonomske procese čiji je zajednički cilj osiguranje ekonomske sigurnosti države.

Kada je riječ o Francuskoj, profesor Bazdan (2010; 2011) piše da je početkom 20. stoljeća poslanik François Nobimer u francuskoj skupštini tumačio kako su „zadaci aparata inozemnih poslova Francuske – zaštita i predstavljanje francuskih kompanija u inozemstvu i prikupljanje informacija o tržištu drugih država“. Od 1903. Ministarstvo za ekonomiju i financije utemeljilo je mrežu u inozemstvu u cilju promoviranja francuske vanjske trgovine. S generalom Charlesom de Gaulleom Francuska kreće prema ekonomskoj diplomaciji, u kojoj ekonomska špijunaža dobiva značajno mjesto. Naime, de Gaulle je 1962. odobrio agresivno globalno prikupljanje ekonomskih i tehnoloških informacija za interese francuskih kompanija kako bi što bolje parirale američkim transnacionalnim korporacijama na svjetskom tržištu, posebno u Europi. Predsjednik

François Mitterrand koji je na čelo Francuske došao 1981. dao je snažan impuls ekonomskoj diplomaciji i ekonomskoj špijunaži. Na savjetovanju u Ministarstvu vanjskih poslova (fr. *Quai d'Orsay*) održanom 1982. veleposlasticima i konzularnim predstavnicima F. Mitterrand je poručio da: „ubuduće apsolutni prioritet u njihovim aktivnostima treba dobiti ekonomska diplomacija“. Odmah na početku svoga mandata odobrio je obavještajnoj službi – koja od 1947. nosi naziv Glavna uprava vanjske sigurnosti (fr. *Direction Générale de la Sécurité Extérieure*, akronim DGSE) – korištenje „svih sredstava“ kako bi se došlo do korisnih informacija za francuske kompanije, uključujući i špijuniranje „svih izvora“, naravno, i one američke. A Pierre Marion, bivši voditelj Glavne uprave vanjske sigurnosti, autor je rečenice upućene Amerikancima: „Morate shvatiti da, dok smo saveznici u obrani, mi smo također konkurenti u svjetskoj ekonomiji“. Potom je u okviru Ministarstva vanjskih poslova utemeljen Centar za analizu i predviđanja (fr. *Centre d'Analyse et Prevision*, akronim CAP) koji je dobio zadatak proučavanja i tzv. ukrštavanja analiza važnih francuskih ministarstava te izrade finalne analize koja ide ministru vanjskih poslova. Nakon toga se obrađena finalna analiza predaje predsjedniku države, a on je prosljeđuje predsjedniku vlade. U Parizu je 1995. utemeljen novi poslovni obavještajni sustav pod nazivom Odbor za kompetitivnu obavještajnu službu (fr. *Comité pour la Compétitivité et la Sécurité Économique*, akronim CCSE) na čijem je čelu bio bivši premijer Alain Juppé. Dvije godine poslije, u Parizu se osniva Škola za ekonomsko ratovanje (fr. *École de Guerre Économique*, akronim EGE), koja je kao diplomski studij, otvorena prije svega za ekonomske diplomate. Školu su utemeljili veliki znalci iz područja ekonomske obavještajne službe, brigadni general Jean Pichot-Duclos i Christian Harbulot. U njoj nude obrazovanje o „metodama napada i obrane s kojima se suočavaju poslovni subjekti u svjetskoj ekonomskoj utakmici – u svrhu zaštite ekonomskih nacionalnih interesa“. Dakle, pribavljanje ekonomskih informacija i pobjeđivanje u ekonomskim konfliktima – glavne su zadaće. Maksimalna škola je slogan Napoleona I. Bonaparte, koji glasi: „Biti pobijeđen je moguće opravdati, ali biti iznenađen je neoprostivo“. I onda se na svjetskoj sceni pojavio Jacques Chirac, koji je udario temelje novoj matrici ekonomske diplomacije. Naime, na godišnjem susretu s diplomatima, održanom u Parizu 29. kolovoza 1996., svoj govor je počeo riječima: „Veleposlanici Francuske, vi ste također veleposlanici francuskog gospodarstva!“. A prije otvaranja gospodarske izložbe „Francuska '97.“ u Shanghaiju, u svibnju 1997., izjavio je da ga nije sram ako može pridonijeti prodaji francuskih proizvoda u svijetu. Postavio je nove standarde ekonomskoj diplomaciji kada je pred svoje putovanje u Brazil iste godine

izjavio: „Kada putujem u inozemstvo, nemam nikakvih predrasuda. Idem prodati francuske proizvode“ (The Economist, 1997, u Bazdan, 2010, p. 420). Pothvat je nazvao sloganom: Francuski osvajački duh. Potom je otvorio navedenu gospodarsku izložbu, što je bila kruna francuske ekonomske diplomacije. Jer, na tom je predstavljanju velikom kineskom tržištu sudjelovalo 320 francuskih poslovnih subjekata sa svojim izvoznim programima, od čega je na mali biznis i manufakturu otpadalo 70 posto. U pet dana, koliko je trajala gospodarska izložba, posjetilo ju je 65 000 kineskih biznismena. Za 65 posto francuskih gospodarskih subjekata sudionika izložbe, to je bio prvi susret s ogromnim kineskim tržištem. I u tih pet dana, zahvaljujući svojoj ekonomskoj diplomaciji, sklopili su poslove u iznosu od nekoliko milijardi US dolara. Potom su uslijedile gospodarske izložbe u Južnoj Africi i Čileu, koje je ponovo otvarao J. Chirac. I kad je postalo jasno da su nakon gospodarskih izložbi u razdoblju od 1996. do 1998. francuski gospodarski subjekti prodali robu i usluge u vrijednosti 31 milijarde US dolara, The Wall Street Journal ga je nazvao „prvim ekonomskim diplomatom svijeta“.

Maćecki (2017) ističe da se francuski ekonomski obavještajni sustav u zadnjih nekoliko godina kontinuirano unaprjeđivao, a vlada je 2016. godine osnivanjem Službe za strateške informacije i ekonomsku sigurnost (fr. *Service de l'Information Stratégique et Sécurité Économiques*, akronim SISSE) uvela najnovije promjene.

Na kraju, još jedna činjenica koja je nama, kao ekonomistima, posebno zanimljiva. Naime, prva kompanija koja je osnovana još 1946. kako bi bila servis privatnom, ali i javnom sektoru u području pružanja ofenzivnih i defenzivnih obavještajnih usluga, bio je odjel glasovitog londonskog tjednika The Economist, najuglednijih novina u polju ekonomije. Utemeljenje tog odjela inicirao je bivši obavještajac, koji je navedene godine iz britanske tajne službe došao na čelo The Economist. Osnovao je Economist Intelligence Unit – kompaniju koja je na ovom planu i danas najznačajnija na svijetu. Kompanija ima preko 650 vrhunskih analitičara koji kontinuirano ocjenjuju i predviđaju političke i ekonomske uvjete u preko 200 država, a izrađuju studije i vrše mjesečne, polugodišnje, godišnje i petogodišnje analize država, grana međunarodne ekonomije, ali i analize gospodarskih subjekata (Bazdan, 2009).

4. ŠVICARSKA KONFEDERACIJA KAO „PARADIGMA INTEGRACIJE“

Nakon što smo opisali međuovisnosti i prožimanje društvenih fenomena ekonomije i diplomacije te naglasili prilike i prijetnje omogućene novim tehnologijama i digitalizacijom poslovanja, dovedimo ih u vezu s centralnom temom rada – Švicarskom Konfederacijom⁷.

Od službenog datuma rođenja Stare Švicarske Konfederacije (njem. *Alte Eidgenossenschaft*) 1. kolovoza 1291. godine pa do danas, Švicarska se razvila u jednu od najkonkurentnijih zemalja na svijetu.

Prema Economiesuisse (2017), glavni čimbenici koji stoje iza uspjeha švicarske ekonomije ogledaju se u godišnjem rangiranju zemalja na temelju konkurentnosti i inovacijskog potencijala, gdje Švicarska zauzima jedno od najboljih mjesta kada je riječ o:

- makroekonomskoj stabilnosti;
- funkcioniranju tržišne ekonomije;
- slobodi tržišta;
- otvorenom pristupu svjetskom tržištu;
- vodećim lokacijama za obrazovanje i istraživanje;
- konkurentnim financijskim i poreznim politikama;
- kvaliteti infrastrukture;
- slobodnom i otvorenom tržištu rada te
- sigurnoj, konkurentnoj opskrbi energijom i učinkovitoj zaštiti okoliša.

Kako se duboke promjene omogućene tehnološkim napretkom nastavljaju približavati, vrijedi pobliže istražiti priču o švicarskom uspjehu.

„Svaka se zajednica razvija na temelju određene paradigme“. Do tog je zaključka došao Thomas S. Khun šezdesetih godina prošlog stoljeća analizirajući povijest znanosti (Kuhn, 2013, u Stier, 2015, p. 11).

⁷Church i Head (2013, pp. 297-298) objašnjavaju da se „termin ‘konfederacija’ koristio za opisivanje cjelokupnog švicarskog državnog uređenja koje se razlikuje od sastavnih kantona. Iako je nakon 1848. Švicarska tehnički bila federacija, termin ‘konfederacija’ se nastavio koristiti“.

U skladu s tim zaključkom, pitamo se: kakva paradigma karakterizira rast i razvoj Švicarske Konfederacije?

Church i Head (2013) objašnjavaju da su se u godinama nakon Drugog svjetskog rata dogodile možda najveće i najbrže ekonomske i socijalne promjene koje je Švicarska ikad doživjela. To je, osim njihovih napora u ratu, navelo mnoge Švicarce, ali i neke strance, da na Švicarsku gledaju kao na „Sonderfall Schweiz“, odnosno izuzetnu zemlju. Dramatičan ekonomski rast bio je prvi stup Sonderfalla, a društveni sklad i stabilnost postali su drugi stup. Švicarci su postajali sve ponosniji zbog svoje političke suradnje, umjerenosti i demokracije, elemenata koji su postali daljnji stupovi Sonderfalla. Međutim, domaći uspjesi nisu bili jedini elementi koji su doprinijeli Sonderfallu u poslijeratnim godinama. Diplomatski razvoj također joj je ojačao imidž.

Vampovac (2017, p. 47) ističe: „Geografski položaj, mnoge međudržavne napetosti pa i lokalni ratovi, švicarsko međusobno razumijevanje unutar vlastitog naroda razbacanog po fizički odvojenim plodnim alpskim dolinama, suživot i tolerancija iznjedrili su još jednu „granu“ švicarske političke aktivnosti („kvazi industrije“) na međunarodnom planu – sposobnost pregovaranja i dogovaranja.“

Drugim riječima, iznjedrili su diplomaciju – ranije u radu definiranu upravo kao vještinu pregovaranja i razvijanja međunarodnih odnosa.

Švicarska je možda ostala izvan velikih institucija poput UN-a (u poslijeratnim godinama) i EU-a (još i danas), ali je ipak za sebe izgradila novu – i dobro prepoznatu – ulogu aktivne neutralnosti i ključne članice Europske slobodne trgovinske zone (engl. *European Free Trade Association*, akronim EFTA). EFTA je postala vrlo zadovoljavajuće sredstvo kojim su male države upravljale odnosima s Europskom unijom, a Švicarska je 1972. bila jedna od država članica EFTA-e koja je s Bruxellesom potpisala sporazume o slobodnoj trgovini. To se pokazalo vrlo adekvatnim aranžmanom, kojim se omogućilo besplatan pristup švicarskoj robi, ali bez opterećenja članstva. Uslijedili su mnogi sektorski dogovori, što je mnoge Švicarce uvjerilo da su razvili „treći način“ kojim su izbjegli članstvo, ali i marginalizaciju (Church i Head, 2013).

Pa iako se Švicarska čini kao jedna od velikih anomalija europskih integracija (Grolimund i Vahl, 2006), demokratski odobreni bilateralni sporazumi osiguravaju usku, dugoročnu

političku suradnju s EU-om i ekonomsku integraciju s europskim tržištem (Switzerland: A brief economic portrait, 2010).

Početak moderne Švicarske Konfederacije označava donošenje Ustava 1848. godine, a valja naglasiti da je napisan po uzoru na Ustav Sjedinjenih Američkih Država (Doing Business in Switzerland 2018, 2018). U povijesnom smislu, Švicarska je kopirala federalizam Sjedinjenih Država, dok su one ideju direktne demokracije preuzele od Švicarske (Kaufmann, 2017). S jednom bitnom razlikom. Naime, Bačić (2015) objašnjava kako je Charles A. Beard, jedan od najutjecajnijih američkih konstitucionalista prve polovice 20. stoljeća, vjerovao da su „očevi utemeljitelji“ (engl. *Founding Fathers*) tijekom stvaranja najznačajnijeg modernog pisanog Ustava – upravo onog SAD-a – prije bili motivirani svojim ekonomskim, a tek poslije toga političko-filozofskim principima. Jedan od „važnih zaključaka za političku znanost“ u Beardovoj knjizi *Ekonomska interpretacija Ustava SAD-a* (1913) je i teza da je Ustav u biti bio ekonomski dokument koji se temeljio na ideji da temeljna privatna prava na vlasništvo prethode državi i da su moralno izvan dohvata narodne većine. S druge strane, prema Hastings (2018), decentralizirana trgovinska nacija poput Švicarske zadržala je strukturne prednosti poput subsidijarnosti, direktne demokracije, slobodne trgovine, decentralizacije, neutralnosti i poduzetničke inovativnosti, a švicarsko društvo funkcionira na principu građanina kao nosioca suvereniteta (Djedović, 2017), odnosno nacije koja počiva na volji svojih stanovnika (njem. *Willensnation*) (Church i Head, 2013). Weder i Weder (2009) tvrde da dobro informirani građani – putem referendumima – mogu promijeniti odnose među organiziranim interesnim skupinama i pomoći u reformi ekonomije na način na koji političari sami ne bi mogli. Stoga se čini da je direktna demokracija važan element priče o uspjehu u slučaju Švicarske.

Švicarska izuzetnost pripisana je upravo specifičnim institucijama poput neutralnosti, federalizma i direktne demokracije, kao i načinu na koji su Švicarci izašli na kraj sa svojim društvenim, vjerskim i jezičnim razlikama unutar nacionalne države, zbog koje je prozvana „paradigmom integracije“ (Church i Head, 2013), a čemu je doprinijela, možemo dodati, i „ekonomska povezanost“ koja ju je integrirala ne samo u europskom, već i u svjetskom geoekonomskom i geopolitičkom okviru.

4.1. Temelji razvoja strategije ekonomske i vanjske politike

Doing Business in Switzerland 2018 (2018) objašnjava kako je rođenje Stare Švicarske Konfederacije počelo novom transalpskom rutom i s tri male doline (Uri, Schwyz i Unterwalden) u središnjoj Švicarskoj koja je dugo vremena ostala izvan fokusa susjednih vladara.

Dvije glavne europske rijeke Rona i Rajna, izviru u Švicarskoj, zajedno s Innom, pritokom Dunava i nekoliko sjevernih pritoka rijeke Po. Gornje doline rijeka pružale su puteve prema nizu planinskih prijevoja, a nad kojima je nadzor uvijek predstavljao ekonomske i političke koristi. Najniži alpski prijelaz, Brenner (1370 m), nalazi se u modernoj Austriji, predaleko na istoku za putnike između Italije i sjevernog kontinenta, dok švicarski prijelazi nude kraće rute, iako na nadmorskoj visini većoj od 2000 m. Ruta kroz središnju Švicarsku, prijevoj St. Gotthard, otvorena je za međunarodnu trgovinu oko 1200. godine, a povezuje Basel s Milanom preko glavnih švicarskih pritoka rijeci Rajni. Uz izravnost, St. Gotthard ponudio je prednost prijevoza jezerom od Luzerna sve do Alpa u Fluelenu u dolini Uri, a zatim Magadinskom ravnicom daleko na jug prema Milanu. Njegovo otvaranje pokrenulo je rast ekonomije i proširilo vidike prethodno izoliranim dolinama, što je i vidljivo u njihovom prijevremenom postanku povlaštenih korporativnih zajednica na čelu s lokalnim plemićkim klanovima tijekom 1200-ih (Church i Head, 2013).

Naime, kao nagradu za sudjelovanje i pomoć u nekoliko ratnih ekspedicija po Italiji, car Svetog Rimskog Carstva Fridrik II. izuzeo je doline Uri (1231) i Schwyz (1240) nadležnosti bilo kojeg vladara osim samog cara te je, potom, ova nova trgovačka ruta skrenula pažnju najmoćnije europske dinastije u povijesti – dinastije Habsburg – i njenih grofova na te doline, udaljene od središta moći (Doing Business in Switzerland 2018, 2018). Te doline su se ujedinile protiv grofova Habsburga, a prema utemeljiteljskom mitu kojeg utjelovljuje nacionalni heroj Wilhelm Tell, temelj Švicarske bila je borba za autonomiju i slobodu od strane male Konfederacije protiv mnogo moćnije okupacijske sile (Bergier, 1988, u Graf i Linz, 2013, p. 412).

Zanimljivo je primjetiti da su prirodno-zemljopisni uvjeti od malih entiteta zahtijevali da se ekonomski i politički organiziraju. Dok su se te zajednice u 12. i 13. stoljeću uglavnom koncentrirale na stočarstvo i mliječne proizvode, rana se proizvodnja 15. stoljeća

koncentrirala na vunu i povezivala sa sve većim stupnjem urbanizacije i sve većom obrtničkom proizvodnjom i trgovinom (Steinberg, 1996, u Weder i Weder, 2009, p. 4).

Nadalje, Weder i Weder (2009) objašnjavaju da su Švicarci, nakon što je bogato područje Milana 1512. postalo švicarski protektorat, poraženi od francuske vojske u poznatoj bitki kod Marignana 1515. godine te je između Francuske i (stare) Švicarske Konfederacije 1516. potpisan „vječni mirovni sporazum“ koji je smanjio švicarske apetite za ekspanzijom. Prema *Doing Business in Switzerland 2018* (2018), mnogi povjesničari smatraju bitku i poraz kod Marignana ključnim događajem koji je rezultirao švicarskom neutralnošću.

Sredinom 18. stoljeća europska se ekonomija počela širiti i industrijalizirati. Opremljena s dovoljno kapitala i podržana tradicijom merkantilnih poduzeća u kombinaciji s rastućom tekstilnom industrijom, Švicarska je sudjelovala u ovom prvom krugu ekonomskog uzleta. Povjesničar Jonathan Steinberg (1996, u Weder i Weder, 2009, p. 5) navodi primjer: „Malena gradska republika St. Gallen (ukupno ispod 8 000 stanovnika) imala je šezdeset značajnih trgovačkih kuća tijekom 18. stoljeća koje su se bavile proizvodnjom i prodajom pamuka, muslin tkanine i vezenjem. Oko 100 000 prelja, tkalaca, štampača i vezitelja radilo je za gradske tvrtke, uglavnom u poznatom Webkelleru (tkalačkom podrumu) u svakoj od seljačkih kuća niz rijeke Thur, Linth i Rajnu. Istočna Švicarska postala je jedan od najbogatijih i najgušće naseljenih dijelova Europe.“

Međutim, ekonomski se apetiti nisu zaustavili na tome. Naime, prema *Switzerland – Financial Secrecy Index* (2018), po riječima švicarskog znanstvenika Sébastiana Guexa, švicarska elita 19. stoljeća ljubomorno je promatrala druge europske zemlje kako grade carstva i bez koridora do mora koji bi im omogućio da uopće razmišljaju o takvim avanturama, vidjeli su alternativu u stvaranju financijskog carstva koje bi pružalo usluge najbogatijim i najmoćnijim dinastijama. Švicarci su ustanovili da trgovina i životni standard nikad nisu bili tako dobri kao tijekom Tridesetogodišnjeg rata (1618. – 1648.), jednog od najrazornijih u povijesti Europe i tada su, kako tvrdi Steinberg: „Švicarci počeli povezivati neutralnost s profitom, vrlinom i zdravim razumom.“ Tijekom Francusko-pruskog rata (1870. – 1871.) došlo je do još jednog priljeva novca u Švicarsku. Kao što je Guex (Shaxson, 2012, u *Switzerland – Financial Secrecy Index*, 2018, p. 2) rekao: „O tome razmišlja švicarska buržoazija. ‘To je naša budućnost. Igrati ćemo se

kontradikcijama među europskim silama i, zaštićeni štitom naše neutralnosti, naša ruka biti će industrija i financije’.“

Stvaranje moderne Švicarske Konfederacije 1848. privuklo je poduzetnike i stručnjake koji su promovirali domaću i međunarodnu ekspanziju mnogih tvrtki u raznim industrijama. Ova rana internacionalizacija švicarske industrije povećala je BDP države u 19. stoljeću apsolutno i relativno u odnosu na ostale europske zemlje i podigla životni standard u 20. stoljeću. Ekonomska konkurencija s visokim stupnjem internacionalizacije, otvorenosti i fleksibilnosti zaista se isplatila, naravno u kombinaciji s konkurentnim političkim sustavom koji je održao ekonomsku fleksibilnost (Weder i Weder, 2009). Napomenimo i da je teoretski moguće, kako tvrdi Svetličič (2011), usporediti ekonomsku diplomaciju s općom teorijom internacionalizacije, u kojoj se poslovna teorija internacionalizacije provodi u slučaju država, kao analogija tvrtkama.

Dva svjetska rata, u kojima Švicarska nije sudjelovala, potvrdila su mišljenje da bi se ona, kao površinski manja i manje moćnija od svojih susjeda, trebala suzdržati od natjecanja s velikim silama, ali i usvojiti nišu u vanjskoj politici kako bi zadržala neovisnost (Graf i Linz, 2013).

Nišu u vanjskoj, ali i ekonomskoj politici možemo prepoznati upravo i u ranoj internacionalizaciji te ekonomskoj diplomaciji. Kako objašnjava Breiding (2013, pp. 5-6), „rana internacionalizacija u mnogim industrijama, kao rezultat malenog domaćeg tržišta, natjerala je kompanije na adekvatno bavljenje stranom radnom snagom i kulturama. Učenje stranih jezika, skromno ponašanje u gostima i integriranje u stranim zemljama stvari su u kojima se švicarski poduzetnici i poslovni ljudi izvrsno snalaze. To je također pomoglo švicarskim tvrtkama u preuzimanju stranih tvrtki. Švicarske tvrtke bile su (i još uvijek su) izuzetno uspješne u integriranju kultura stranih tvrtki koje su preuzele u svoju korporacijsku kulturu – i na neki način, to je samo po sebi važna konkurentna snaga. Broj, raznolikost i veličina švicarskih spajanja i preuzimanja su impresivni. ABB je nastala spajanjem ASEA-e (švedska tvrtka) i Brown Boverija; Novartis spajanjem Ciba-Geigyja i Sandoza; i Syngenta spajanjem agrokemijskih poslova Novartisa i AstraZeneca (britansko-švedska tvrtka). Većina Rocheove zarade ne dolazi od kompanije Roche, već od akvizicije kompanija Genentech i Boehringer Mannheim. Većina Nestléovih tzv. „marki od milijarde dolara“ (one s godišnjim prometom većim od milijarde dolara), kao što su Carnation, Friskies, Gerber, Kit Kat, Perrier i Purina, također su preuzeti. Yves

Paternot, bivši predsjednik uprave ADIA-e (danas Adecco, najveća svjetska tvrtka na području ljudskih resursa zbog spajanja s francuskom tvrtkom Ecco), kaže da su švicarske tvrtke preferirani kupci jer dozvoljavaju tvrtkama koje su preuzeli značajnu autonomiju i kontrolu nad njihovom sudbinom, reflektirajući nacionalnu političku kulturu. Švicarska distanciranost od glavnih blokova moći ponekad daje blagu prednost švicarskim tvrtkama u nadmetanjima za korporativno preuzimanje. Ciljana tvrtka možda više preferira završiti u rukama tvrtke sa sjedištem u neutralnoj Švicarskoj nego u zagrljaju američke, njemačke ili kineske grupacije“.

Također, činjenica da je Švicarska domaćin međunarodnih organizacija više od 150 godina (Federal Department of Foreign Affairs, 2019), svakako je doprinijela razvoju i provođenju uspješne vanjske i ekonomske politike.

Jedan od primjera je Davos, planinski grad koji je od 1971. godine domaćin godišnjeg sastanka Svjetskog ekonomskog foruma (engl. *World Economic Forum*, akronim WEF) i mjesto susreta globalne ekonomske i političke elite (Piatti, 2019).

Xiao (2017) ističe kako Švicarska nudi brojne preferencijalne politike da bi privukla međunarodne organizacije. Dužnosnici UN-a, na primjer, oslobođeni su oporezivanja, a službenici koji rade za nekoliko drugih međunarodnih organizacija uživaju politiku smanjenja poreza.

Ne zaboravimo sjedišta velikog broja financijskih institucija i bankarskih divova smještenih u Švicarskoj, s 212 000 ljudi u 2015. godini zaposlenih u financijskom sektoru (Xiao, 2017). Tome je sigurno doprinio poznati zakon o bankarskoj tajni, donešen 1934. godine koji je Švicarsku učinio jednom od poreznih oaza svijeta (Switzerland – Financial Secrecy Index, 2018).

Federal Department of Foreign Affairs (2019) navodi kako Švicarska danas broji više od 40 međunarodnih organizacija s osobljem koje broji više od 25 000. Većina ih je smještena u regiji Ženevskog jezera, dvije su u Bernu i jedna u Baselu. Grad Ženeva ima dugu tradiciju domaćinstva međunarodnih organizacija. Iz tog razloga se često navodi kao „Međunarodna Ženeva“ (engl. *International Geneva*). Time se prepoznaje ne samo ključna uloga Ženeve u smislu suradnje, već i pozicija na čelu multilateralne diplomacije. Međunarodna Ženeva – ili međunarodni interesi Švicarske promovirani preko Ženeve – vrijedan su instrument i najznačajnija platforma za švicarsku vanjsku politiku. Također,

Međunarodna Ženeva je bitna sastavnica identiteta grada i djeluje kao glavni pokretač ekonomije čitave regije Ženevskog jezera. Naime, institucije koje čine Međunarodnu Ženevu imaju velike proračune od kojih uvelike profitira ekonomija cijele regije. U 2017. godini rashodi međunarodnih organizacija i institucija iznosili su 6,1 milijardu CHF. Politika aktivnog domaćinstva i stalnog prilagođavanja potrebama međunarodnih organizacija, predstavništva njihovih država članica i civilnog društva učinile su Ženevu – a samim tim i Švicarsku – prepoznatljivim centrom stručnosti u sljedećim područjima:

- mir, sigurnost i razoružanje;
- humanitarne akcije i humanitarno pravo, ljudska prava i migracije;
- rad, ekonomija, trgovina, znanost i telekomunikacije;
- zdravstvo te
- okoliš i održivi razvoj.

4.2. Švicarska ekonomija i vanjska trgovina

Federal Department of Foreign Affairs (2017; 2018) objašnjava kako je Švicarska ekonomija jedna od najkonkurentnijih na svijetu, prije svega zahvaljujući visoko razvijenom sektoru usluga. Međunarodni dosezi i isprepletenost s ekonomijama drugih zemalja uvelike su zaslužni za snagu švicarske ekonomije. Švicarska ima jednu od najviših stopa izvoza u postotku bruto domaćeg proizvoda (engl. *Gross Domestic Product*, akronim GDP). Visoko specijalizirane i fleksibilne male i srednje tvrtke karakteriziraju tehnološki napredan industrijski sektor. S bruto društvenim proizvodom per capita (engl. *Gross National Product*, akronim GNP) koji je drugi najviši u svijetu, Švicarska je istaknuti igrač u svjetskoj ekonomiji.

Nadalje, isti izvor ističe kako je krajem 2015. godine švicarski BDP per capita iznosio 77 943 CHF (približno 73 000 € ili 81 000 \$). Oko 74% švicarskog BDP-a ostvaruje sektor usluga, a 25% industrija. Doprinos poljoprivrednog sektora je manji od 1%. Kada je riječ o švicarskim tvrtkama, većina njih (preko 99%) su mala i srednja poduzeća, definirana kao tvrtke sa manje od 250 zaposlenih. Također, omjer javnog duga i BDP-a u Švicarskoj posljednjih je godina znatno opao, sa 54,6% u 1998. godini na 34,7% u 2014. godini. Švicarska ima najnižu stopu poreza na dodanu vrijednost u Europi. 8% se naplaćuje na većinu dobara i usluga, 3,8% na usluge smještaja, a 2,5% na osnovne potrepštine i ostale

svakodnevne stvari. Na kraju, svake godine Švicarske na istraživanje i razvoj troši blizu 3% svog BDP-a, više od 18,5 milijardi CHF (oko 15 milijardi € ili 20,6 milijardi \$). Preko tri četvrtine ovih sredstava dolazi iz privatnog sektora.

Prema The Global Competitiveness Report 2018 (2018), Švicarska se nalazi na visokom četvrtom mjestu globalne konkurentnosti u svijetu (iza SAD-a, Singapura i Njemačke, a ispred Japana) i na drugom mjestu u Europi (iza Njemačke). Jedna je od svjetskih „super inovatora“ (na trećem mjestu, iza Njemačke i SAD-a). Pored istraživačke izvrsnosti, intenzivna suradnja između akademskog i poslovnog svijeta rezultira inovativnim proizvodima spremnim za komercijalne aplikacije. Niz faktora podržava inovacijske procese, uključujući poticajni institucionalni okvir (peto mjesto), vrhunski promet i komunalna infrastruktura (treće mjesto), sofisticiran i stabilan financijski sustav (četvrto mjesto) i dobro funkcionirajuće tržište rada (drugo mjesto). U ovoj posljednjoj kategoriji Švicarska je na prvom mjestu po stabilnosti svojih politika aktivnog tržišta rada i kvaliteti industrijskih odnosa, a na drugom mjestu po fleksibilnosti.

Godišnje izvješće o vanjskoj trgovini prema Federal Customs Administration (2019) ističe da se u 2018. godini globalna trgovina suočila sa rastućom ekonomskom nesigurnošću i trgovinskim tenzijama, posebno između Sjedinjenih Država i Kine. Ipak, snažan zamah švicarske vanjske trgovine iz 2016. nastavio se i u 2018. godini.

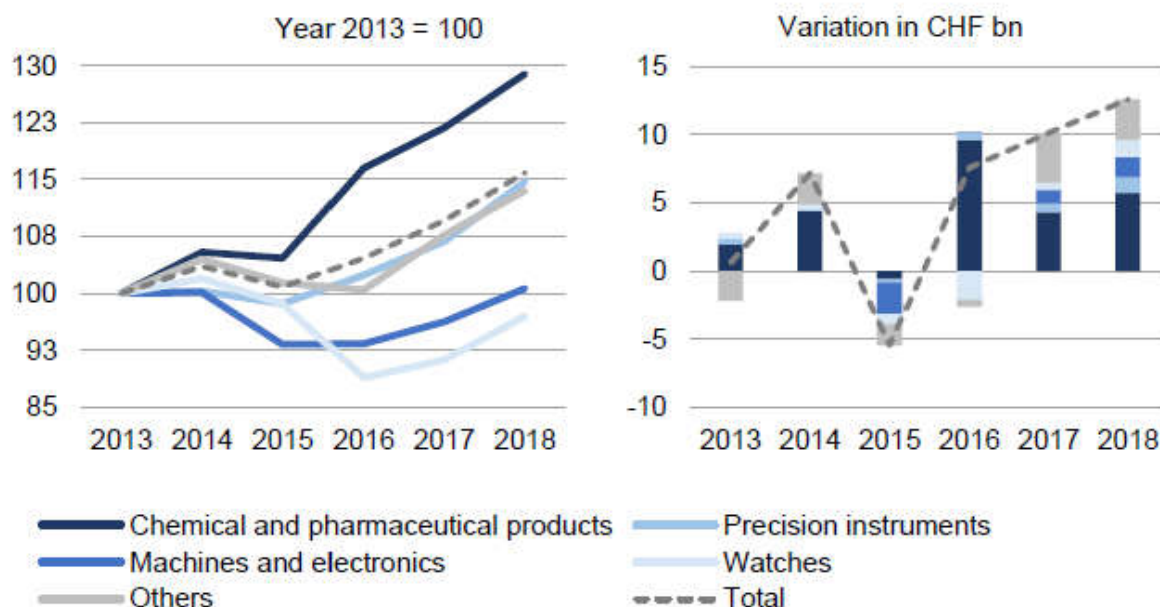
Tablica 1. Vanjskotrgovinska razmjena u milijardama CHF u razdoblju od 2014. – 2018.

Year	CHF mn			Change relative to previous year (%)			
	Exports	Imports	Balance	Exports		Imports	
				Nominal	Real	Nominal	Real
2014	208 357	178 605	29 753	3.6	1.6	0.5	-0.7
2015	202 919	166 392	36 527	-2.6	-0.9	-6.8	-0.1
2016	210 473	173 542	36 931	3.7	-0.9	4.3	1.4
2017	220 582	185 774	34 809	4.8	1.9	7.0	4.2
2018	233 215	201 829	31 386	5.7	1.7	8.7	6.2

Izvor: Federal Customs Administration, July 2019.

I izvoz i uvoz potvrdili su trend rasta s +6% (+2% realno) i +9% (+6% realno), i istovremeno postigli svoje najjače stope rasta od 2007. i 2010. godine. Unatoč teškom i nesigurnom globalnom ekonomskom okruženju, vanjska trgovina u oba smjera dosegla je nove vrhunce, koji su također bili potaknuti i rastom cijena. Cijena izvezene robe porasla je za 4%, a uvezena je roba porasla za 2%. Izvoz je u 2018. godini narastao do najviših 233,2 milijarde CHF, premašivši rekord prethodne godine za 13 milijardi CHF. Uvoz je također zabilježio svoj najveći rast od 2010. godine i prošao prag od 200 milijardi CHF. U godini dana se povećao za 16 milijardi CHF i u 2018. godini dosegao 201,8 milijardi CHF.

Kada je riječ o granama izvoza, Federal Department of Finance (2019) objašnjava kako je najveći doprinos rastu izvoza u 2018. godini dala grupa s najviše prometa odnosno kemijski i farmaceutski proizvodi (+5,7 mlrd; +5,8%). Konkretno, izvoz lijekova je tijekom godine porastao za 8,9%. Pošiljke strojeva i elektronike porasle su za 4,6% (+1,5 mlrd.), a isporuke satova 6,3% (+1,3 mlrd.). Izvoz preciznih instrumenata porastao je praktički istom stopom i time je zabilježen treći uzastopni godišnji rast od 7,4%. U grupi „Ostalo“ spomenimo metale s rastom izvoza od 5,5% (+752 mil.).

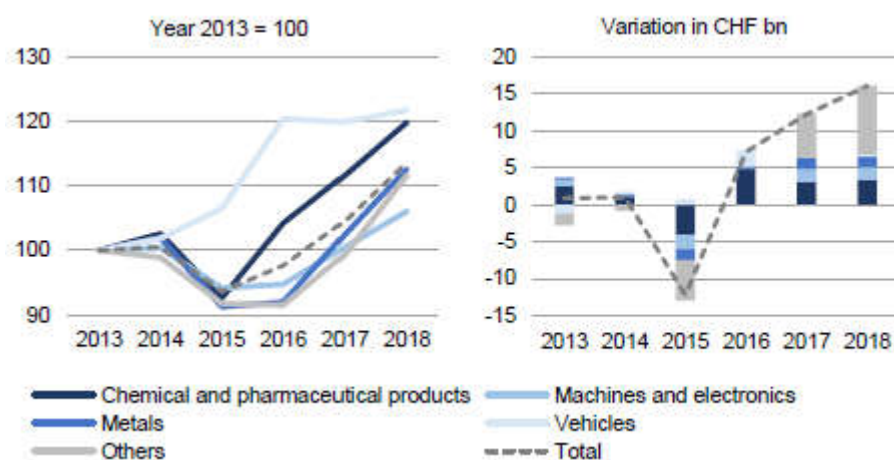

Grafikon 1. Izvoz (nominalni) i glavne robne grupe u razdoblju od 2013. – 2018.

Izvor: Federal Department of Finance FDF, January 2019.

Napomenimo i da je Švicarska u 2018. godini ostvarila veću vrijednost u prodaji robe na svim prodajnim područjima. Među tri glavna tržišta, izdvojimo Sjeverne Ameriku s porastom od 11,6%, čime je postavljen novi rekord uz stvaranje dodatnog prometa od 4,2 mlrd. CHF samo u Sjedinjenim Državama (Federal Department of Finance, 2019).

Istodobno su i sve ključne grane uvoza slijedile svoj put rasta od 2015. godine. Najupečatljiviji rast u 2018. godini zabilježio je nakit (ostala roba) čiji je uvoz porastao za dvije petine, a sam je iznosio 4,6 mlrd. CHF (uglavnom zlatni nakit za topljenje). Uvoz metala bio je veći za desetinu. Najveća skupina s kojom se trgovalo, kemijski i farmaceutski proizvodi, zabilježili su porast od 7,3% (+3,4 mlrd.), dok je uvoz strojeva i elektronike porastao za 5,5% (+1,7 mlrd.) Gledajući po kontinentima, uvoz iz Azije porastao je za petinu, uglavnom zbog kupovina iz Ujedinjenih Arapskih Emirata (+3,5 mlrd. i to uglavnom zlatnog nakita za topljenje). Pored toga, uvoz iz Kine porastao je za desetinu, a uvoz iz Singapura za 30% (+1,2 mlrd. i +588 mil.) (Federal Department of Finance, 2019).

Grafikon 2. Uvoz (nominalni) i glavne robne grupe u razdoblju od 2013. – 2018.

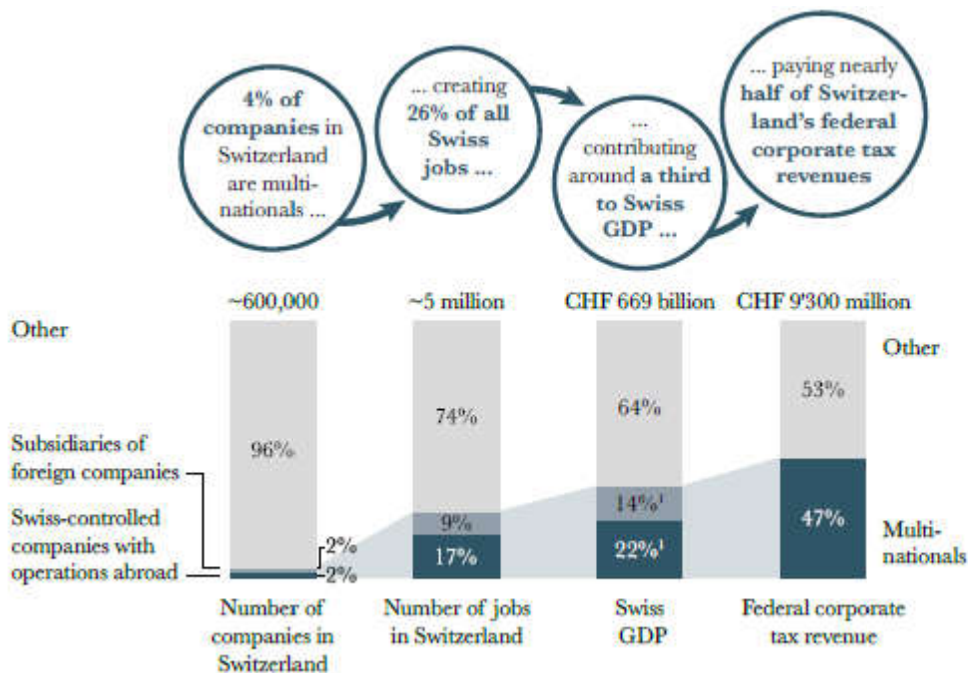
Izvor: Federal Department of Finance FDF, January 2019.

Također, State Secretariat for Economic Affairs (2018) ističe da je Švicarska s izravnim stranim ulaganjima većim od 1120 mlrd. CHF među deset najvećih svjetskih izvoznika kapitala. Švicarska svoj uspješan ekonomski razvoj duguje atraktivnim uvjetima koji tvrtkama omogućuju ulaganje i otvaranje novih radnih mjesta. U slučaju Švicarske s

relativno malim domaćim tržištem, pristup stranim tržištima prodaje i nabave posebno je važan, kao i izravna ulaganja. Prateći prijenos tehnologije i znanja ključni je pokretač konkurentnosti, što zemlje potiče da osiguraju uvjete da osiguraju uvjete pogodne za privlačenje ulaganja s domaćeg tržišta i iz inozemstva (infrastruktura, obrazovanje, tržište rada, itd.). To je postalo sve značajnije kako tehnološki napredak i uklanjanje trgovinskih barijera progresivno dovode do globalizacije lanaca vrijednosti. Proizvodni procesi dijele se na sve više i više pojedinačnih koraka koje moraju provesti različiti akteri u različitim zemljama. Multinacionalne tvrtke koje grade međunarodne proizvodne i distribucijske mreže putem ulaganja u inozemstvo igraju središnju ulogu. Međunarodna ulaganja imaju jedno od najvećih značaja za Švicarsku. Prema statističkim podacima Švicarske narodne banke, 8 izravnih švicarskih ulaganja u inozemstvu (preko 1120 mlrd. CHF na kraju 2015.) i broj ljudi zaposlenih u podružnicama pod švicarskom kontrolom u inozemstvu (oko 2 mil.) rekordni su podaci na međunarodnoj razini. Iznos izravnih švicarskih ulaganja u inozemstvu utrostručio se od 2000. godine. U 2015. godini izravna ulaganja u inozemstvu donijela su Švicarskoj kapitalni prihod od oko 92 mlrd. CHF neto. Suprotno tome, direktna strana ulaganja u Švicarskoj iste godine dosegla su cca. 833 mlrd. CHF. U Švicarskoj, osim velikih multinacionalnih organizacija, nekoliko stotina malih i srednjih poduzeća ima značajna ulaganja u inozemstvu. Kapitalne zalihe u proizvodnji u inozemstvu iznosile su 395 mlrd. CHF na kraju 2015., pri čemu se najveći udio (40%) mogao pripisati kategoriji kemijskih proizvoda i plastike. Iste godine, kapitalni udjeli u sektoru usluga iznosili su 332 mlrd CHF, s dominacijom bankarskog sektora i osiguravajućih kuća (50%) te trgovine (40%). Kapitalni udjeli financijskih i holding kompanija u podružnicama u inozemstvu dosegli su 393 mlrd. CHF. Strane investicije su ključni pokretač produktivnosti švicarske ekonomije. Ekonomije razmjera ostvarene uspostavljanjem proizvodnih ili distribucijskih mreža u inozemstvu osobito su presudne za švicarske tvrtke s obzirom da je njihovo domaće tržište razmjerno malo. S druge strane, ulaganja u inozemstvu pružaju dodatni kapital i znanje za Švicarsku kao poslovnu lokaciju.

Kada je riječ o internacionalizaciji i multinacionalnim tvrtkama te njihovom doprinosu švicarskoj ekonomiji, spomenimo i sljedeće podatke. Naime, Switzerland Wake Up (2019) objašnjava kako su multinacionalne tvrtke od vitalne važnosti za ekonomiju Švicarske. Švicarske i strane multinacionalne tvrtke u Švicarskoj doprinose više od jedne trećine švicarskog BDP-a, predstavljajući samo 4% tvrtki. Nadalje, odgovorne su za 1,3

od 5 milijuna radnih mjesta i za gotovo polovicu švicarskih saveznih prihoda od poreza na dobit (i za 20% poreza na kantonalnoj/općinskoj razini). Oni tako znatno doprinose – i iznadproporcionalno – ekonomskom prosperitetu Švicarske.

Slika 1. Iznadproporcionalni doprinos multinacionalnih tvrtki ekonomiji Švicarske

Izvor: Switzerland Wake Up, April 2019.

Isti izvor ističe da su multinacionalne tvrtke pokretačka snaga švicarske produktivnosti. Odgovorne su za gotovo 50% ukupnih izdataka privatnih tvrtki u području istraživanja i razvoja i 1.6 su produktivnije od ostalih tvrtki. U Irskoj je, na primjer, to još izraženije, jer su multinacionalne tvrtke odgovorne za 63% BDP-a i za 22% svih poslova – što ih čini oko šest puta produktivnije od ostalih tvrtki.

Switzerland Wake Up (2019) dalje objašnjava kako su odluke o preseljenju sjedišta multinacionalnih tvrtki u Švicarsku također od značajnog utjecaja na ekonomiju. U posljednjih deset godina (2009. – 2018.), multinacionalne tvrtke koje su preselile svoja sjedišta u Švicarsku stvorila su oko 17 000 radnih mjesta (6 100 izravnih i 11 200 neizravnih poslova) u trenutku preseljenja. Doprinijeli su 1,9 mlrd. CHF izravnog BDP-a; ako uključimo neizravne efekte, doprinos iznosi 3,5 mlrd. (0,5% ukupnog BDP-a).

Slika 2. Znanat ekonomski učinak preseljenja multinacionalnih tvrtki u posljednjih 10 godina (2009. – 2018.)

Izvor: Switzerland Wake Up, April 2019.

Izravni porezni utjecaj se procjenjuje na 340 mil. CHF godišnje; ako uključimo neizravne učinke, utjecaj je približno 500 mil. CHF godišnje.

4.3. Model ekonomske diplomacije Švicarske Konfederacije

Prema State Secretariat for Economic Affairs (2019), da bi se Švicarska održala u konkurenciji kao poslovna lokacija i uspjela privući strane kompanije (izravna ulaganja), moraju biti ispunjena dva uvjeta:

- 1) Dobri ekonomski uvjeti za poslovanje;
- 2) Svjesnost o privlačnosti Švicarske kao poslovne lokacije među donosiocima odluka.

Informiranje potencijalno zainteresiranih investitora i tvrtki o lokacijskim prednostima u Švicarskoj jednako je važno koliko i pojedinačne lokacijske prednosti (uključujući fleksibilnost tržišta rada, visokokvalificirane radnike i relativno nisko porezno opterećenje).

S druge strane, isti izvor ističe da je program promicanja izvoza savezne vlade namijenjen nadopunjavanju privatne inicijative:

- 1) Identificiranje i iskorištavanje tržišnih mogućnosti u inozemstvu;

- 2) Pozicioniranje švicarskih izvoznika kao međunarodno konkurentnih pružatelja usluga;
- 3) Podrška pristupu švicarskih tvrtkistranim tržištima.

Također, Federal Department of Foreign Affairs (2017) ističe kako savezna vlada podržava švicarske tvrtke u zemlji i inozemstvu promičući izvoz i štiteći ulaganja. Upravo **Savezno ministarstvo vanjskih poslova (engl. *Federal Department of Foreign Affairs*, akronim FDFA)** i **Državno tajništvo za ekonomske poslove (engl. *State Secretariat for Economic Affairs*, akronim SECO)**, u suradnji sa švicarskim veleposlanstvima i konzulatima, pružaju širok spektar usluga. Posljednjih su se godina sve više usredotočili na mala i srednja poduzeća.

Oprilike 170 švicarskih veleposlanstava i generalnih konzulata nude švicarskim i lihtenštajskim tvtkama sljedeće usluge:

- standardizirane informacije i savjete;
- pomoć u uspostavljanju kontakata i organiziranju pristupa službenim tijelima u inozemstvu;
- zastupanje interesa švicarskih tvrtki te
- intervencije s državnim vlastima.

Nadalje, kako objašnjava Federal Department of Foreign Affairs (2017), budući da švicarska mala i srednja poduzeća trenutno sve više ulažu u inozemstvo sveobuhvatna zaštita ulaganja izuzetno je važna za švicarsku ekonomiju. Švicarska je sklopila preko 120 sporazuma o zaštiti ulaganja sa zemljama Afrike, Latinske Amerike, Azije i Europe. Ti sporazumi upravljaju:

- tretmanom stranih ulaganja od strane države primateljice;
- prijenosom zarade od ulaganja i drugih plaćanja;
- naknadom u slučaju izvlaštenja;
- rješavanjem sporova.

Zaključivanjem ovih sporazuma Švicarska želi poboljšati pravni položaj ulagača i stvoriti povoljnu klimu za kapitalna ulaganja. Sporazumi omogućuju otklanjanje nedostataka izvan područja djelovanja Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj (engl.

Organisation for Economic Cooperation and Development, akronim OECD). Švicarska veleposlanstva usko su uključena u pregovore o tim sporazumima.

The State Secretariat for Economic Affairs – A Portrait (2013) objašnjava kako ekonomija igra potpornu ulogu u očuvanju švicarske dobrobiti. Cilj Državnog tajništva za ekonomske poslove je promicanje održivog ekonomskog rasta kroz razne aktivnosti. Ključni zadaci su očuvanje i proširenje ekonomske konkurentnosti Švicarske. Naponi tajništva se u tom kontekstu temelje na jačanju Švicarske kao poslovne lokacije, razvoju i konsolidaciji odnosa ekonomske politike s EU-om i drugim neeuropskim zemljama, kao i strateškoj politici tržišta rada i njenom nadzoru. U tu svrhu tajništvo koristi dubinsko znanje o ekonomskim poslovima i potiče nacionalne i međunarodne kontakte.

Također, isti izvor ističe kako je u području „konflikta“ između države, ekonomije i diplomacije, stvaranjem potrebnog regulatornog, ekonomskog i vanjskopolitičkog okvira, fokus tajništva usmjeren na sljedeće ciljeve (među ostalim):

- 1) Aktivnom sudjelovanju u oblikovanju tržišno orijentiranog svjetskog ekonomskog poretka koji je otvoren, održiv i zasnovan na pravnoj sigurnosti;
- 2) Koordiniranje odnosa između Švicarske i Grupe Svjetske banke (engl. *World Bank Group*, akronim WBG), banaka za ekonomski razvoj i ekonomskih organizacija Ujedinjenih naroda.

Uprava za vanjske ekonomske poslove (engl. *Foreign Economic Affairs Directorate*) je kao dio Državnog tajništva za ekonomske poslove posvećena otvorenoj švicarskoj ekonomiji i zaštiti nacionalnog ekonomskog interesa u inozemstvu promičući slobodnu i poštenu svjetsku trgovinu. Konkretno, uprava je odgovorna za:

- 1) Međunarodno kretanje roba, necarinske mjere, trgovinu uslugama, međunarodna ulaganja i pitanja koja se odnose na međunarodno ekonomsko pravo;
- 2) Sudjelovanje u oblikovanju slobodne i poštene svjetske trgovine sudjelovanjem u pregovorima pod pokroviteljstvom WTO-a i zaključivanjem sporazuma o slobodnoj trgovini;
- 3) Zastupanje Švicarske u multilateralnim ekonomskim organizacijama kao što su WTO, EFTA, Svjetska banka i OECD;
- 4) Mjere ekonomske trgovinske politike poput potpore zemljama u razvoju i tranzicijskim zemljama i novim državama članicama EU;

- 5) Bilateralni ekonomski odnosi Švicarske sa zemljama svijeta;
- 6) Kontrola izvoza i sankcije.

Kada je riječ o međunarodnim sporazumima, **Posebno odjeljenje za vanjske ekonomske usluge (engl. *Special Foreign Economic Services Division*)** Uprave za vanjske ekonomske poslove je središte izvrsnosti savezne vlade i odgovorno je za pregovore o međunarodnim sporazumima radi zaštite interesa švicarske ekonomije u raznim pregovorima (npr. u kontekstu WTO-a i EFTA-e, s EU-om te o slobodnoj trgovini i drugim bilateralnim trgovinskim sporazumima).

Cilj Odjela za bilateralne ekonomske odnose (engl. *Bilateral Economic Relations Division*) koje je također dio Uprave za vanjske ekonomske poslove, daljnji je razvoj i konsolidacija švicarske dobro uspostavljene mreže kontakata s vanjskom ekonomskom politikom. Da bi to učinili podijelili su svijet na četiri regije: Amerika; Europa i središnja Azija; Bliski Istok i Afrika; i azijsko-pacifička regija. Odjel djeluje kao posrednik i koordinacijski ured unutar SECO-a i redovito održava vezu s nizom vladinih agencija, švicarskim diplomatskim predstavništvima u inozemstvu kao i inozemnim predstavništvima u Švicarskoj. Vanjskoekonomska politika također je politika od posebnog interesa jer utječe na okvirne uvjete pod kojima švicarske tvrtke mogu imati koristi od stranih tržišta. Važno je povezivanje s poslovnim udruženjima, gospodarskim komorama i švicarskim firmama u Švicarskoj i inozemstvu. Uz to, odjel prikuplja specifične informacije određenih zemalja i regija i priprema mjere za jačanje konkurentnosti švicarske ekonomije na važnim inozemnim tržištima. Međutim, također uzima u obzir i pojedinačne probleme koji se odnose na određene zemlje. Ako švicarska tvrtka obavijesti Odjel za bilateralne ekonomske odnose o određenom problemu sa stranom vladom, odjeljenje joj pruža potporu i savjetuje u suradnji s diplomatskim predstavništvom na licu mjesta. Šef **Saveznog odjela za ekonomske odnose, obrazovanje i istraživanje (engl. *Federal Department of Economic Affairs, Education and Research, akronim EAER*)** i direktor SECO-a putuju u inozemstvo u službene misije i redovito primaju predstavništva stranih vlada u Švicarskoj. Temeljni zadatci također uključuju i pripremu i prisustvovanje tim sastancima te koordinaciju dnevnog reda sastanaka u Švicarskoj i inozemstvu. Predstavnici švicarskih poduzeća često su pozvani na te sastanke ili uključeni u trgovinske misije. U tom smislu, odjeljenje djeluje kao izravna veza švicarske ekonomije. Stoga se važnim problemima švicarskog poslovanja pruža

prilika da se čuju na političkoj sceni u inozemstvu i mogu se registrirati na institucionalnoj razini, na primjer, u obliku bilateralnih sporazuma.

Ipak, institucija pod nazivom **Switzerland Global Enterprise (S-GE)** koja je, kako ističe State Secretariat for Economic Affairs (2019), ranije bila poznata kao poslovna mreža OSEC (*Schweizerische Zentrale für Handelsförderung*) postala je, kako objašnjava Žirovčić (2016), krovna organizacija za poticanje izvoza, uvoza i investicija, te za promociju Švicarske kao prvorazredne poslovne lokacije, a prema zakonu koji je švicarski parlament donio 1. siječnja 2008. godine. Osnovana je 1927. kao neprofitno društvo u privatnim rukama, a nastala je udruživanjem triju zasebnih organizacija koje su se bavile promocijom izvoza (njem. *Schweizerische Zentralstelle für Ausstellungswesen, Schweizerischer Nachweisdienst für Bezug und Absatz von Waren i Bureau industriel*).

Žirovčić (2016) nastavlja kako u provođenju ovlasti i nadležnosti dobivenih od parlamenta S-GE strogo poštuje visokosofisticirana i moralna načela švicarske vanjske politike i vanjske trgovine. Ta načela nalažu striktno poštivanje principa koji se tiču etike, socijalne pravednosti i odgovornosti, zabrane dječjeg i prinudnog rada, zaštite okoliša i održivog razvoja, industrijskog prava i društvenih standarda, borbe protiv korupcije i pranja novca, zabranu izvoza streljiva i potporu međunarodnim naporima za povećanje društvenog standarda.

Također, isti izvor ističe da S-GE informira, savjetuje i podupire tvrtke iz Švicarske (i Lihtenštajna) u njihovim istupima na međunarodnom tržištu. Umrežava kompanije, eksperte, privatne i javne organizacije širom svijeta, stvarajući na taj način učinkovitu trgovačku promociju i povećavajući izvoz. S-GE nudi sljedeće usluge:

- 1) *Izvozna promocija*: nudi tvrtkama da pronađu i identificiraju mogućnosti za prodaju proizvoda i usluga potičući i privatnu inicijativu na istim zadacima, pozicionira švicarske izvoznike kao konkurentne ponuđače;
- 2) *Uvozna promocija*: potiče i olakšava pristup švicarskom, kao i tržištu Europske unije za tvrtke koje su iz zemalja prioriternih za švicarsku ekonomsku suradnju, a prema sugestiji Državnog tajništva za ekonomske poslove, povećavajući time konkurentnost tih zemalja;
- 3) *Promocija lokacije*: služi se mjerama i aktivnostima koje promoviraju Švicarsku kao poslovnu lokaciju i time potiču strane kompanije da svoje poslovne aktivnosti lociraju u Švicarskoj;

- 4) *Investicije*: promovira investicije u odabranim zemljama u razvoju, čineći tako te zemlje primjerenom lokacijom za izravna strana ulaganja i unapređujući lokalnu sposobnost te zemlje za privlačenje stranih ulaganja.

A upravo S-GE (2019) navodi kako se u okviru dodatnog mandata Saveznog ureda za okoliš (engl. *Federal Office for the Environment*, akronim FOEN), Švicarskog Saveznog ureda za energetiku (engl. *Swiss Federal Office of Energy*, akronim SFOE) i Državnog tajništva za ekonomske poslove, promiče međunarodni položaj švicarske izvozne ekonomije na rastućem svjetskom tržištu čiste tehnologije (engl. *Cleantech*) te tvrtkama svih industrija nude:

- 5) *Cleantech S-GE program* namijenjen pružanju podrške međunarodnom položaju izvozne industrije i pružanju pomoći tvrtkama iz različitih sektora s obzirom na otkrivanje i iskorištavanje mogućnosti rasta u segmentu tržišta čiste tehnologije.

Prema Žirovčić (2016), stranim ulagačima koji su odabrali Švicarsku za svoja ulaganja i/ili osnivanje tvrtke S-GE nudi poseban program s olakšicama. *Switzerland Trade and Investment Promotion* nudi ulagačima usku suradnju s partnerima u raznim regijama i kantonima, kao i privatnim sektorom. Program pruža podršku stranim ulagačima tijekom cijelog ciklusa ostvarenja i u svima fazama, a sadrži:

- organizaciju kontakta stranog ulagača s regionalnim i kantonalnim razvojnim uredima;
- pronalaženje najpovoljnije lokacije u zemlji;
- pomoć pri ispunjavanju zakonskih i administrativnih zahtjeva;
- zajednički rad s razvojnim centrima i sveučilištima;
- omogućavanje partnerskih odnosa sa švicarskim kompanijama iz istog sektora;
- pribavljanje radnih i rezidentnih dozvola;
- definiranje najpovoljnije korporativne strukture i pouku o švicarskom poreznom sustavu.

Na posebno važnim tradicionalnim tržištima i tržištima zemalja u razvoju S-GE i švicarska vlada zajednički otvaraju Švicarska poslovna središta (engl. *Swiss Business Hubs*) koja nude širok spektar raznih usluga koje pomažu švicarskim kompanijama da povećaju izvoz (Žirovčić, 2016). S-GE (2019) objašnjava kako su lokalni timovi u švicarskim poslovnim središtima dio švicarskih veleposlanstava ili švicarskih generalnih

konzulata koji ima daju određeni službeni status. Prvi švicarski Business Hub pokrenut je 2001. godine u Italiji. Od tada S-GE nastavlja otvarati dodatna poslovna središta na važnim tržištima i regijama te sada ima mrežu od 22 lokacije, a to su: zemlje ASEAN-a, Austrija, Brazil, Kanada, Kina, Francuska, Njemačka, Ujedinjeni Arapski Emirati, Hong Kong, Indija, Indonezija, Italija, Japan, Južna Koreja, Meksiko, Poljska, Rusija, Južna Afrika, Španjolska, Turska, Ujedinjeno Kraljevstvo i Irska te SAD.

Tu je i poslovno udruženje **Economiesuisse** koje zastupa interese švicarskog poslovanja – konkurentnog, međunarodno umreženog i odgovornog. Kao ključna veza između politike, tvrtki i društva, udruženje zagovara i promiče optimalne uvjete poslovanja za švicarske male i velike tvrtke. Economiesuisse predstavlja oko 100 000 tvrtki s 2 milijuna zaposlenika (Switzerland's Digital Future, 2017). Članstvo uključuje 100 trgovinskih i industrijskih udruženja, 20 kantonalnih gospodarskih komora te pojedinačne tvrtke (Economiesuisse, n.d.). Udruženje predlaže konstruktivna rješenja zajedničkih problema članova i sudjeluje u ekonomsko-političkim referendumima. Također, aktivno sudjeluje u međunarodnim odborima zastupajući interese švicarske ekonomije te obavještava o međunarodnim ekonomskim kretanjima (Economiesuisse, n.d.).

Na kraju, spomenimo i sljedeće dvije institucije: **Innosuisse i swissnex Network**. Naime, prema jednoj od definicija koje smo naveli ranije u radu, suradnja u znanosti i tehnologiji, uključujući istraživanje i razvoj, predstavlja jedno od pet osnovnih područja djelovanja ekonomske diplomacije, a upravo za to su zadužene navedene institucije.

Schlegel (2014) objašnjava kako je uspjeh Švicarske kao svjetskog lidera u ekonomskoj konkurentnosti i inovacijskim kapacitetima rezultat napredne ekonomije koja se temelji na znanju i neposredne blizine između akademskog (temeljnog) istraživanja te istraživanja i razvoja privatnog sektora. Švicarska njeguje vrlo bliske veze s vrhunskim mrežama znanja širom svijeta, s posebnim naglaskom na ekonomije u nastajanju. Kao mala zemlja, Švicarska mnogo ulaže u internacionalizaciju svojih znanstvenih, tehnoloških i inovacijskih mreža kako bi ostala povezana i konkurentna najboljim igračima i infrastrukturi širom svijeta. Švicarski dionici moraju pronaći sinergiju među vlastitim ekonomskim, političkim i znanstvenim interesima kod kuće i uskladiti ih s potražnjom potencijalnih partnera u zemljama domaćinima na način koji ima omogućava natjecanje sa drugim zemljama koje imaju više mogućnosti i resursa. Znanost, inovacije i ekonomski rast čine kontinuitet, međusobno su ovisni i uzajamno podupiru jedni druge. Gledajući

prema naprijed, da bi Švicarska ostala na vrhu ona mora predvidjeti važnost novih tehnologija i novih tržišta kao i novih sektora u nastajanju u kojima ima komparativne prednosti.

Innosuisse je švicarska agencija za promicanje inovacija. To je javnopravna institucija federacije s vlastitom pravnom osobnošću. Misija agencije je promicanje znanstveno utemeljenih inovacija u interesu poslovanja i društva. Kombinacija znanja, iskustva, istraživanja i razvoja danas je ključ ekonomskog uspjeha. Innosuisse koristi inovacijske projekte, umrežavanje i obuku za promicanje suradnje između znanosti i tržišta da bi se na taj način stvorili uspješni švicarski start-up proizvodi i usluge. To naravno stvara jasnu korist za prosperitetnu i održivu ekonomiju (Innosuisse, 2019).

Swissnex Network je švicarska globalna mreža koja povezuje obrazovanje, istraživanje i inovacije. Misija mreže je podržati doseg i aktivni angažman svih partnera u međunarodnoj razmjeni znanja, ideja i talenta. Pet lokacija swissnexa (Boston, Brazil, Kina, Indija, San Francisco) i njihove ispostave osnovani su u najinovativnijim svjetskim središtima. Zajedno s dvadesetak ureda za znanost i tehnologiju (engl. *Science and Technology Offices*, akronim STO) i savjetnika sa sjedištem u švicarskim veleposlanstvima, doprinose jačanju švicarskog profila kao vodeće svjetske točke za inovacije. Swissnex mreža inicijativa je Državnog tajništva za obrazovanje, istraživanje i inovacije (engl. *State Secretariat for Education, Research and Innovation*, akronim SERI) i dio je mreže Konfederacije u inozemstvu kojom upravlja Savezno ministarstvo vanjskih poslova. Aktivnosti mreže temelje se na suradničkom pristupu, oslanjajući se na javno i privatno partnerstvo i financiranje (Swissnex Network, n.d.).

Prema klasifikaciji modela ekonomske diplomacije koje smo opisali ranije u radu, a na temelju upravo navedenih podataka, možemo zaključiti da Švicarska svoju mrežu ekonomske diplomacije bazira na *modelu natjecanja* u kojem se zadatci ministarstva vanjskih poslova i drugih ministarstava preklapaju, bez jasne podjele poslova, i to ne samo onih koji se odnose na vanjsku trgovinu i investicije, nego i onih koji su povezani sa sudjelovanjem na sastancima međunarodnih organizacija.

Uostalom, Switzerland's Foreign Economic Strategy (2018) objašnjava kako je koordinirana promocija izvoza od ključnog značaja s obzirom na fragmentiranost Švicarske u određenim sektorima. Razne institucije djeluju autonomno u inozemstvu: predstavnici švicarskih poslovnih središta, Swiss Global Enterprise, veleposlanstva,

kantonalni promotori poslovanja itd. Kvaliteta i količina ekonomske diplomacije nedovoljni su za buduće zahtjeve: premalo fokusa na horizontalnim razinama, neadekvatna zastupljenost na tržištima rasta, preveliki zahtjevi od malih i srednjih poduzeća. Mala i srednja poduzeća bi mogla imati koristi od službene promocije izvoza, ali to se mora osigurati u okviru supsidijarnosti i biti ograničeno na one sektore u kojima je dokazana učinkovitost. Također, Švicarska mora osposobljavati više ekonomskih diplomata i promovirati odgovarajuće strukture.

4.4. Izazovi švicarske neutralnosti i ekonomije u kontekstu novih tehnologija i globalne obavještajne revolucije

„Snaga ideja, kaže E.H. Carr, jest neizostavan dio trokuta koji čine još i ekonomska snaga i vojna moć“ (Jović, 2013, p. 34). S obzirom na ranije spomenutu ideju švicarske buržoazije o neutralnosti kao „štitu“, a industriji i financijama kao „ruci“, nema sumnje da su Švicarci svojim geopolitičkim i geoekonomskim uspjesima dokazali i snagu ideja, ali i ekonomsku snagu.

Pa ipak, da bi Švicarska nastavila generirati najveću moguću vrijednost kao poslovna lokacija, morati će doživjeti promjenu paradigme (Switzerland's Foreign Economic Strategy, 2018). Također, kad je riječ o neutralnosti u vremenu elektronski umrežene globalne ekonomije i povezanosti, prema Grlić Radman (2002, p. 145) „u suvremenoj međunarodno-političkoj konstelaciji gotovo da nema mjesta neutralnom držanju s obzirom na, s jedne strane, globalnu međuovisnost međunarodne zajednice i kolektivnu sigurnost, a s druge strane, na nove prijetnje i opasnosti koje nemaju klasičnu vojnu dimenziju“.

Swiss Foreign Policy Strategy 2016-19 (2016) objašnjava kako Švicarska djeluje u međunarodnom okruženju podložnom brzim promjenama. Zemlje Juga i Istoka napreduju na međunarodnoj sceni s više samopouzdanja i sa svrhom, želeći preuzeti dominantnu ulogu u svojim regijama ili čak globalno. „Nove sile“ u nastajanju do sada su imale samo ograničen uspjeh u razvoju atraktivnih alternativnih društvenih i ekonomskih modela, stvaranju održive rezerve meke moći i privlačenju drugih država u trajne saveze. Međutim, digitalizacija ubrzava taj pomak – prije svega kroz brzo globalno širenje Interneta općenito, a posebno putem društvenih medija.

Prema Switzerland's Foreign Economic Strategy (2018) digitalizacija ima dalekosežan utjecaj na društvo i ekonomiju. Ona otvara brojne mogućnosti, ali također pojačava globalnu konkurenciju i stvara regulatorne, socijalne i ekonomske izazove. Neki od njih uključuju digitalnu trgovinu, zaštitu podataka i kibernetiku sigurnost, nova pravila i intervencije u tržišnom natjecanju.

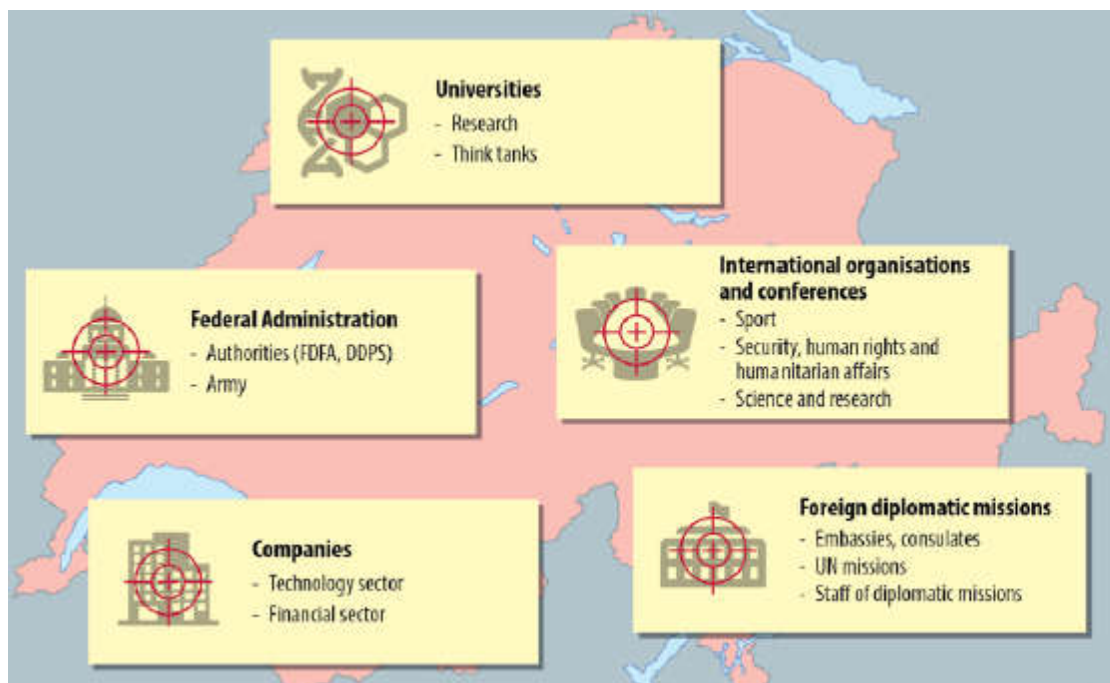
Švicarski način funkcioniranja poput holističkog sustava (javni i privatni sektor, promet, opskrba energijom, komunikacija itd.) ovisi o rastućem broju međusobno umreženih informacijskih mreža i komunikacijskih uređaja. Država, privatni sektor i društvo općenito koriste informacijsku i komunikacijsku infrastrukturu te pristup kibernetičkom prostoru (Internet, mobilne mreže i aplikacije, e-poslovanje, e-uprava, računalni programi upravljanja) (National strategy for the protection of Switzerland against cyber risks, 2012), a taj kibernetički prostor posebno je rizičan s obzirom na tehnološku ranjivost modernih društava (Swiss Foreign Policy Strategy 2016-19, 2016).

Europska unija je 2015. godine usvojila Strategiju jedinstvenog digitalnog tržišta (engl. *Digital Single Market*) po kojoj digitalna tržišta u trgovinskim odnosima s drugim regijama također dobivaju na značaju. Švicarska želi iskoristiti mogućnosti virtualne međunarodne ekonomije te prati stvaranje jedinstvenog digitalnog tržišta EU-a kao i svjetskih tržišta koja su važna za zemlju te vodi dijalog na ovu temu s Europskom komisijom i drugim državama i međunarodnim organizacijama kao što su OECD i WTO. Cilj je iskoristiti mogućnosti ovih digitalnih tržišta za Švicarsku i izbjeći rizik marginalizacije („Digital Switzerland“ strategy, 2018).

Prema „Digital Switzerland“ strategy (2018) upravo je digitalni sadržaj jedan od najvažnijih pokretača rasta digitalne ekonomije, a podatci ključna sirovina u društvu znanja. Zahvaljujući tehnološkim mogućnostima prikupljanja, pohranjivanja i obrade podataka, postoji potencijal za nove, inovativne proizvode i usluge kao i za optimizaciju procesa i odluka. No, potrebno je suočiti se i s rizicima.

Federal Intelligence Service (2019) objašnjava kako su kibernetički alati ključni instrument u pokazivanju moći među nacijama i da će njihova važnost i dalje rasti u budućnosti. Informacije/podatci se nabavljaju isključivo putem kibernetičkog prostora, a švicarske vlasti, međunarodne organizacije sa sjedištem u zemlji kao i švicarske tvrtke cilj su izviđačke aktivnosti i prikupljanja informacija obavještajnih službi. Među identificiranim ciljevima obavještajnih aktivnosti je i međunarodni grad Ženeva, točnije diplomati drugih

država, tehnološki sektor, bankarski sektor i trgovačka središta, strane diplomatske misije u Švicarskoj, međunarodne organizacije sa sjedištem u Švicarskoj, švicarske tvrtke iz raznih sektora i sveučilišta. Države se sve više okreću kibernetičkim alatima ekonomske špijunaže, a Švicarska je postala atraktivna meta. Od 2015. godine Savezna obavještajna služba (engl. *Federal Intelligence Service*, akronim FIS) bilježi sve veći broj državnih kibernetičkih napada na švicarske ekonomske subjekte. Napadi su obično uključivali, s jedne strane, krađu poslovnih i proizvodnih tajni, a s druge strane, nabavu informacija ispred korporativnih preuzimanja.

Slika 3. Ciljevi državnih kibernetičkih napada u Švicarskoj

Izvor: Federal Intelligence Service, February/March 2019.

Važnost ovih činjenica postaje očita ako uzmemo u obzir podatak da je, kako ističe *Switzerland Wake Up* (2019), Švicarska na drugom mjestu u svijetu po gustoći Fortune 500 tvrtki – 1,96 na 1 mil. stanovnika. Također, Google sada ima oko 2 500 zaposlenika u Švicarskoj, što je čini najvećim Google središtem izvan Sjedinjenih Država.

Kada je riječ o zemljama, Federal Intelligence Service (2018; 2019) ističe da je Švicarska trenutno jedna od najvažnijih europskih lokacija Ruske obavještajne službe i većina njezinih pripadnika radi pod diplomatskom zaštitom. Prema informacijama koje su dostupne FIS-u, trenutno je oko trećine ruskih diplomata akreditiranih u Švicarskoj

poznato ili osumnjičeno kao dio obavještajnih službi, a Švicarska je kao nesvrstana zemlja, od posebnog značaja za Rusiju kao međunarodno trgovačko i financijsko središte. Zbog toga se postavljaju posebni zahtjevi, naročito kada je riječ o upravljanju imovinom ruske elite. Ne smijemo zaboraviti Kinu koja predstavlja drugu najveću prijetnju u prikupljanju informacija u Švicarskoj. Hakerske skupine iz Azije među najaktivnijim su sudionicima ekonomske špijunaže na globalnoj razini. Istrage incidenata kada je u pitanju Švicarska otkrile su da su se interesi napadača podudarali s ključnim industrijama kineskog ekonomskog plana.

Fokus strane špijunaže i dalje će biti međunarodni i diplomatski procesi, status Švicarske kao poslovne i istraživačke lokacije i švicarsko pozicioniranje kada je riječ o međunarodnim pitanjima. Ekonomska kibernetička špijunaža predstavlja stalnu prijetnju ekonomskim ciljevima Švicarske. Ona također predstavlja napad na suverenitet Švicarske, može narušiti slobodu djelovanja vlade, prijeti Švicarskoj kao centru poslovanja i štetno je za položaj Ženeve i njenu sposobnost djelovanja kao međunarodnog grada (Federal Intelligence Service, 2019).

Očito je da se Švicarska suočava s dosad neviđenim izazovima novih tehnologija, makroekonomskih pomaka i povećane konkurencije drugih poslovnih središta. Način na koji će reagirati na te promjene odrediti će može li Švicarska ostati jedna od vodećih svjetskih poslovnih lokacija (Clarity on Business Location Switzerland, 2016).

Preduvjet za to je da država i dalje obavlja svoju odgovornost zaštite društva i ekonomije u digitalnom dobu. Učinkovita suradnja svih nadležnih tijela u najvećoj mogućoj mjeri i sustavno međunarodno umrežavanje presudni su za stvaranje sigurnog okruženja za digitalizaciju društva i ekonomije (National strategy for the protection of Switzerland against cyber risks 2018-2022, 2018).

Jedan od koraka je učinjen kada su, kako objašnjava Roulet (2018), u rujnu 2016. godine Švicarci sa 65,5% „da“, odobrili novi zakon o ustrojstvu, ovlastima, mandatu i političkom ponašanju obavještajnih službi, a po kojem, kako tvrdi Federal Department of Defence, Civil Protection and Sport (n.d.) zakon predviđa zaštitu nacionalnih interesa od strateškog značaja, poput kritične infrastrukture i švicarskog financijskog i industrijskog sektora.

Prema Swiss Foreign Policy Strategy 2016-19 (2016), kao visoko globalizirana zemlja sa izvozno orijentiranom ekonomijom, Švicarska ovisi o sigurnosti, blagostanju, stabilnom

okruženju i održivom i pravednom međunarodnom poretku. U vremenima krize i neizvjesnosti, posebno je važno – i u skladu sa svojim interesima i vrijednostima – da Švicarska igra ulogu u oblikovanju svog okruženja kroz sveobuhvatne i kreativne oblike angažmana. Ona je dobro pozicionirana graditi mostove, pružiti podršku u usmjeravanju procesa promjene, zauzeti se za vlastite vrijednosti i interese te sklapati saveze s drugima koji su željni rješavanja problema i suočavanja s globalnim izazovima. Švicarska može razviti inovativna i održiva rješenja koja također mogu služiti njezinim vlastitim interesima. Njezina diplomacija je efektivna, kreativna i ima kombinaciju stručnosti i iskustva u međunarodnoj suradnji. Doista, graditelji mostova poput Švicarske potrebni su no ikad.

Jedan od scenarija budućnosti švicarske digitalizacije, ističu Tucci, Gautschi i Viscusi (2016) temelji se na različitim razinama kontrole građana nad njihovim podacima, u kombinaciji s različitim razinama ekonomskog rasta. „Najromantičniji“ scenarij nazvan je Dinamična sloboda (engl. *Dynamic Freedom*) po kojem je ekonomija snažna i rastuća, dok građani istovremeno uživaju visoku kontrolu nad vlastitima podacima.

Jer ne zaboravimo, po T.Browaldu „tri institucije u povijesti imale su najbolje izvjesnice⁸: Britansko Carstvo, Švicarske banke i Katolička Crkva“ (Dedijer, 2000, p. 128).

⁸Citat je na engleskom jeziku i glasi: „Three institutions in history had the best intelligence: the British Empire, the Swiss banks, and the Catholic Church“. Kao prijevod termina „intelligence“ koristili smo termin „izvjesnice“.

5. ZAKLJUČAK

Suverena država i čovječanstvo (vox populi, intelektualne elite, društvene mreže itd.) dvije su različite stvari. Ono što je u interesu čovječanstva ne mora nužno biti i u interesu države, a načini kojima države reguliraju svoju suverenost razlikuju se baš kao i količina nadležnosti koja im je na raspolaganju da bi je provodile. Ne možemo ih usporediti i nema sumnje da je vjerojatnost izbijanja sukoba između ta dva sustava djelovanja velika i očigledna. Uostalom, prošlost nam je to mnogo puta i dokazala. Što možemo napraviti da bi smanjili tu vjerojatnost i osigurali integraciju među društvima i ekonomijama? To je pitanje na koje kao ekonomisti ili poduzetnici, diplomati ili političari moramo dati odgovor.

Vestfalski sistem nacionalnih država kojim je opravdan državni suverenitet na načelu ravnopravnosti i kojim su utemeljena „pravila igre“ među državama, temelji se na *realizmu* kao teoriji međunarodnih odnosa koji se fokusira na pitanje ravnoteže moći. Država i njene granice izvor su suverenosti, a igrači su poznati. Danas, s druge strane, globalizacija (digitalna, ekonomska itd.) i širenje financijskih tržišta u prvi plan gura *liberalizam* kao rezultat Američke i Francuske revolucije s fokusom na univerzalna prava i suradnju među nacijama.

Proučavajući povijest, ali i sadašnjost Švicarske Konfederacije, možemo zaključiti da je ona pronašla pravu mjeru i način kako osigurati i povećati ekonomski prosperitet, ali i sačuvati nacionalni suverenitet kao „paradigma integracije“. Utilitaristička težnja kojom se pokušava postići najveća moguća dobit za najveći broj ljudi ogleda se u švicarskoj paradigmi „ekonomske povezanosti“. Nema sumnje da su internacionalizacija tržišta kao filozofija i ekonomska diplomacija kao instrument utjecaja doprinijeli švicarskom uspjehu i dokazali da ekspanzivna ekonomska politika spaja tržišta i vodi ka dubljoj integraciji, pritom ne ugrožavajući suverenitet i ne dovodeći u pitanje ravnotežu moći. Za geografski i demografski tako malu zemlju okruženu moćnim susjedima to je izvanredan uspjeh. Neki tvrde da Švicarska taj uspjeh duguje neetičnim radnjama u Drugom svjetskom ratu i ekonomskom suradnjom s nacističkom Njemačkom te strogim zakonima bankarske privatnosti koji su omogućili poreznu evaziju – što su teme koje svakako zaslužuju detaljnu analizu – ali uspjeh Švicarske nije počeo, ni završio s tim činjenicama.

Međutim, svijet se mijenja. Digitalizacija ekonomije omogućava elektronsku umreženost svih aktera (državni i nedržavni, kompanije itd.) i proboj na tržišta koja su do jučer bila udaljena i neosvojiva. Tehnološki giganti teže monopolu na svjetskom tržištu te se ravnoteža moći među državama sve više odnosi na ekonomske subjekte, a virtualni svijet (kibernetički prostor) zamjenjuje državne granice i teritorij kao identifikaciju suvereniteta. S jednom bitnom razlikom. To je prostor u kojem je prijatnija fluidna i asimetrična, sve je povezano i kompleksnost ne prestaje. Glavno oružje nije vojska već informacija, a granice – kao glavni element sigurnosti – ne postoje. Tržišta međunarodne ekonomije postaju bojna polja, a osvajaju se internetskom vezom i znanjem ključnih informacija. Najbolji primjer je činjenica da bilo koja tvrtka koja posluje (ili želi poslovati) u Kini mora omogućiti pristup svojim podacima i biti svjesna da isti mogu biti u bilo kojem trenutku korišteni ili oduzeti od strane države. S druge strane, Kina se izričito protivi takvoj politici mogućih partnera kada želi proširiti svoje inozemno poslovanje.

Kakve su strateške implikacije novog svjetskog poretka 21. stoljeća obilježenog digitalnom globalizacijom po Švicarsku Konfederaciju? Suverenitet uspostavljen Vestfalskim sistemom i obilježen fizičkim granicama zamjenjuje suvremeni suverenitet kibernetičkog prostora. Neutralnost se mijenja i zahtjeva od Konfederacije preuzimanje odgovornosti i jačanje integracija na europskoj i svjetskoj razini. Naravno, na švicarski način i novom paradigmom međunarodne ekonomske suradnje u kojoj će svi akteri prepoznati strateški značaj ekonomske diplomacije u jačanju prisutnosti državnih i nacionalnih subjekata u globalnoj ekonomiji koja može doprinijeti osiguranju mira i prosperiteta u budućnosti. Ona je u prošlosti već dokazala kreativne načine kojima je sposobna iskoristiti međusobno prožimanje društvenih fenomena poput ekonomije, politike (diplomacije) i tehnologije u izgradnji mostova i povezivanju nacija. Doista, model ekonomske pa i znanstvene diplomacije Švicarske Konfederacije može biti ekvivalent francuskom modelu ekonomske, ali i kulturne diplomacije.

Švicarska povijest, baš kao i sadašnjost, kompleksna je i teško primjenjiva na ostale zemlje, bilo na europskoj ili svjetskoj razini. Ipak, uči nas mnogim lekcijama i otvara prostor za mnoga pitanja na koje vrijedi tražiti odgovore. Ona dokazuje, među ostalim, da geografski i demografski okviri nisu presudni za uspjeh već da je tajna u društvu znanja te da ekonomska suradnja ruši barijere ne samo među tržištima već i među nacijama. To je smjer u kojem bi se novi svjetski poredak trebao razvijati ukoliko želi ostvariti utilitarističke težnje najveće moguće dobiti za najveći broj ljudi.

LITERATURA

1. Al Suwaidi, J. S. (2018), The Information and Communication Revolution: An Engine of Global Change, dostupno na: <https://gulfnews.com/opinion/op-eds/the-information-and-communication-revolution-an-engine-of-global-change-1.2199183> [pristupljeno 22. IV. 2019.].
2. Bačić, A. (2015), O ekonomskoj interpretaciji ustava C.A.Bearda. *Zbornik pravnog fakulteta u Zagrebu*, Vol. 65, No. 6, pp. 833-857.
3. Bazdan, Z. (2011), Gospodarska Diplomacija i Patološki Trendovi Globalne Ekonomije. Case Study: Republika Hrvatska. *Poslovna izvrsnost*, Vol. 5, No. 1, pp. 103-124.
4. Bazdan, Z. (2010), Optimalni model gospodarske diplomacije Republike Hrvatske u kontekstu globalne obavještajne revolucije. *Ekonomski vjesnik: Review of Contemporary Entrepreneurship, Business, and Economic Issues*, Vol. XXIII, No. 2, pp. 413-428.
5. Bazdan, Z. (2009), Poslovna obavještajna djelatnost – ključan čimbenik poslovne izvrsnosti. Case Study: Industrijska špijunaža. *Poslovna izvrsnost*, Vol.3, No.1, pp. 57-75.
6. Bayne, N. i Woolcock, S. (2011), *The New Economic Diplomacy: Decision Making and Negotiation in International Economic Relations*. Ashgate Publishing Limited.
7. Bekić, D. (2016), *Povijest hrvatske diplomacije*. Zagreb: Školska knjiga.
8. Berridge, G.R. (2007), *Diplomacija: teorija i praksa*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
9. Bilandžić, M. i Lucić, D. (2018), Business Intelligence u Hrvatskom Gospodarstvu – Rezultati Istraživanja 2017. *Poslovna izvrsnost*, Vol. 12, No. 1, pp. 9-30.
10. Bleker, H. i Verhagen, M. (2011), Economic Diplomacy in a Changing World, dostupno na: <https://brill.com/view/book/edcoll/9789004209619/B9789004209619-s010.xml> [pristupljeno 5. IV. 2019.].

11. Bonucci, L. (n.d.), Economic Intelligence as National Security Issue, dostupno na: <https://www.dsps.unifi.it/upload/sub/economic-intelligence-as-national-security-issue--lorenzo-bonucci-cssii.pdf> [pristupljeno 1. V. 2019.].
12. Boromisa, A.M., Raditya-Ležaić, A. i Tišma, S. (2012), Gospodarska diplomacija Republike Hrvatske ili Zašto Hrvatskoj nužno treba snažna i sustavna gospodarska diplomacija, dostupno na: <https://www.irmo.hr/wp-content/uploads/2013/01/godip-web-hr.pdf> [pristupljeno 20. IV. 2019.].
13. Bouyala Imbert, F. (2017), EU economic diplomacy strategy, dostupno na: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2017/570483/EXPO_IDA\(2017\)570483_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2017/570483/EXPO_IDA(2017)570483_EN.pdf) [pristupljeno 30. XI. 2018.].
14. Breiding, R.J. (2013), *Swiss Made: The Untold Story Behind Switzerland's Success*. Profile Books Ltd.
15. Buntak, K., Globočnik Žunac, A. i Grgurević, D. (2017), Analysis Models of Economic Diplomacy and Croatian Experience, dostupno na: http://www.kresimirbuntak.com/Radovi/2017/28-Analiza_modela_gosp_diplomacije-1.pdf [pristupljeno 6. IV. 2019.].
16. Church, C.H. i Head, R.C. (2013), *A Concise History of Switzerland*. Cambridge University Press.
17. Cornell University, INSEAD, and the World Intellectual Property Organization (2018), Global Innovation Index 2018, dostupno na: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2018.pdf [pristupljeno 6. I. 2019.].
18. Dedijer, S. (2000), Ragusa Intelligence & Security (RIS) – A Model for the 21st Century!?. *National security and the future*, Vol. 1, No. 3-4., pp. 127-141.
19. Čehulić Vukadinović, L. (2010), *Euroatlantizam i suvremeni međunarodni odnosi*. Zagreb: Politička kultura; Podgorica: CID.
20. Čizmić, M. (2018), Lansirani novi Galileovi sateliti za bolji signal satelitske navigacije EU-a, dostupno na: <https://zimo.dnevnik.hr/clanak/lansirani-novi-galileovi-sateliti-za-bolji-signal-satelitske-navigacije-eu-a---525042.html> [pristupljeno 4. V. 2019.].
21. Da Ponte Neiva, A.L. (2016), Economic Diplomacy in Action: the Case of the Embassy of Portugal in the Czech Republic. Master Dissertation, Universidade

- Católica Portuguesa, dostupno na: <https://repositorio.ucp.pt/handle/10400.14/21735> [pristupljeno 20. IV. 2019.].
22. Digital.Swiss (2016), Switzerland's Digital Future, dostupno na: <https://digital.swiss/en/publications/switzerlands-digital-future> [pristupljeno 26. X. 2018.].
23. Djedović, E. (2017), Švicarski ustavnopravni balans pluralnih interesa, dostupno na: <http://pf.untz.ba/dokumenti/casopisi/2017/3.pdf> [pristupljeno 23. V. 2019.].
24. Economiesuisse (n.d.), Members, dostupno na: <https://www.economiesuisse.ch/en/vp-members> [pristupljeno 20. VIII. 2019.].
25. Economiesuisse (n.d.), Mission Statement, dostupno na: <https://www.economiesuisse.ch/de/leitbild> [pristupljeno 20. VIII. 2019.].
26. Economiesuisse (2016), Free Trade Agreement with China – A Milestone for Swiss Business, dostupno na: <https://www.economiesuisse.ch/en/dossier-politics/freihandelsabkommen-china> [pristupljeno 26. X. 2018.].
27. Economiesuisse (2017), Switzerland's digital future: The economy and society of tommorw, dostupno na: https://www.economiesuisse.ch/sites/default/files/publications/Zukunft_digitale_Schw_eiz_Kurzversion_E_Web.pdf [pristupljeno 7. V. 2019.].
28. Economiesuisse (2018), Switzerland's foreign economic strategy: Demands of the economy, dostupno na: https://www.economiesuisse.ch/sites/default/files/publications/18-0525_Broschuere_Aussenwirtschaftsstrategie_E_GzD.PDF [pristupljeno 28. VII. 2019.].
29. Emery, D. (2018), Did Paul Krugman Say the Internet's Effect on the World Economy Would Be 'No Greater Than the Fax Machine's'?, dostupno na: <https://www.snopes.com/fact-check/paul-krugman-internets-effect-economy/> [pristupljeno 22. IV. 2019.].
30. Ersek, H. (2019), Protectionism Doesn't Stand a Chance in the Age of Connectivity, dostupno na: <https://www.weforum.org/agenda/2019/01/protectionism-doesnt-stand-a-chance-against-the-digital-connectivity-of-individuals/> [pristupljeno 24. IV. 2019.].

31. Federal Customs Administrations FCA (2019), Swiss foreign trade in 2018, dostupno na: <https://www.ezv.admin.ch/ezv/en/home/topics/swiss-foreign-trade-statistics/publications/annual-reports.html> [pristupljeno 1. VIII. 2019.].
32. Federal Department of Defence, Civil Protection and Sport DDPS (n.d.), Federal Intelligence Service, dostupno na: <https://www.vbs.admin.ch/en/ddps/organisation/administrative-units/intelligence-service.html> [pristupljeno 14. VIII. 2019.].
33. Federal Department of Defence, Civil Protection and Sport DDPS (2012), National strategy for the protection of Switzerland against cyber risks, dostupno na: https://www.isb.admin.ch/isb/en/home/ikt-vorgaben/strategien-teilstrategien/sn002-nationale_strategie_schutz_schweiz_cyber-risiken_ncs.html [pristupljeno 9. VII. 2019.].
34. Federal Department of Foreign Affairs FDFA (2017), Export promotion and investment protection, dostupno na: <https://www.eda.admin.ch/countries/united-kingdom/en/home/switzerland-and/export-promotion.html> [pristupljeno 1. VII. 2019.].
35. Federal Department of Foreign Affairs FDFA (2019), Facts and figures about International Geneva, dostupno na: <https://www.eda.admin.ch/missions/mission-onu-geneve/en/home/geneve-international/faits-et-chiffres.html> [pristupljeno 20. VI. 2019.].
36. Federal Department of Foreign Affairs FDFA (2019), International organizations in Switzerland, dostupno na: <https://www.eda.admin.ch/eda/en/home/foreign-policy/international-organizations/international-organizations-switzerland.html> [pristupljeno 4. VI. 2019.].
37. Federal Department of Foreign Affairs FDFA (2016), Swiss Foreign Policy 2016-19, dostupno na: https://www.eda.admin.ch/dam/eda/en/documents/publications/SchweizerischeAussenpolitik/Aussenpolitische-Strategie_EN.pdf [pristupljeno 11. VII. 2019.].
38. Federal Department of Foreign Affairs FDFA (2019), Swiss-U.S. Economic Relations, dostupno na: <https://www.eda.admin.ch/countries/usa/en/home/representations/embassy-washington/embassy-tasks/economic-and-financial-affairs/swiss-u-s--economic-relations-.html> [pristupljeno 10. I. 2019.].

39. Federal Department of Foreign Affairs FDFA (2016), Switzerland and the EU, dostupno na: https://www.eda.admin.ch/dam/eda/en/documents/publications/EuropaeischeAngelegenheiten/Schweiz-und-EU_en.pdf [pristupljeno 21. XI. 2018.].
40. Federal Department of Foreign Affairs FDFA (2017), Swiss Economy – Facts and Figures, dostupno na: <https://www.eda.admin.ch/aboutswitzerland/en/home/wirtschaft/uebersicht/wirtschaft--fakten-und-zahlen.html> [pristupljeno 23. VI. 2019.].
41. Federal Department of Finance FDF (2018), National strategy for Switzerland's protection against cyber risks (NCS) 2018-2022, dostupno na: https://www.isb.admin.ch/isb/en/home/ikt-vorgaben/strategien-teilstrategien/sn002-nationale_strategie_schutz_schweiz_cyber-risiken_ncs.html [pristupljeno 3. I. 2019.].
42. Federal Department of Finance FDF (2019), Record year for foreign trade in 2018, dostupno na: <https://www.newsd.admin.ch/newsd/message/attachments/55466.pdf> [pristupljeno 3. II. 2019.].
43. Federal Intelligence Service FIS (2019), Switzerland's Security 2019, dostupno na: <https://www.newsd.admin.ch/newsd/message/attachments/57076.pdf> [pristupljeno 15. VIII. 2019.].
44. Federal Office of Communications (2018), „Digital Switzerland“ strategy, dostupno na: <https://www.bakom.admin.ch/bakom/en/homepage/digital-switzerland-and-internet/strategie-digitale-schweiz.html> [pristupljeno 11. VII. 2019.].
45. Financial Secrecy Index (2018), Switzerland – Financial Secrecy Index 2018, dostupno na: <http://www.financialsecrecyindex.com/PDF/Switzerland.pdf> [pristupljeno 1. VI. 2019.].
46. Fletcher, T. (2016), *Naked Diplomacy: Power and Statecraft in the Digital Age*. London: HarperCollins Publishers.
47. Gautschi, H., Tucci, C. i Viscusi, G. (2016), *Switzerland's Digital Future: Facts, Challenges, Recommendations*. Ecole Polytechnique Federale de Lausanne.
48. Gagliano, G. (2018), Economic Warfare and Cognitive Warfare, dostupno na: <https://moderndiplomacy.eu/2018/02/17/economic-warfare-cognitive-warfare/> [pristupljeno 1. V. 2019.].

49. Gagliano, G. (2017), War and economic intelligence in contemporary French strategic reflection, dostupno na: <http://www.cestudec.com/documento.asp?id=500> [pristupljeno 2. V. 2019.].
50. Gordon, P.H. (2019), Escalating U.S.-Iran Tensions: What's Next?, dostupno na: <https://www.cfr.org/article/escalating-us-iran-tensions-whats-next> [pristupljeno 13. IV. 2019.].
51. Gori, U. (2018), The Balance of Power in Cyberspace, dostupno na: https://www.ispionline.it/sites/default/files/publicazioni/cyber_def_web2.pdf [pristupljeno 4. I. 2019.].
52. Graf, A. i Lanz, D. (2013), Switzerland as a paradigmatic case of small-state peace policy?, dostupno na: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/spsr.12048> [pristupljeno 1. VI. 2019.].
53. Grlić Radman, G. (2002), Neutralnost Švicarske i njezino članstvo u UN-u. *Politička misao: časopis za politologiju*, Vol. 39, No. 3, pp. 145-162.
54. Grolimund, N. i Vahl, M. (2006), Integration without Membership: Switzerland's Bilateral Agreements with the European Union, dostupno na: http://aei.pitt.edu/32593/1/32_Integration_without_Membership_Switzerland.pdf [pristupljeno 10. V. 2019.].
55. Hastings, H. (2018), Ekonomije svugdje, politike nigdje – Blagodati švicarske decentralizacije, dostupno na: <https://www.dialogos.ba/2018/10/04/ekonomije-svugdje-politike-nigdje-blagodati-svicarske-decentralizacije/> [pristupljeno 20. V. 2019.].
56. Hundley, R.O., Anderson, R.H., Bikson, T.K. i Neu, C.R. (2003), *The Global Course of the Information Revolution: Recurring Themes and Regional Variations*. Rand Publishing.
57. Information Security Society Switzerland ISSS (2018), Every third Swiss SME has already been the victim of cyberattacks, dostupno na: <https://www.iss.ch/publikationen/cyberisiken-in-schweizer-kmus/> [pristupljeno 5. II. 2019.].

58. Innosuisse (2019), Assignment, dostupno na: <https://www.innosuisse.ch/inno/de/home/ueber-uns/auftrag.html> [pristupljeno 10. VIII. 2019.].
59. International Trade Centre (2016), Investing in Trade Promotion Generates Revenue – A study of Trade Promotion Organizations, dostupno na: http://www.intracen.org/uploadedFiles/intracenorg/Content/Publications/160204-Investing%20in%20trade%20promotion_low-res.pdf [pristupljeno 2.V. 2019.].
60. Ivan, V. (2013), Economic Intelligence. *Journal of Knowledge Management, Economics and Information Technology*, Vol. 3 (6), pp. 1-14.
61. Jović, D. (2013), *Realizam: teorije međunarodnih odnosa*. Zagreb: Politička kultura.
62. Kaempfer, W. H. i Lowenberg, A. D. (2007), The Political Economy of Economic Sanctions, dostupno na: <http://www.sfu.ca/~schmitt/sanctions.pdf> [pristupljeno 3. IV. 2019.].
63. Kaufmann, B. (2017), Swiss and US democracy: twins separated at birth?, dostupno na: https://www.swissinfo.ch/eng/directdemocracy/swiss-us-democracy_standing-at-the-forefront-of-swiss-federalism-were-the-iroquois/43645216 [pristupljeno 19. V. 2019.].
64. Kavvadia, H. et al. (2018), The Economic Diplomacy of Small States. A Case Study of the Grand Duchy of Luxembourg: Trade and Services, Official Development Assistance (ODA), Foreign Direct Investment (FDI). *Review of decentralization, local government and regional development*, Vol. 90, pp. 96-129.
65. Klasan, V. (2011), Poslovne izvjesnice i vojno-gospodarska diplomacija. *Polemos: časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira*, Vol. XIV, No. 27, pp. 77-95.
66. KPMG Switzerland (2016), Clarity on Business Location Switzerland, dostupno na: <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/ch/pdf/clarity-on-business-location-switzerland-en.pdf> [pristupljeno 31. VII. 2019.].
67. KPMG Switzerland (2016), Shaping Switzerland's digital future, dostupno na: <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/ch/pdf/shaping-switzerlands-digital-future-en.pdf> [pristupljeno 6. XI. 2018.].

68. Kurizaki, S. (2011), A Natural History of Diplomacy, dostupno na: <https://www.scribd.com/document/330942114/Suhei-Kurazaki-Diplomacy-Studies-and-History-pdf> [pristupljeno 1. IV. 2019.].
69. Lambert, N. (2017), Brits-Krieg: The Strategy of Economic Warfare, dostupno na: <https://carnegieendowment.org/2017/10/16/brits-krieg-strategy-of-economic-warfare-pub-73403> [pristupljeno 25. IV. 2019.].
70. Lider Media (2018), Izvješće o globalnoj konkurentnosti: Hrvatska se „toća“ u stagnaciji, reformi nema, dostupno na: <https://lider.media/aktualno/biznis-i-politika/hrvatska/izvjesce-o-globalnoj-konkurentnosti-hrvatska-se-toca-u-stagnaciji-reformi-nema/> [pristupljeno 6. XII. 2018.].
71. Lohmann, S. (2018), Diplomats and the Use of Economic Sanctions, dostupno na: https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/research_papers/2018RP11_sze.pdf#page=14 [pristupljeno 5. IV. 2019.].
72. Małecki, G. (2017), The economic intelligence system as a crucial factor in the success of the Responsible Development Plan, dostupno na: https://pulaski.pl/wp-content/uploads/2015/02/Pulaski_Policy_Paper_No_11_17_EN.pdf [pristupljeno 12. XI. 2018.].
73. Manasserian, T. (2017), Economic diplomacy: from theory to real life, dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/320274277_Economic_diplomacy_from_the_ory_to_real_life [pristupljeno 1. V. 2019.].
74. Masters, J. (2019), What Are Economic Sanctions?, dostupno na: <https://www.cfr.org/backgrounder/what-are-economic-sanctions> [pristupljeno 3. IV. 2019.].
75. McKinsey & Company (2019), Switzerland Wake Up: Reinforcing Switzerland's Attractiveness to Multinationals, dostupno na: https://www.mckinsey.com/ch/~/_media/McKinsey/Featured%20Insights/Europe/Reinforcing%20Switzerland's%20attractiveness%20to%20multinational%20companies/Switzerland-wake-up-Full-report.ashx [pristupljeno 10. VII. 2019.].
76. Melissen, J., Okano-Heijmans, M. i van Bergeijk, P.A.G. (2011), Economic Diplomacy: The Issues. *The Hague Journal of Diplomacy*, Vol. 6, Issue 1-2, pp. 1-6.

77. Meter, Z. (2018), Postignut trgovinski sporazum: Umjesto NAFTA-e, SAD, Kanada i Meksiko osnivaju USMCA!, dostupno na: <https://www.geopolitika.news/vijesti/postignut-trgovinski-sporazum-umjesto-nafta-e-sad-kanada-i-meksiko-osnivaju-usmca/> [pristupljeno 1. IV. 2019.].
78. Mitić, I. (1966), O konzulatu Dubrovačke Republike u Aleksandriji. *Naše more: znanstveni časopis za more i pomorstvo*, Vol. 13, No. 3, p. 84.
79. Moons, S. (2017), Heterogeneous Effects of Economic Diplomacy: Instruments, Determinants and Developments. Doctoral thesis, Erasmus University Rotterdam, dostupno na: <https://repub.eur.nl/pub/100817> [pristupljeno 18. III. 2019.].
80. Moore Stephens Europe (2018), Doing business in Switzerland 2018, dostupno na: <https://www.moorestephens.com/MediaLibsAndFiles/media/MooreStephens/Documents/Doing%20business%20guides/DBI-Switzerland-2018.pdf?ext=.pdf> [pristupljeno 16. V. 2019.].
81. Mora Tebas, J.A. (2016), Economic Intelligence and Armed Forces: a necessary symbiosis?, dostupno na: http://www.ieee.es/en/Galerias/fichero/docs_analisis/2016/DIEEEA11-2016_InteligenciaEconomica_FAS_JAMT_ENGLISH.pdf [pristupljeno 25. IV. 2019.].
82. Moresi.com (2015), The Big Data Revolution: The (Fundamental) Role of Data Centers, dostupno na: <https://www.moresi.com/en/the-big-data-revolution-the-fundamental-role-of-data-centers/> [pristupljeno 11. III. 2019.].
83. Mujanović, E., Sadžak, M. i Tutnjević, M. (2008), *Ekonomska Diplomacija: menadžerski pristup*. Zagreb; Sarajevo: Synopsis, 2008 ([Sv. Ivan Zelina], Tiskara Zelina).
84. Nick, S. (2010), *Diplomacija: metode i tehnike*. Zagreb: Visoka škola međunarodnih odnosa i diplomacije, 2010 (Zagreb: Denona).
85. Nünlist, C. (2018), Switzerland – A crucial multilateral framework, dostupno na: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/wien/14517.pdf> [pristupljeno 20. I. 2019.].
86. Nye, J.S. (2013), Is the Information Revolution Transforming Power?, dostupno na: <https://www.weforum.org/agenda/2013/02/is-the-information-revolution-transforming-power/> [pristupljeno 25. IV. 2019.].

87. Nye, J.S. (2011), Understanding 21st Century Power Shifts, dostupno na: <http://www.europeanfinancialreview.com/?p=2743> [pristupljeno 9. X. 2018.].
88. Office of the Director of National Intelligence (2019), National Intelligence Strategy of the United States of America, dostupno na: https://www.dni.gov/files/ODNI/documents/National_Intelligence_Strategy_2019.pdf [pristupljeno 7. II. 2019.].
89. Office of the National Counterintelligence Executive (2011), Foreign Spies Stealing US Economic Secrets in Cyber Space: Report to Congress on Foreign Economic Collection and Industrial Espionage, 2009-2011, dostupno na: <https://www.hsdl.org/?abstract&did=720057> [pristupljeno 7. II. 2019.].
90. Okano-Heijmans, M. (2011), Conceptualizing Economic Diplomacy, dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/233659639_Conceptualizing_Economic_DiplomacyThe_Crossroads_of_International_Relations_Economics_IPE_and_Diplomatic_Studies [pristupljeno 13. IV. 2019.].
91. Olsen, K. B. (2018), The Domestic Challenge of European Geoeconomic Diplomacy, dostupno na: https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/arbeitspapiere/WP_Diplomacy21_No19_Kim_Olsen.pdf [pristupljeno 5. IV. 2019.].
92. Paroz, J.F. (2019), Free Trade and Economic Partnership Agreement Continues to Strengthen Japan-Switzerland Relations a Decade After, dostupno na: <http://www.synergymediaspecialists.com/jt-che2019-banner-story/> [pristupljeno 31. I. 2019.].
93. Piatti, B. (2019), The German doctor who created Davos, dostupno na: <https://houseofswitzerland.org/swissstories/history/german-doctor-who-created-davos> [pristupljeno 6. VI. 2019.].
94. Pičuljan, Z. (2007), *Diplomacija kao državna služba*. Zagreb: Društveno veleučilište.
95. Pomeranz, L. (2017), Economic Sanctions as Political Instrument in International Relations: The Case of Russian Federation, dostupno: http://repositorio.ipea.gov.br/bitstream/11058/7389/1/TdM_v3_n1_Economic.pdf [pristupljeno 1. IV. 2019.].

96. Radolović, S. (2016), Uspostava Modela Gospodarske Diplomacije za Razvoj Hrvatskog Gospodarstva. Doktorska disertacija, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli (Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“), dostupno na: <https://dr.nsk.hr/islandora/object/unipu%3A1393> [pristupljeno 10. IV. 2019.].
97. Rana, K.S. i Chatterjee, B. (2011), The Role of Embassies, dostupno na: https://www.cuts-international.org/pdf/Chapter1_Kishan-S-Rana_and_Bipul-Chatterjee.pdf [pristupljeno 6. IV. 2019.].
98. Ravich, S.F. (2015), Cyber-Enabled Economic Warfare: An Evolving Challenge, dostupno na: <https://s3.amazonaws.com/media.hudson.org/files/publications/2015.08CyberEnabledEconomicWarfareAnEvolvingChallenge.pdf> [pristupljeno 10. II. 2019.].
99. Rios, B. (2019), 2019 LOOKAHEAD: Clouds on the trade horizon, dostupno na: <https://www.euractiv.com/section/economy-jobs/news/2019-lookahead-clouds-on-the-trade-horizon/> [pristupljeno 10. I. 2019.].
100. Rogowsky, R.A. (2014), The Revival of Economic Statecraft. *Journal of Political Sciences and Public Affairs*, Vol. 2, Issue 1, pp. 1-2.
101. Rose, A.K. (2016), Soft Power, Sanctions and Exports: Checking the BS in BDS, dostupno na: <http://faculty.haas.berkeley.edu/arose/EcDip.pdf> [pristupljeno 23. X. 2018.].
102. Roulet, E.S. (2018), A Shifting Network of Expertise: Swiss Intelligence, 1989-2017. Master's thesis, Charles University Prague, dostupno na: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/180128/> [pristupljeno 6. II. 2019.].
103. RTÉ (2019), Iran ready to talk to US as sanctions lifted – Rouhani, dostupno na: <https://www.rte.ie/news/2019/0714/1062036-iran-nuclear/> [pristupljeno 15. VII. 2019.].
104. Rudner, M. (2002), Contemporary Threats, Future Tasks: Canadian Intelligence and the Challenges of Global Security, dostupno na: http://circ.jmellon.com/docs/pdf/canadian_intelligence_and_the_challenges_of_global_security.pdf [pristupljeno 1. V. 2019.].

105. Ruggie, F. (2018), An „Axis“ Reloaded?, dostupno na: https://www.ispionline.it/sites/default/files/pubblicazioni/cyber_def_web2.pdf [pristupljeno 4. I. 2019.].
106. Saner, R. i Yiu, L. (2003), International Economic Diplomacy: Mutations in Post-Modern Times, dostupno na: http://www.businessdiplomats.com/images/articles/files/Postmodern_diplomacy.pdf [pristupljeno 1. IV. 2019.].
107. Schlegel, F. (2014), Swiss Science Diplomacy, dostupno na: <http://www.sciencediplomacy.org/perspective/2014/swiss-science-diplomacy> [pristupljeno 4. VIII. 2019.].
108. Sedliar, Y. O. (2017), The Economic Sanctions as the Instrument of Foreign Policy, dostupno na: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/view/3171> [pristupljeno 3. IV. 2019.].
109. Singha Roy, S. (2018), Kautilya's 'Arthashastra' and Modern Economics, dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/323923178_Kautilya's_'Arthashastra'_and_Modern_Economics [pristupljeno 7. IV. 2019.].
110. State Secretariat for Economic Affairs SECO (2019), Export promotion, dostupno na: https://www.seco.admin.ch/seco/en/home/Standortfoerderung/Exportfoerderung_Standortpromotion/exportfoerderung.html [pristupljeno 25. VII. 2019.].
111. State Secretariat for Economic Affairs SECO (2019), Location promotion, dostupno na: https://www.seco.admin.ch/seco/en/home/Standortfoerderung/Exportfoerderung_Standortpromotion/standortpromotion.html [pristupljeno 25. VII. 2019.].
112. State Secretariat for Economic Affairs SECO (2010), Switzerland: A brief economic portrait, dostupno na: <http://www.ctwsa.com/wp-content/uploads/2013/06/A-brief-economic-portrait-of-switzerland.pdf> [pristupljeno 13. V. 2019.].
113. State Secretariat for Economic Affairs SECO (2016), Switzerland's Investment Treaty Policy, dostupno na: https://www.seco.admin.ch/seco/en/home/Aussenwirtschaftspolitik_Wirtschaftliche_Z

[usammenarbeit/Wirtschaftsbeziehungen/Internationale_Investitionen/Vertragspolitik_der_Schweiz.html](#) [pristupljeno 2. XII. 2018.].

- 114.State Secretariat for Economic Affairs SECO (2018), The Foreign Economic Policy Report 2017, dostupno na: https://www.seco.admin.ch/seco/en/home/Publikationen_Dienstleistungen/Publikationen_und_Formulare/Aussenwirtschafts/Berichte_zur_Aussenwirtschaftspolitik/awb_2017.html [pristupljeno 22. VI. 2019.]
- 115.State Secretariat for Economic Affairs SECO (2013), The State Secretariat for Economic Affairs – A Portrait, dostupno na: https://www.seco.admin.ch/seco/en/home/seco/Staatssekretariat_fuer_Wirtschaft_SECO.html [pristupljeno 1. VIII. 2019.].
- 116.Stier, D.I. (2015), *Nova hrvatska paradigma: ogled o društvenoj integraciji i razvoju*. Zagreb: TIM press.
- 117.Svetličič, M. (2011), Competences for Economic Diplomacy and International Business; Convergence or Divergence?. *Central European Public Administration Review*, Vol. 9, No. 1, pp. 145-167.
- 118.Swissnex Network (n.d.), Our Mission, dostupno na: <https://www.swissnex.org/about/mission/> [pristupljeno 11. VIII. 2019.].
- 119.Switzerland Global Enterprise S-GE (2019), Export Promotion Cleantech, dostupno na: <https://www.s-ge.com/en/export-promotion-cleantech> [pristupljeno 2. VII. 2019.].
- 120.Škare, M. (2017), Zašto se ne želim izjašnjavati treba li Hrvatska uvesti euro?, dostupno na: <https://lider.media/aktualno/tvrtke-i-trzista/poslovna-scena/marinko-skare-zasto-se-ne-zelim-izjasnjavati-treba-li-hrvatska-uvesti-euro/> [pristupljeno 7. IV. 2019.].
- 121.The White House (2018), National Cyber Strategy of the United States of America, dostupno na: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2018/09/National-Cyber-Strategy.pdf> [pristupljeno 26. X. 2018.].
- 122.The White House (2017), National Security Strategy of the United States of America, dostupno na: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf> [pristupljeno 19. III. 2018.].

123. The World Factbook (2018), Switzerland Geography, People and Society, dostupno na: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sz.html> [pristupljeno 17. I. 2019.].
124. Tkalac Verčić, A., Sinčić Ćorić, D. i Pološki Vokić, N. (2011), *Priručnik za metodologiju istraživačkog rada u društvenim istraživanjima: kako osmisliti, provesti i opisati znanstveno i stručno istraživanje*, 2 izd. Zagreb: M.E.P. d.o.o.
125. Tuđman, M. (2002), Informacijska znanost i izvjesnice. *Informatologia*, 35 (4), pp. 244-251.
126. Žirovčić, D. (2016), *Gospodarska diplomacija: izabrani nacionalni modeli*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
127. Vampovac, Z. (2017), *Švicarska i njezine tajne*. Vodice: vlast. nakl.
128. Van Bergeijk, P.A.G. (1995), The Impact of Economic Sanctions in the 1990s. *The World Economy*, Vol. 18, Issue 3, pp. 443-455.
129. Van Bergeijk, P.A.G. i Moons, S. (2009), Economic Diplomacy and Economic Security, dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/228213995_Economic_Diplomacy_and_Economic_Security [pristupljeno 5. IV. 2019.].
130. Varga, M. (2017), Asimetrija informacija ili zašto tvrtke propadaju, dostupno na: <http://escapestudio.hr/blog/asimetrija-informacija-ili-zasto-tvrtke-propadaju/> [pristupljeno 28. IV. 2019.].
131. Vukasović, I. (2018), Odbrojanje je počelo, a mnogim ‘velikima’ ostalo je manje od 10 godina, dostupno na: <https://lider.media/aktualno/igor-vukasovic-odbrojavanje-je-pocelo-mnogim-velikima-ostalo-je-manje-od-10-godina/> [pristupljeno 22. IV. 2019.].
132. Vuković, H. (2012). Kibernetička sigurnost i sustav borbe protiv kibernetičkih prijetnji u Republici Hrvatskoj. *National security and the future*, Vol. 13, No. 3, pp. 12-31.
133. Weder, B. i Weder, R. (2009), Switzerland's Rise to a Wealthy Nation, dostupno na: <https://www.wider.unu.edu/sites/default/files/RP2009-25.pdf> [pristupljeno 23. V. 2019.].

134. World Economic Forum (2019), The Global Competitiveness Report 2018, dostupno na:
<http://www3.weforum.org/docs/GCR2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2018.pdf> [pristupljeno 7. VII. 2019.].
135. World Economic Forum (2019), World Economic Forum Annual Meeting 2019 Overview, dostupno na:
http://www3.weforum.org/docs/WEF_AM19_Meeting_Overview.pdf [pristupljeno 3. II. 2019.].
136. Xiao, S. (2017), Why are many organizations headquartered in Switzerland?, dostupno na: https://news.cgtn.com/news/3d497a4d3167544d/share_p.html [pristupljeno 9. VI. 2019.].

POPIS GRAFIKONA, SLIKA I TABLICA

Grafikon 1. Izvoz (nominalni) i glavne robne grupe u razdoblju od 2013. – 2018. (str. 51)

Slika 1. Iznadproporcionalni doprinos multinacionalnih tvrtki ekonomiji Švicarske (str. 54)

Slika 2. Znatna ekonomski učinak preseljenja multinacionalnih tvrtki u posljednjih 10 godina (2009. – 2018.) (str. 55)

Slika 3. Ciljevi državnih kibernetičkih napada u Švicarskoj (str. 65)

Tablica 1. Vanjskotrgovinska razmjena u milijardama CHF u razdoblju od 2014. – 2018. (str. 50)

SAŽETAK

Svijet se suočava sa geopolitičkim i geoekonomskim promjenama te ulazi u novu fazu globalne suradnje, predvođen tehnologijama nove generacije. Ipak, trenutni tip globalizacije karakterizira fragmentacija i polarizacija među duštvima i ekonomijama. U takvom okruženju, korištenje alata ekonomske diplomacije, trgovinskih sporazuma i saveza može biti presudno za integraciju malih država u globalnu ekonomiju. Kao primjer, u radu koristimo Švicarsku Konfederaciju koja svoju integraciju na europskoj i globalnoj razini ostvaruje, među ostalim, dubokom ekonomskom povezanošću. Također, Švicarska je svjetski predvodnik u globalnom inovacijskom indeksu što je stavlja u odličnu poziciju iskoristiti sve prednosti novih tehnologija. Uspon globalne, elektronski umrežene ekonomije i rastuća prekogranična integracija i međuovisnost proizveli su nove poslovne prilike, ali i mogućnosti za različite aktere da razviju nove metode i strategije ekonomskog ratovanja. Glavno oružje su izvjesnice, čija proliferacija kao i rastuća digitalizacija poslovanja omogućava globalnu obavještajnu revoluciju. Mnoge međunarodne tvrtke imaju svoje sjedište ili važne podatkovne centre upravo u Švicarskoj. Švicarska je također dom mnogih međunarodnih organizacija i često je domaćin međunarodnih pregovora, a to je čini privlačnom metom za ekonomsku špijunažu. Jednu od tri dimenzije izvjesnica – posebno ekonomskih izvjesnica – čine ofenzivne operacije, a ekonomska diplomacija u širem smislu može poslužiti „prikupljanju izvjesnica“, zbog čega je njen strateški značaj još jasniji.

Ključne riječi: Švicarska Konfederacija, ekonomska diplomacija, obavještajna revolucija.

SUMMARY

The world is facing geopolitical and geoeconomic changes and entering a new phase of global cooperation, led by next-generation technologies. Yet the current type of globalization is characterized by fragmentation and polarization among societies and economies. In such an environment, using the tools of economic diplomacy, trade agreements and alliances can be crucial for integrating small countries into the global economy. As an example, in this paper we use the Swiss Confederation, which achieves its integration at European and global levels, among other things, through deep economic integration. Switzerland is also a world leader in the global innovation index, which puts it in a great position to take full advantage of new technologies. The rise of the global, electronically networked economy and growing cross-border integration and interdependence have produced new business opportunities, but also opportunities for various actors to develop new methods and strategies of economic warfare. The main weapon is intelligence, whose proliferation as well as the growing business digitalisation has enabled the global intelligence revolution. Many international companies have their headquarters or important data centers in Switzerland. Switzerland is also home to many international organizations and often hosts international negotiations, making it an attractive target for economic espionage. Offensive operations are one of the three dimensions of intelligence – economic intelligence in particular – and economic diplomacy in a broader sense can serve to „collect intelligence“, which makes its strategic importance even clearer.

Key words: Swiss Confederation, economic diplomacy, intelligence revolution.